

Rapport 2017:4

Stora förundersökningar och brottmål

Utveckling, omfattning och karaktär

Stora förundersökningar och brottmål

Utveckling, omfång och karaktär

Rapport 2017:4

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-87335-82-2
URN:NBN:SE:BRA-691

© Brottsförebyggande rådet 2017
Författare: Monika Sellgren Karlsson, Martin Geisler och Nina Törnqvist
Produktion: Ordförandet AB
Omslagsfoto: Polisen, Shutterstock och Linus Lindholm
Tryck: Lenanders Grafiska AB

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Wolters Kluwer, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, fax 08-598 191 91, e-post kundservice@wolterskluwer.se

Förord

Brottsförebyggande rådet fick inför 2016 i uppdrag av regeringen att genomföra en studie om stora förundersökningar och stora brottmål. Bakgrunden är att flera instanser inom rättsväsendet har uppmärksammat att en del förundersökningar och brottmål blir mycket omfattande men att en samlad kunskapsbild på området har saknats.

Studien kartlägger och analyserar utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålen omfång och komplexitet under de senaste tio åren och undersöker karaktären på stora förundersökningar och brottmål. Vidare belyser rapporten resursåtgången för de stora ärendena och vad som kan ligga bakom utvecklingen av deras omfång och komplexitet. Rapporten diskuterar också utvecklingens eventuella påverkan på rättsväsendets resultatutveckling så som den kan komma till uttryck i kvantitativa indikatorer. Rapporten vänder sig till regeringen och till rättsväsendets olika myndigheter.

Rapporten har författats av utredarna Monika Sellgren Karlsson, Martin Geisler och Nina Törnqvist, samtliga verksamma vid Brå. Utredaren Olle Westerlund, forsknings- och utredningsrådet Stina Holmberg och utredaren Frida Andersson har också deltagit i arbetet med uppdraget. Rapporten har vetenskapligt granskats av professor emeritus Sven-Åke Lindgren vid Göteborgs universitet och professor emeritus Per Ole Träskman vid Lunds universitet.

Brå vill rikta ett stort tack till de personer som deltagit i intervjuer och de myndighetspersoner inom Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten som genom sitt samarbete och sina värdefulla synpunkter bidragit till uppdragets genomförande.

Stockholm i februari 2017

Erik Wennerström
Generaldirektör

David Shannon
Tillförordnad enhetschef

Innehåll

Sammanfattning	6
Metod	6
Ökning av stora ärenden de senaste tio åren	7
Ekobrott, våldsbrott och narkotikabrott utgör tillsammans närmare 80 procent av de stora brottnålen	9
Stort antal parter och bevispersoner i de stora ärendena	9
Principer i rättegångsbalken skapar problem vid stora brottnålen	10
De stora ärendena är mycket resurskrävande	11
Konsekvenser för rättsväsendets resultatutveckling svårberäknade	12
Trenden mot fler stora ärenden kan förklaras av förändringar både i samhället och i rättsväsendet	13
Avslutande reflektioner	15
Inledning	18
Brås uppdrag	18
Studiens frågeställningar	19
Definitioner och begrepp	19
Tidigare projekt inom rättsväsendets myndigheter	20
Disposition	22
Metod och material	23
Uppgifter från Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten	24
Uppgifter från Domstolsverket	24
Intervjustudien	25

Utvecklingen av förundersökningars och brottmåls omfång och komplexitet	26
Förändringar i anmäld brottslighet och uppläring.....	26
Utvecklingen av polisens brottsutredande verksamhet.....	28
Utvecklingen av förundersökningarnas omfång och komplexitet hos åklagarväsendet.....	30
Utvecklingen av brottmåls omfång i tingsrätt	35
Sammanfattning	41
De stora ärendenas karaktär	43
Brottsligheten i de stora målen	43
De stora brottmålen är ofta stora i både tingsrätt och hovrätt	49
De stora förundersökningarnas karaktär.....	50
De stora brottmåls karaktär	55
Sammanfattning.....	62
De stora ärendenas resursåtgång	64
De stora förundersökningarnas resursåtgång	65
De stora brottmåls resursåtgång	70
Stora ärendens påverkan på rättsväsendets resultatutveckling.....	74
Sammanfattning.....	78
Förklaringar bakom stora ärendens utveckling	80
Teknisk utveckling och ökad internetanvändning bidrar till fler större ärenden	80
Skiftat fokus inom organiserad brottslighet	83
En ökad internationalisering leder till längre ärenden	84
Satsningen mot grov organiserad brottslighet resulterar i fler stora ärenden	85
Högre kvalitetskrav på förundersökningar	87
Sammanfattning	90
Referenser	92
Bilaga 1 Tabeller	96

Sammanfattning¹

Olika instanser inom rättsväsendet har under de senaste åren uppmärksammat en ökning av antalet förundersökningar och brottmål som blivit mycket omfattande och långa. Det har påpekats att de stora ärendena är mycket resurskrävande och att rättsprocessen inte är anpassad för att hantera dem. Ett mindre antal avgränsade analyser på området har tidigare genomförts av Åklagarmyndigheten, Domstolsverket och Sveriges Domstolar, men en samlad och mer fördjupad kunskapsbild har saknats.

Brå fick 2015 i uppdrag av regeringen att kartlägga utvecklingen av förundersökningars och brottmåls omfattning och komplexitet under de senaste tio åren, 2006–2015. I uppdraget ingick även att kartlägga de stora förundersökningarnas och brottmålenas karaktär, att uppskatta deras resursåtgång och att analysera huruvida utvecklingen kan påverka rättsväsendets resultatutveckling. Brå skulle också undersöka vilka orsaker som kan ligga bakom utvecklingen av stora ärenden.

Metod

Regeringens uppdrag till Brå avser analyser av stora förundersökningar och stora brottmål. Metodmässigt har detta varit en utmaning av två anledningar: dels saknas väletablerade definitioner för vad som utgör en stor förundersökning respektive ett stort brottmål, dels saknas lämpliga data avseende vissa delar av rättskedjan. För att belysa förundersökningars omfattning och utveckling över tid har Brå använt uppgifter från Åklagarmyndigheten avseende ”komplicerade ärenden” (ärenden med högt straffvärde, stort antal brott eller stort antal misstänkta personer) och uppgifter från Ekobrottsmyndigheten gällande ”särskilt krävande ärenden” (ärenden som på grund av sin omfattning eller komplexitet förväntas kräva mer än 80 timmar i utredningstid). I rapportens mer kvalitativt inriktade delar avser stora förunder-

---

¹ En engelsk version av denna sammanfattning finns på Brås webbplats, www.bra.se. Klicka där på fliken Publikationer, och skriv sedan in rapportnumret i sökfältet.

sökningar brottsutredningar som har resulterat i brottmål med mer än 60 timmars huvudförhandlingstid.

Brås definition av stora brottmål utgår från kriteriet att brottmå- lens huvudförhandlingstid har varit minst 60 timmar i tingsrätt eller hovrätt. När de två enheterna förundersökningar och brottmål hanteras sammantaget i rapporten används genomgående begreppet ärenden.

Brås kartläggning bygger på flera olika datamaterial.

Datamaterial avseende förundersökningar:

- Uppgifter från Åklagarmyndigheten avseende de handlagda ärendenas komplexitet, under åren 2008–2015.
- Uppgifter från Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten avseende tidslängden i de förundersökningar som under åren 2013–2015 resulterade i brottmål med mer än 60 timmar i huvudförhandlingstid.

Datamaterial avseende brottmål:

- Statistik från Domstolsverkets ärendehanteringssystem (Vera) avseende övergripande uppgifter för samtliga brottmål, under åren 2006–2015.
- Detaljerade uppgifter från Domstolsverkets ärendehanteringssystem (Vera) avseende vart och ett av brottmålen med mer än 60 timmar i huvudförhandling, under åren 2006–2015.
- Samtliga domar för brottmålen med mer än 60 timmar i huvudförhandling under åren 2006–2015 (250 domar).

Intervjustudie avseende stora förundersökningar och brottmål:

- Semistrukturerade intervjuer med förundersökningsledare vid Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, utredare vid Polismyndigheten, tingsrättsdomare och försvarsadvokater.

Utöver dessa datamaterial används även uppgifter i skriftliga rapporter och årsredovisningar från Domstolsverket, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Under projektets gång har Brå också kontinuerligt haft kontakt och utbyte med representanter och referensgruppspersoner från de ovan nämnda myndigheterna.

Ökning av stora ärenden de senaste tio åren

Brås rapport visar att de tillgängliga indikatorerna sammantaget pekar mot att förundersökningarnas genomsnittliga omfång har ökat något under den senaste tioårsperioden. Det saknas i dag uppgifter om hur polisens utredningsresurser fördelas mellan mindre respektive mer omfattande förundersökningar. Sett över perioden 2006–2015 har dock antalet ärenden som polisen

slutredovisat till åklagare minskat. Samtidigt har andelen komplicerade ärenden hos Åklagarmyndigheten ökat, från fem procent 2008 till sex procent 2015.² Denna andelsökning är dock framför allt en effekt av att antalet enklare ärenden har minskat. Hos Ekobrottsmyndigheten har antalet brottsmisstankar per handlagt ärende ökat successivt, och antalet särskilt krävande ärenden har ökat med 80 procent sedan 2010.

Vidare har det skett en tydlig ökning bland de brottmål som avgörs i tingsrätten efter huvudförhandling. Den genomsnittliga förhandlingstiden i dessa mål har ökat med cirka 30 procent mellan 2006 och 2015. En viktig bidragande orsak är införandet av reformen *En modernare rättegång* (EMR) 2008. Reformen har lett till att enklare brottmål i en majoritet av fallen numera avgörs utan huvudförhandling. Det har medfört att den genomsnittliga förhandlingstiden har ökat bland de mål som fortfarande går till huvudförhandling. Samtidigt kan en ökning i den genomsnittliga förhandlingstiden ses även bland större brottmål, vilket inte kan ses som en effekt av EMR-reformen.

De större brottmålen är relativt få till antalet och utgör en liten andel av samtliga brottmål. Under perioden 2006–2015 avgjordes drygt en halv miljon brottmål efter huvudförhandling i tingsrätt, och av dessa hade runt 98 procent en förhandlingstid på högst 12 timmar. Antalet brottmål med mer än 12 timmar i förhandlingstid har dock ökat. Antalet brottmål med 24–60 timmar i förhandlingstid var 27 procent fler under perioden 2011–2015 än föregående femårsperiod (2006–2010). Motsvarande ökning för antalet brottmål med mer än 60 timmar i förhandlingstid är 25 procent. Även den genomsnittliga förhandlingstiden i de stora målen har ökat över tid. Den tid som går åt för brottmål med mer än 60 timmar i förhandlingstid har ökat med närmare 50 procent från perioden 2006–2010 till perioden 2011–2015. Ökningen av de stora målen antal och omfattning i tingsrätten kan i förlängningen också ses som en bekräftelse av att antalet omfattande förundersökningar som bedrivits av Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten ökat över tid.

---

² Enligt Åklagarmyndighetens definitioner har ett komplicerat ärende antingen 1) *högt straffvärde* (beslutad brottsmisstanke med föreskriven påföljd om minimum ett års fängelse i straffskalan), 2) *stor brottsvolym* (minst 70 brott) eller 3) *stor personvolym* (minst fem misstänkta personer).

Ekobrott, våldsbrott och narkotikabrott utgör tillsammans närmare 80 procent av de stora brottmålen³

I de stora brottmål som avgjorts i tingsrätt under åren 2006–2015 har den mest framträdande brottskategorin varit ekonomisk brottslighet, som utgjort den huvudsakliga brottsligheten i 42 procent av fallen. Antalet stora ekobrottmål har dessutom ökat över tid. De vanligaste brottstyperna i dessa mål är skatt- och bokföringsbrott samt bedrägeribrott. Brås analyser visar också att bedrägeribrott har blivit vanligare i de stora ekobrottmålen. Under perioden 2006–2010 förekommer bedrägerier i 35 procent av dessa mål, och i 55 procent av målen under perioden 2011–2015. Bedrägeribrottsligheten i de stora brottmålen avser framförallt komplicerade brottsupplägg som utnyttjar företagsformer, såsom fakturabedrägerier, kreditbedrägerier och bedrägerier mot välfärdssystemet.

Våldsbrott är den näst största brottskategorin i de stora brottmålen och utgör den huvudsakliga brottsligheten i 21 procent av de tingsrättsmålen med över 60 timmar i huvudförhandling. Dessa brottmål rör i huvudsak dödligt våld eller grova rån. Narkotikabrott är den tredje största brottskategorin (14 %) i de stora brottmålen. Merparten av de stora narkotikamålen avser åtal mot organiserade narkotikanätverk. Sammanlagt svarar dessa tre brottskategorier för närmare 80 procent av de stora brottmålen som avgjorts i tingsrätt under 2006–2015.

Stort antal parter och bevispersoner i de stora ärendena

Brås analyser visar att de stora ärendena överlag karaktäriseras av ett stort antal misstänkta, brottsoffer och vittnen. Utöver detta kännetecknas de stora ärendena också av att de kan omfatta ett stort antal brott och en stor mängd analys- och bevismaterial. Materialmängden är särskilt stor i brottmål med it-inslag och där hemliga tvångsmedel har använts. Ett annat drag som kännetecknar de stora ärendena är förekomsten av internationella inslag. Sådana inslag försvårar och förlänger ofta utredningstiden, bland annat för att ansökningar om internationell rättshjälp är komplicerade och tar tid. Ytterligare en faktor som bidrar till ärendenas omfattning är att flertalet stora ärenden fokuserar på avancerade och organiserade brottsupplägg som pågått under flera år. Sammantaget innebär dessa omständigheter att de stora ärendena omfattar ett stort material och kräver att ett stort antal personer

³ Tingsrättsmål med minst 60 timmar i huvudförhandling.

hörs under både förundersökning och huvudförhandling. Brås intervjuer visar dessutom att mängden material och antalet personer i de stora ärendena medför ett administrativt arbete som är både omfattande och tidskrävande.

Principer i rättegångsbalken skapar problem vid stora brottmål

I Brås intervjustudie har flertalet intervjupersoner lyft fram att principer i rättegångsbalken bidrar till att brottmålen blir stora. Det är tre principer som pekats ut som särskilt betydande för de stora brottmålen: principen om skyndsamhet vid häktning, omedelbarhetsprincipen och muntlighetsprincipen.

Förundersökningar hinner inte avslutas innan rättegångar inleds

Principen om skyndsamhet vid häktning innebär att brottsutredningar där misstänkta personer sitter häktade ska bedrivas särskilt skyndsamt. Enligt intervjupersonerna leder detta emellertid ofta till att förundersökningarna i de stora ärendena inte hinner avslutas innan huvudförhandlingen påbörjas. En konsekvens av detta är att försvarsadvokaterna har svårt att få en helhetsbild av målet, eftersom kompletterande förundersökningsprotokoll inkommer kontinuerligt under huvudförhandlingen, och därmed får sämre möjligheter att förbereda sitt försvar i tid. En annan konsekvens är att de tilltalade inte vitsordar (dvs. medger) några omständigheter i förväg. Vidare framgår av Brås intervjuer att principerna om muntlighet och omedelbarhet också bidrar till färre vitsordanden. En återkommande iakttagelse bland intervjupersonerna är att de tilltalade ofta väntar tills samtliga bevis har blivit presenterade innan de gör några detaljerade uttalanden.

Begränsade möjligheter till att dela upp stora mål

Det framgår också av Brås intervjustudie att principerna om omedelbarhet och muntlighet bidrar till förekomsten av stora brottmål, eftersom dessa principer begränsar möjligheten till att dela upp ett stort mål till flera mindre. Att dela upp de stora målen skulle varken bli mer effektivt eller mindre resurskrävande i längden, eftersom all bevisning behöver åberopas – och alla målsägare och bevispersoner måste höras – vid varje ny rättegång. Dessa problem blir särskilt tydliga i de stora ärenden som avser organiserad brottslighet. I dessa ärenden, där åklagaren ofta vill visa att de tilltalade har begått brotten ”tillsammans och i samförstånd”, är det nödvändigt att åtala samtliga personer samlat. Inte minst behövs detta för att kunna få till stånd fällande domar mot huvudmännen.

De stora ärendena är mycket resurskrävande

En del av Brås regeringsuppdrag var att uppskatta resursåtgången för de stora ärendena. Det har dock varit svårt att få fram tillförlitliga uppgifter som ger en komplett bild av resursåtgången i stora förundersökningar och stora brottmål. Särskilt när det gäller den resursåtgång som de stora förundersökningarna innebär inom polisen och åklagarväsendet saknas i dag underlag för att på ett tillförlitligt sätt beskriva detta. Det beror framför allt på att det i regel inte sker någon tidsredovisning på ärendenivå inom polisen eller åklagarväsendet. Brå har kunnat ta fram uppgifter som belyser olika aspekter av de stora ärendenas resursåtgång, men en heltäckande uppskattning har inte varit möjlig. Med detta sagt visar Brås genomgång av de tillgängliga uppgifterna att de stora ärendena är mycket resurskrävande.⁴

Långa förundersökningstider och omfattande åklagarresurser

Brås analys visar att de förundersökningar som under åren 2013–2015 ledde fram till stora brottmål i tingsrätt i snitt har pågått under 1–2 års tid. En del har pågått mycket längre. Det finns dock inga tillgängliga uppgifter som fångar hur många personer inom polisen eller åklagarväsendet som varit syselsatta med förundersökningarna under denna tid.

Den enda indikator som i nuläget finns om hur mycket personalresurser som stora förundersökningar tar i anspråk hos Åklagarmyndigheten är uppgifter om antalet åklagare som under minst fyra veckors tid har arbetat närmast uteslutande med ett enskilt ärende (dvs. en stor förundersökning).⁵ Med utgångspunkt i dessa uppgifter visar skattningar att de mest omfattande ärenden som bedrivs av Åklagarmyndigheten kräver minst hundra gånger så mycket åklagarresurser som ett genomsnittligt åklagarärende. Uppgifter från Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar visar att resursförbrukningen för myndighetens särskilt krävande ärenden i snitt är 12 gånger högre än ett genomsnittligt ärende.

Betydande merkostnad för domstolarna och höga advokatkostnader

I Domstolsverkets resursfördelningsmodell för tingsrätter används ett system med schablonberäkningar av den merkostnad som handläggning av stora brottmål medför vid tingsrätterna. Utifrån dessa uppgifter kan den särskilda merkostnaden för de

⁴ För att vara genomförbara inom uppdragets tidsramar har analyserna av de stora ärendenas resursåtgång begränsats till åren 2013–2015.

⁵ Uppgifterna samlades in för första gången 2015.

stora brottmålen i tingsrätt under åren 2013–2015 skattas till cirka 15,5 miljoner kronor per år.

Brå har också gjort en skattning av de utbetalda ersättningsarvodena till offentliga försvarare och målsägarbiträden i de stora brottmålen. Skattningen bygger på en sammanställning av ersättningsarvodena i ett slumpmässigt urval stora brottmål i tingsrätt, åren 2013–2015. Utifrån denna sammanställning kan statens kostnader för ersättning till offentliga försvarare och målsägarbiträden i de stora brottmålen i tingsrätt grovt uppskattas till cirka 230 miljoner kronor per år under 2013–2015. Det motsvarar cirka 6,6 miljoner kronor i ersättning till offentliga försvarare respektive cirka 1,2 miljoner kronor i ersättning till målsägarbiträden, per stort brottmål.⁶

Konsekvenser för rättsväsendets resultatutveckling svårberäknade

Brås analyser talar sammantaget för att det har skett en viss förskjutning över tid mot ett ökat antal mer omfattande ärenden i rättsväsendets utrednings- och lagföringsverksamhet. En fråga som ställs i regeringens uppdrag till Brå är vilka effekter denna utveckling kan ha på rättsväsendets resultatutveckling, så som den kommer till uttryck i kvantitativa indikatorer.

Analyserna av de större ärendenas resursåtgång har visat att de mest omfattande förundersökningarna tar betydande resurser i anspråk jämfört med enklare ärenden. I ett system med begränsade resurser skulle en omfördelning av rättsväsendets utredningsresurser mot ett större fokus på de mer krävande ärendena generellt förväntas leda till en minskning i antalet handlagda ärenden totalt sett. Det beror på att de resurser som de mest krävande ärendena tar i anspråk annars skulle räcka till att utreda ett mycket större antal mindre krävande ärenden. Avsaknaden av data, vad gäller bland annat fördelningen av polisens utredningsresurser mellan mindre och större utredningar, innebär dock att det saknas möjlighet att direkt beskriva hur rättsväsendets resultat kan ha påverkats totalt sett sedan 2006.

Med utgångspunkt i de tillgängliga indikatorerna är en rimlig slutsats att en förskjutning mot fler stora och färre mindre ärenden skulle förväntas föranleda en minskning i antalet person-

---

⁶ Det bör noteras att det observerade variationsintervallet för ersättning till offentliga försvarare i de stora brottmålen är mycket brett, från cirka 620 tusen kronor som minst i ett enskilt mål till över 90 miljoner kronor som mest. Vidare ska noteras att varken den uppskattade merkostnaden för domstolarna eller skattningen av ersättning till advokater tar hänsyn till de resurser som dessa mål också tar i anspråk i hovrätten och, i förekommande fall, i Högsta domstolen.

uppklarade brott och lagförda personer.⁷ De stora ärendenas eventuella påverkan på antalet personuppklarade brott är dock något osäker, och skulle förväntas variera, beroende på sammansättningen av den brottslighet som utreds. Bland annat beror det på att det finns en mycket stor variation i hur många enskilda brott som utreds i de stora ärendena. Ett omfattande bedrägeriärende kan exempelvis inrymma flera tusen brott, medan ett särskilt komplext och resurskrävande mordärende i princip kan avse ett enda brottstillfälle.

Trenden mot fler stora ärenden kan förklaras av förändringar både i samhället och i rättsväsendet

Flertalet av Brås intervjupersoner har påpekat att trenden mot fler stora ärenden kan förklaras av såväl förändringar i samhället som förändringar inom rättsväsendet. Samhällsförändringar som förs fram är den kontinuerliga teknikutvecklingen, den ökade internetanvändningen och samhällets ökade internationalisering. Dessa samhällsförändringar har påverkat både brottsligheten och brottsbekämpningen. Teknikutvecklingen och den ökade internetanvändningen har medfört nya sätt att begå brott, samtidigt som de också bidragit med nya möjligheter att utreda brott. Stora ärenden tenderar att bli särskilt omfattande och resurskrävande när brottsligheten är it-relaterad eller när bevisningen bygger på tekniskt material till följd av hemlig tvångsmedelsanvändning.

Den organiserade brottslighet har skiftat fokus och blivit mer krävande att utreda

Brås intervjupersoner påtalar att utvecklingen mot fler och mer omfattande ärenden också kan relateras till att den organiserade brottsligheten har skiftat fokus och blivit mer avancerad, en utveckling som även uppmärksammats i tidigare Brå-rapporter (Brå 2016:10, Brå 2016:12). Den grova organiserade brottsligheten har gått från att i huvudsak ägna sig åt narkotikahandel, grova rån, vapenhandel, utpressning och prostitution, till att i större utsträckning fokusera på avancerade former av ekonomisk brottslighet, som dessutom ofta sker över nationella gränser. Denna brottslighet tar ofta hjälp av komplexa bolagsstrukturer och genererar komplicerade transaktionsmönster, som är krävande att spåra och kartlägga. Sammantaget medför dessa förändringar att den organiserade brottsligheten har blivit mer avancerad och specialiserad, vilket i sin tur innebär att den också blivit mer svårutredd.

⁷ Exempelvis är den genomsnittliga resurskostnaden per lagförd person för Ekobrottsmyndighetens särskilt krävande ärenden cirka 15 gånger högre än motsvarande kostnad för myndighetens mängdärenden.

Satsningar mot grov organiserad brottslighet bidrar till utvecklingen av stora ärenden

Under de senaste tio åren har rättsväsendets arbete med särskild inriktning mot den organiserade brottsligheten successivt utvecklats. År 2009 inleddes en myndighetsgemensam satsning mot grov organiserad brottslighet, som redan inledningsvis involverade Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen och Tullverket. Därefter har även andra myndigheter anslutit sig.⁸

Flera av Brås intervjupersoner menar att denna satsning på olika sätt har påverkat utvecklingen av de stora ärendena. För det första har satsningen medfört att det inom samtliga deltagande myndigheter finns resurser avsatta för arbete mot den grova organiserade brottsligheten. Olika myndigheter har dessutom blivit bättre på att uppmärksamma misstänkt brottslig verksamhet, och metoder har utvecklats som gjort att kartläggningen och bevisföringen mot de kriminella nätverken har blivit mer effektiv. Brås intervjupersoner lyfter fram att många omfattande och komplicerade brottsuppbygg inte hade avslöjats eller blivit utredda, om det inte hade varit för den myndighetsgemensamma satsningen och de särskilda resurser som satsningen förfogar över.

Vidare uppger Brås intervjupersoner att det skett en ambitionshöjning bland de brottsbekämpande aktörerna, med ett ökat fokus på att lagföra huvudmännen i de kriminella nätverken. Utvecklingen mot fler stora ärenden kan således i viss mån hänföras till en mer framgångsrik bekämpning av den grova organiserade brottsligheten.

Förhöjd kompetens och mer robusta förundersökningar

Ytterligare en förklaring som Brås intervjupersoner lyfter fram som viktig för utvecklingen är att det har skett en kompetensutveckling bland rättsväsendets aktörer. Intervjupersonerna beskriver en förbättrad kompetens hos såväl åklagarväsendet som försvararkåren. Ett uttryck för försvarsadvokaternas bättre kompetens är att de i högre utsträckning granskar och ifrågasätter förundersökningar och bevisföringen i dem. Som ett led i denna kompetensutveckling menar intervjupersoner att det skett en utveckling mot ökade krav på ”robusthet” i förundersökningar. Med robusthet menas i korthet att förundersökningarna ska vara ”vattentäta”. Enligt intervjuade åklagare innebär utvecklingen att man försöker täcka upp för varje tänkbar vinkel under själva

⁸ De myndigheter som hittills tillkommit är Försäkringskassan (2010), Migrationsverket (2013) och Arbetsförmedlingen (2014).

förundersökningen, varpå den växer med fler förhör och mer bevisunderlag och tar längre tid att genomföra.

Sammantaget menar Brås intervjupersoner att denna utveckling bidrar till mer omfattande förundersökningar och längre huvudförhandlingar, särskilt i de stora ärendena. Det innebär således en ökad arbetsbörda för samtliga inblandade aktörer. Samtidigt upplever de rättsliga aktörerna att det är en önskvärd utveckling som i förlängningen ökar rättssäkerheten i den straffrättsliga processen.

Avslutande reflektioner

Sammantaget visar Brås analys att antalet omfattande ärenden har ökat under de senaste tio åren men att de fortfarande är relativt få i relation till rättsväsendets totala utrednings- och lagföringsverksamhet. Samtidigt visar studien att de stora ärendena är svåra att hantera inom ramen för rättsväsendets reguljära verksamhet. Resultaten visar tydligt att vart och ett av de mest omfattande ärendena tar mycket stora resurser i anspråk och dessa resurser skulle täcka kostnaderna för utredning och lagföring av ett mycket större antal mängdbrottsärenden. Det är dock angeläget att utreda och lagföra den mest allvarliga brottsligheten i samhället och för att nå detta mål är det viktigt att samhället tillhandahåller de resurser som krävs. För att bedöma om utvecklingen mot fler stora ärenden är att betrakta som positiv eller negativ krävs en avvägning mellan å ena sidan vinsterna för rättssamhällets funktion och legitimitet och å andra sidan de resurser som läggs på denna verksamhet.

De reflektioner som Brå särskilt vill lyfta fram i anslutning till denna studie fokuserar på 1) att det finns ett behov av bättre mått på ärendens omfattning och resursåtgång för att utvecklingen ska kunna följas i framtida analyser, 2) att det finns möjligheter för regeringen, rättsväsendet och delvis även lagstiftaren att i viss mån påverka utvecklingen av stora ärenden, främst i form av effektiviseringar av stora utredningar, samt 3) den grundläggande frågan i vilken grad stora ärenden huvudsakligen bör betraktas som ett problem eller som en framgång för rättsväsendet.

Behov av bättre mått på förundersökningars omfattning

En viktig slutsats som kan dras av Brås studie är att det i dag saknas bra mått för att följa utvecklingen av ärendenas storlek över tid. Det gäller framförallt förundersökningar, där det inte är möjligt att på ett adekvat sätt följa utvecklingen för vare sig ärendenas omfattning eller de resurser de tar i anspråk. Någon form av tidredovisning på förundersökningsnivå inom Polismyndigheten och åklagarväsendet skulle underlätta framtida analyser av

ärendenas storlek och tyngd. En fördel med att närmare kunna följa arbetsinsatser i olika ärenden är att det också skulle möjliggöra analys av hur vanligt det är att förundersökningar läggs ned efter att stora arbetsinsatser redan skett. Detta har Brå inte kunnat redovisa i denna studie.

Möjligheter att påverka de stora ärendenas omfång

Rapporten visar att utvecklingen till stor del kan förklaras av en kombination av strukturella samhällsförändringar, förändringar i den organiserade brottslighetens struktur samt institutionella förändringar inom rättsväsendet. Medan vissa av dessa underliggande förklaringar till utvecklingen inte går att påverka, finns det andra delar av utvecklingen som det går att styra över.

Det faktum att internetanvändningen ökar, att tekniken ständigt utvecklas och att samhället blir alltmer internationaliserat är förändringar som rättsväsendet inte råder över. Det finns dock åtskilligt som rättsväsendet kan göra för att bli bättre på att kunna möta den brottslighet som utvecklingen av ny teknik och ökad internationalisering möjliggör. Både denna undersökning och tidigare Bråstudier har visat att polisen har en förhållandevis stor brist på it-kompetens och it-resurser. Att det inte finns tillräckligt med it-analytiker och att de som finns inte används optimalt, förlänger de utredningar som omfattar ett stort it-tekniskt analysmaterial. Ett sätt för rättsväsendet att påverka tidsåtgången i stora ärenden är således att optimera användningen av befintliga it-resurser och att öka resurserna ytterligare. Det har också framkommit i Brås intervjuer att polisens och åklagarnas ärendesystem inte är anpassade för att hantera de stora ärendena och att detta innebär en tidsödande, administrativ börda. Genom att utveckla bättre stöd för att hantera de stora ärendena finns möjlighet att förhindra att ärenden blir mer resurskrävande än vad de behöver bli. I rättsväsendet pågår för närvarande ett arbete för att lösa detta problem inom ramen för regeringens uppdrag att utveckla rättsväsendets informationsförsörjning (Ju2012/6639).

Brås intervjupersoner har påpekat att hanteringen av de stora brottmålen skulle kunna underlättas genom att rättegångsbalken bättre anpassades till sådana ärenden. Rättegångsbalkens nuvarande utformning ger i första hand förutsättningar att hantera en betydligt enklare typ av brottslighet än de stora ärendena. Om det är möjligt att göra vissa förändringar i de regler som i dag anses försvåra arbetet med stora brottmål utan att äventyra rättssäkerheten för de tilltalade, skulle det vara möjligt att skapa effektivitetsvinster.

Regeringens och rättsväsendets egna styrning av resursanvändningen ger möjligheter att påverka antalet stora ärenden. Ut-

vecklingen mot större ärenden tycks till viss del vara resultatet av medvetna satsningar på att upptäcka och lagföra grov organiserad brottslighet. Brås studie har visat att det parallellt med dessa satsningar har utvecklats en ökad ambition att lagföra de mest kriminella i samhället, de som är huvudmännen i brottsuppbyggen. En konsekvens av detta är en ökning av komplicerade ärenden som innefattar många tilltalade och välorganiserade brottsuppbygg. Utifrån ett brottsbekämpande perspektiv är denna utveckling önskvärd, samtidigt som dessa ärenden är resurskrävande genom hela rättskedjan.

Stora ärenden – problem eller framgång?

Brås studie visar att de stora ärendena tar stora resurser i anspråk. Baserat på den sammantagna kunskap som har framkommit i studien är det emellertid rimligt att fråga sig huruvida utvecklingen av de stora ärendena ska betraktas som problematisk eller om utvecklingen också kan ses som ett framgångsrikt resultat av olika satsningar inom rättsväsendet. Som redan nämnts har utvecklingen mot större ärenden delvis drivits fram av medvetna satsningar mot grov brottslighet. Att mer grov brottslighet utreds och fler grovt kriminella personer lagförs är ett uttryck för att rättsväsendet fungerar som det ska och kan i förlängningen öka rättsväsendets legitimitet som helhet. Utvecklingen mot fler större ärenden kan även kopplas till en utveckling mot högre kvalitet på brottsutredningarna vilket i sin tur kan höja rättssäkerheten. Studien visar att längre förhandlingstider i rätten kan betraktas som ett uttryck för förbättringar och kompetenshöjningar inom rättsväsendet. Dessa båda underliggande förklaringar till utvecklingen av stora ärenden kan betraktas som önskvärda. Det går således inte att beräkna värdet av arbetet med stora ärenden enbart i kvantitativa eller finansiella termer.

Samtidigt finns det flera aspekter som gör de stora ärendena problematiska ur andra aspekter än de resursmässiga. Till exempel innebär de ofta långa häktningstider för de tilltalade och de medför en hög arbetsbelastning för åklagare, poliser, försvarsadvokater och domstolspersonal. Av intervjuerna framgår att det finns flera områden där förbättringar och effektiviseringar är möjliga. Genom att utveckla bättre stöd och höja kapaciteten för att hantera de stora ärendena skulle man skapa bättre förutsättningar för att utreda och lagföra komplicerad brottslighet på ett rättssäkert sätt.

Inledning

De senaste åren har olika instanser inom rättsväsendet uppmärksammat att en del förundersökningar och brottmål blir mycket omfattande och komplicerade. I dessa stora ärenden kan det ta flera år från det att utredningen påbörjas tills dess att en dom förkunnats. Stora ärenden medför praktiska problem för rättsprocessen, eftersom rättsväsendet i olika avseenden inte är anpassat för att hantera dem. Det har också påpekats att de stora ärendena gör anspråk på stora resurser hos polisen, åklagarkamrarna och domstolarna. Samtidigt har det framförts att de stora ärendenas utdragna rättsprocesser riskerar att urholka rättsväsendets legitimitet, exempelvis i form av utdragna häktningstider för de misstänkta, såväl som långvarig väntan på avgöranden för målsägare.

Uppmärksamheten kring stora förundersökningar och stora brottmål har föranlett ett antal åtgärder under 2000-talet, vidtagna av regeringen i syfte att förbättra effektiviteten inom rättsväsendet. Flertalet utredningar har tillsatts, bland annat *Straffprocessutredningen*, *Påföljdsutredningen*, *Utredningen om förundersökningsbegränsning* samt *Straffanvändningsutredningen*. Därutöver har tingsrätterna omorganiserats och reformen *En modernare rättegångsprocess* (EMR) genomförts.

Det saknas emellertid en samlad kunskapsbild över stora förundersökningar och stora brottmål. Det har varit Brås uppdrag att i denna rapport tillföra sådan kunskap.

Brås uppdrag

I regleringsbrevet för 2016 fick Brottsförebyggande rådet i uppdrag av regeringen att; 1) kartlägga och analysera utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålsens omfattning och komplexitet under de senaste tio åren, 2) kartlägga karaktären på särskilt stora förundersökningar och brottmål, 3) uppskatta resursåtgången för dessa, 4) bedöma vad som ligger bakom utvecklingen av de stora förundersökningarnas och brottmålsens omfattning och

komplexitet, samt att 5) analysera utvecklingens eventuella inverkan på rättsväsendets resultatutveckling så som den kommer till uttryck i kvantitativa indikatorer.

Studiens frågeställningar

Utifrån uppdraget har ett antal frågor formulerats. Den första delen av uppdraget gäller utvecklingen av samtliga förundersökningars och brottmåls storlek och komplexitet. Detta reflekteras i den första frågan nedan. I efterföljande frågor fokuseras enbart på stora förundersökningar och brottmål.

- Hur har förundersökningarnas och brottmåls omfattning och komplexitet utvecklats under åren 2006–2015?
- Vilka egenskaper utmärker stora förundersökningar och stora brottmål?
- Vilka typer av brottslighet har karakteriserat de stora brottmålen under åren 2006–2015?
- Hur ser resursåtgången ut för stora förundersökningar respektive stora brottmål?
- Vilka effekter kan de stora förundersökningarna och brottmålen ha på rättsväsendets resultatutveckling?
- Vad förklarar utvecklingen av de stora förundersökningarnas och brottmåls omfattning och komplexitet?

Definitioner och begrepp

Det finns i dagsläget ingen vedertagen definition av vare sig stora förundersökningar eller stora brottmål. Förutom begreppet ”stora” används ibland i myndighetsrapporter omväxlande begreppen ”tunga”, ”komplicerade” eller ”komplexa” men även dessa begrepp saknar en allmängiltig definition. Eftersom regeringens uppdrag till Brå inkluderar en analys av *både* stora förundersökningar och stora brottmål har det varit nödvändigt att ta fram fungerande definitioner till båda dessa enheter. Nedan ges en redogörelse för de definitioner som Brå har använt i arbetet med uppdraget.

Stora förundersökningar

Definitionsproblematiken är särskilt stor när det gäller att särskilja stora förundersökningar från mindre. Ett rimligt mått för att mäta deras omfattning, och på så sätt kunna peka ut vilka som kan betraktas som stora, hade varit att utgå från antalet arbetstimmar per förundersökning. Detta har dock inte varit möjligt, eftersom Polismyndigheten inte för någon statistik på förundersökningsnivå, samt åklagarväsendet i regel inte tidredovisar på ärendenivå.

För att beskriva statistiska indikatorer för utvecklingen av förundersökningarnas omfattning används Åklagarmyndighetens definition av komplicerade ärenden (Åklagarmyndigheten 2015), samt Ekobrottsmyndighetens definition av särskilt krävande ärenden. Enligt dessa definitioner är förundersökningar inom Åklagarmyndigheten komplicerade om de antingen har 1) *högt straffvärde* (beslutad brottsmisstanke med föreskriven påföljd om minimum ett års fängelse i straffskalan), 2) *stor brottsvolym* (ärendet omfattar minst 70 brott) eller 3) *stor personvolym* (minst fem misstänkta personer). Ekobrottsmyndighetens definition av särskilt krävande ärenden avser förundersökningar som förväntas kräva minst 80 timmar i utredningstid (Ekobrottsmyndigheten 2016).

Det bör dock noteras att de *ärenden* som definieras av Åklagarmyndigheten som komplicerade och av Ekobrottsmyndigheten som särskilt krävande är betydligt fler än de ärenden som sedan resulterar i stora *brottmål* i tingsrätt.

Stora brottmål

Definitionen av stora brottmål har varit betydligt lättare att formulera, eftersom analysen har kunnat utgå från brottmålenas förhandlingstid, vilket registreras av Domstolsverket och är ett bra mått på brottmålenas omfattning. Det finns dock ingen vedertagen gräns för vid hur många timmar i huvudförhandling som ett brottmål ska definieras som stort. Sedan 2013 har Domstolsverket tillämpat en resursfördelningsmodell som ger en särskild kompensation som ska utgå till tingsrätter som handlagt större brottmål (Domstolsverket 2013). Denna modell särskiljer storleken på brottmålen utifrån intervallen 18–30, 30–60, 60–100 respektive mer än 100 timmar i huvudförhandling. Efter diskussioner med kontakter inom rättsväsendet, ansågs att en lämplig gräns för stora brottmål utifrån rapportens syfte skulle vara att dra gränsen vid brottmål som krävt minst 60 timmar i huvudförhandling. Brå har därför valt att i rapporten definiera stora brottmål som mål som har krävt *60 timmar eller mer i huvudförhandling i tingsrätt*.

Stort ärende

I rapporten används även begreppet *stort ärende*, vilket avser förundersökning och brottmål gemensamt.

Tidigare projekt inom rättsväsendets myndigheter

Som noterats ovan är kunskapen om stora förundersökningar och stora brottmål i Sverige relativt begränsad. Utifrån att olika

myndigheter har uppmärksammat att de stora ärendena ökar i antal och kräver alltmer resurser, har emellertid vissa ansatser gjorts att kartlägga och analysera detta. Det är framförallt inom åklagarväsendet och domstolsväsendet som sådana projekt har genomförts.

Det internationella kunskapsläget beträffande stora ärenden är också främst baserat på rapporter som genomförts av enskilda myndigheter. Emellertid ger dessa rapporter en samstämmig bild av att ett ökat antal stora ärenden även har noterats i andra länder. Samtidigt framgår det att lagstiftningen i flertalet länder inte kan hantera denna utveckling på ett tillfredsställande sätt. Internationella exempel på vad som har gjorts i syfte att effektivisera och modernisera lagstiftningen utifrån denna utveckling är en genomgripande översyn av hela rättsprocessen i Storbritannien (Judiciary of England and Wales 2015), en rapport med åtgärdsförslag från Kanadas justitiekansler⁹ (LeSage och Code, 2008) samt en färsk översyn av den norska strafflagen (NOU 2016:24). I denna rapport ligger dock fokus på de mest centrala arbeten som gjorts i Sverige, och som beskrivs här nedan.

Projekt genomförda av Åklagarmyndigheten

År 2014 genomförde Åklagarmyndigheten en analys av utvecklingen av resurskrävande ärenden (Åklagarmyndigheten 2015). För att beskriva utvecklingen tog Åklagarmyndigheten fram tre indikatorer på ärendenas komplexitet, eftersom detta står i relation till hur resurskrävande ärendena är. Dessa tre indikatorer avser ärendenas *straffvärde*, *brottsvolym* (antal brott) respektive *personvolym* (antal misstänkta). Utifrån dessa indikatorer bedömdes komplexiteten¹⁰ för varje handlagt ärende som att det var antingen enkelt, normalt eller komplicerat. Om ett ärende bedömdes komplicerat enligt en eller flera av de tre indikatorerna klassades det som komplicerat. Resultatet av Åklagarmyndighetens analys visade på en viss ökning i utvecklingen av komplicerade ärenden – från 4,9 procent 2008 till 5,6 procent 2014. I föreliggande rapport har Brå använt Åklagarmyndighetens analys men adderat 2015 års siffror.

Utöver analysen av utvecklingen av de resurskrävande ärendena har Åklagarmyndigheten även genomfört olika projekt för att se över hanteringen av stora och komplicerade ärenden. I den rapport där de sammantagna resultaten av detta arbete redovisas beskrivs bland annat en projektmodell för att effektivisera arbetet med stora och komplicerade ärenden (Åklagarmyndigheten 2016a).

⁹ Attorney General of Canada.

¹⁰ I Åklagarmyndighetens rapport används dock begreppet "kompliceringsgrad".

Projekt genomförda vid Domstolsverket och Sveriges Domstolar

För att undersöka utvecklingen av brottmålen hos landets tingsrätter, har Domstolsverkets ekonomiavdelning genomfört en så kallad tyngdanalys (Domstolsverket 2016). Bland annat analyserades utvecklingen av brottmålen förhandlingstider under åren 2000–2015. I det interna PM där tyngdanalysen redovisas konstateras att de stora målen utgör en liten andel av det totala antalet brottmål, men att dessa mål tar en stor andel av domstolarnas resurser i anspråk.

Svea hovrätt har genomfört en kartläggning av erfarenheterna av handläggningen av stora och komplicerade brottmål. Kartläggningen resulterade i ett antal förslag på hur arbetet kan effektiviseras (Svea hovrätt 2015). Även vid Stockholms tingsrätt har arbete bedrivits för att skapa förutsättningar för en effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål (Stockholms tingsrätt 2015).

Disposition

I nästa kapitel redogörs för de metoder och material som Brå har använt för att besvara uppdragets frågeställningar. Rapportens tredje kapitel redovisar utvecklingen av samtliga förundersökningars och brottmåls omfång och komplexitet. Därefter, i rapportens fjärde kapitel, redogörs för de egenskaper som utmärker stora förundersökningar respektive stora brottmål. Det femte kapitlet redovisar resursåtgången för stora förundersökningar och stora brottmål samt diskuterar huruvida de stora ärendena kan påverka rättsväsendets resultatutveckling. Rapportens sjätte kapitel beskriver de faktorer som kan förklara utvecklingen av de stora förundersökningarnas och brottmålen omfång och komplexitet.

Metod och material

Nedan beskrivs de huvudsakliga datamaterial som Brå har utgått från för att besvara studiens frågor. För vissa analyser och beskrivningar har Brå bearbetat och kombinerat olika delar av datamaterialen.

Datamaterial avseende förundersökningar

- Uppgifter från Åklagarmyndigheten avseende de handlagda ärendenas komplexitet, under åren 2008–2015.
- Uppgifter från Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten avseende längden på de förundersökningar som sedan resulterat i brottmål med över 60 timmar i huvudförhandlingstid under åren 2013–2015.

Datamaterial avseende brottmål

- Statistik från Domstolsverkets ärendehanteringssystem (Vera) avseende övergripande uppgifter för samtliga brottmål, under åren 2006–2015.
- Detaljerade uppgifter från Domstolsverkets ärendehanteringssystem (Vera) avseende vart och ett av brottmålen med över 60 timmar i huvudförhandling, under åren 2006–2015.
- Samtliga domar för brottmålen med över 60 timmar i huvudförhandlingstid, under åren 2006–2015.

Intervjustudie avseende förundersökningar och brottmål

- Semistrukturerade intervjuer med förundersökningsledare vid Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, utredare vid Polismyndigheten, tingsrättsdomare och försvarsadvokater.

Utöver dessa datamaterial används även uppgifter i skriftliga rapporter och årsredovisningar från Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Domstolsverket. Under projektets gång har Brå också haft kontinuerlig kontakt och ut-

byte med representanter och referensgruppspersoner från de ovan nämnda myndigheterna.

Nedan ges en kort beskrivning av datamaterialen och hur de har använts för att besvara studiens frågor.

Uppgifter från Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten

De två datamaterial som Brå har inhämtat från Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten används som underlag för de analyser som avser förundersökningarnas omfattning respektive de stora förundersökningarnas resursförbrukning.

Det ena datamaterialet avser uppgifter om komplexiteten för samtliga ärenden som handlagts av Åklagarmyndigheten åren 2008–2015.¹¹ Dessa uppgifter baseras på den kartläggningsmetod av handlagda ärendens komplexitet som Åklagarmyndigheten har utvecklat. Som nämndes i inledningskapitlet baseras denna metod på varje ärendes komplexitet utifrån tre kriterier: straffvärde, personvolym respektive brottsvolym.¹²

Det andra datamaterialet baseras på uppgifter om längden på de förundersökningar som resulterat i stora brottmål i tingsrätt, under åren 2013–2015. Detta material har tagits fram genom att Brå inledningsvis sammanställt samtliga stämningansökningar i varje stort brottmål i tingsrätt, åren 2013–2015. Utifrån dessa stämningansökningar har sedan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten bistått Brå med uppgifter om den tidpunkt då den första brottsmisstanken respektive det sista åtalsbeslutet registrerats i respektive ärende.

Uppgifter från Domstolsverket

De två datamaterial som Brå har erhållit från Domstolsverkets ärendehanteringssystem (Vera) har huvudsakligen utgjort grund för de analyser som avser 1) utvecklingen av brottmåls omfattning och komplexitet, samt 2) karaktären i de stora brottmålen.

Det datamaterial som använts för analys och beskrivning av brottmåls omfattning och komplexitet består av sammanställd statistik för samtliga brottmål som avgjorts efter huvudförhandling i tingsrätt åren 2006–2015. Materialet innehåller uppgifter om det antal brottmål per år som avgjorts med huvudförhandling samt antalet förhandlingstimmar i dessa mål.

¹¹ Denna begränsade tidsperiod beror på att Åklagarmyndigheten bytte till nuvarande ärendehanteringssystem 2008, vilket gör jämförelser med tidigare år problematiska.

¹² Se även tabell B1 i bilagan.

I rapportens beskrivningar av de stora brottmålen karaktär används data från Vera som gäller samtliga brottmål i tingsrätt där huvudförhandlingstiden har överstigit 60 timmar, åren 2006–2015. Dessa uppgifter är uppdelade per brottmål och omfattar detaljerad information avseende exempelvis huvudförhandlingstid, antal tilltalade, antal målsägare och antal vittnen. Materialet omfattar sammanlagt 250 brottmål. Brå har också begärt in och kodat samtliga domar i dessa 250 brottmål i syfte att redovisa den huvudsakliga brottsligheten i respektive mål.

Intervjustudien

Inom ramen för projektet har Brå även genomfört en intervjustudie. Totalt 21 semistrukturerade intervjuer har genomförts med olika rättsliga aktörer. Totalt har nio åklagare, fyra utredande poliser, fem försvarsadvokater och tre tingsrättsdomare intervjuats. Samtliga respondenter i intervjustudien har arbetat med något av de ärenden som resulterat i ett brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling.

Intervjustudien genomfördes för att erhålla fördjupade insikter om stora förundersökningar och stora brottmål. Till intervjuerna utformades en intervjuguide för varje yrkeskategori. Fokus för dessa intervjuguides var att utifrån respondenternas erfarenheter få fram mer ingående och klargörande information beträffande samtliga frågeställningar i Brås uppdrag. Med respondenternas godkännande genomfördes ljudupptagningar i samtliga intervjuer, för att därigenom underlätta och kvalitetssäkra efterföljande transkriberingar och analyser.

Utvecklingen av förundersökningars och brottmåls omfång och komplexitet

I detta kapitel beskrivs utvecklingen av förundersökningarnas och brottmåls omfång och komplexitet under perioden 2006–2015. Redovisningen bygger i första hand på sammanställningar av befintliga statistiska indikatorer från Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Domstolsverket.¹³ Kapitlet fokuserar på två huvudsakliga frågor. Den ena frågan gäller hur förundersökningarnas omfattning och komplexitet utvecklats totalt sett under de senaste tio åren. Här belyses till exempel huruvida omfattningen av en förundersökning respektive ett brottmål generellt sett har förändrats. Den andra frågan är om de mest omfattande och komplicerade förundersökningarna och brottmålen – de som brukar benämnas som ”stora” – har ökat i antal och andel. Innan dessa frågor belyses, redovisas kort hur den anmälda brottsligheten utvecklats i omfattning och karaktär under den studerade perioden. Detta inflöde av brottsanmälningar styr ju i stor utsträckning polisens utredningsarbete och har betydelse för vilka förundersökningar som hamnar på åklagarnas bord. Det som också har avgörande betydelse för hur många och vilken typ av ärenden som kommer till Åklagarmyndigheten är hur stor del av brottsligheten som polisen klarar upp. Avsnittet ger därför också en bild av hur resultaten av polisens brottsutredande verksamhet har utvecklats.

Förändringar i anmäld brottslighet och upplärning

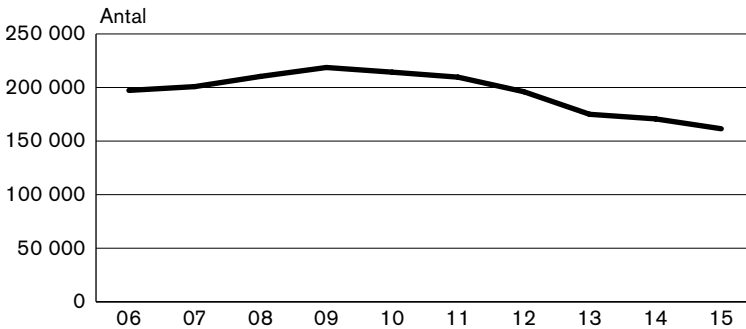
Under perioden 2006 till 2015 har de anmälda brotten ökat med drygt 20 procent, från 1,2 miljoner brott 2006 till 1,5 miljoner

---

¹³ Som nämnts i rapportens inledning finns det ingen möjlighet att redovisa en utveckling för förundersökningars omfång i polisledet, då Polismyndigheten inte för någon statistik på förundersökningsnivå.

brott 2015. Samtidigt har antalet ärenden som polisen slutredovisar till åklagare minskat från cirka 240 000 ärenden 2009 till 160 000 ärenden 2015.¹⁴

Figur 1. Antal ärenden redovisade till åklagare av polisen, åren 2006–2015.¹⁵

Under de första tre åren av perioden ökade antalet ärenden som redovisades till åklagare, för att sedan minska successivt efter 2009. År 2015 redovisades 18 procent färre ärenden till åklagare än 2006.

Brå har tidigare haft i uppdrag att analysera orsaken till nedgången i antalet och andelen uppklarade brott¹⁶ (rapporterna 2014:17, 2015:17, 2016:18, 2016:19 och 2016:23). En av de frågor som då har ställts är om de anmälda brotten totalt sett blivit mer komplexa och svårutredda – och därmed svårare att klara upp. Det övergripande svaret i rapporten 2014 var att minskningen i uppklaringen inte tycktes bero på att det blivit fler svåruppklarade brott. En del brottstyper som är krävande att utreda hade ökat i andel, men det uppvägdes av att vissa andra typer av svåruppklarade brott minskat i andel.

Vissa typer av brott som är komplicerade och svåra att utreda har dock ökat både antals- och andelsmässigt. Både ökningen och svårigheterna att utreda dem är ofta kopplade till tekniska förändringar i samhället. Det brott som då främst brukar nämnas är bedrägeri. Antalet anmälda bedrägeribrott (9 kap. 1–3 § BrB) har ökat från 57 000 brott 2006 till 186 000 brott 2015. I en studie från 2016 (rapport 2016:18) gjorde Brå en närmare analys av i vilken utsträckning de anmälda bedrägeribrotten blivit mer komplicerade och svåra att klara upp. De omständigheter som undersöktes var om det i anmälan saknades uppgifter som skulle

¹⁴ Ett ärende hos polisen motsvarar en polisanmälan och kan avse ett eller flera brott.

¹⁵ Källa: Polisens årsredovisningar.

¹⁶ Måtten slutredovisade ärenden och uppklarade brott ligger mycket nära varandra, eftersom de allra flesta brott som slutredovisas blir lagförda.

kunna leda till att en gärningsperson kunde identifieras, om gärningspersonen begått brottet med hjälp av internet och om det i ärendena fanns kopplingar till utlandet. Undersökningen visade att andelen bedrägeriärenden där någon av dessa försvårande omständigheter förekom hade ökat under perioden 2006–2013.¹⁷ Dessutom ökade andelen ärenden där minst två av dessa tre omständigheter förekom samtidigt, något som torde göra dem särskilt svårutredda.¹⁸

Utvecklingen av polisens brottsutredande verksamhet

Polismyndigheten är rättsväsendets största brottsutredande aktör. Även vid åklagarledda förundersökningar är det polisen som genomför större delen av utredningsarbetet. Det innebär att inflödet av brottmål till tingsrätten, både vad gäller antal mål och deras karaktär och omfattning, i hög grad styrs av polisens fördelning av utredningsresurser.

Mer underrättelsestyrning och starkare fokus på organiserad brottslighet

I det förra avsnittet framkom att Brås tidigare studier inte har funnit belägg för en generell ökning i andelen anmälda svårutredda brott de senaste tio åren. Brå har heller inte funnit något stöd för att dagens utredningar av mängdbrottsligheten är mer omfattande än för tio år sedan. Utredningsinsatserna tycks överlag inte heller ha blivit mer omfattande när det gäller våldtäkt (rapport 2016:19).

För vissa typer av brottslighet har polisen emellertid förändrat sina utredningsmetoder, vilket sannolikt har lett till fler omfattande och komplicerade utredningar. Ett exempel på detta är att brottsamordningen har förbättrats genom införandet av en ny underrättelsemodell (PUM). Detta har lett till att myndighetens arbete har blivit mer underrättelsestyrt. Enligt PUM ska all planlagd operativ verksamhet styras genom prioriteringar och beslut baserade på underrättelser och annan relevant kunskap. Genom att identifiera samband och mönster i brottsligheten ska resurser användas effektivare än om varje brott betraktas som en isolerad händelse (Brå 2011:13). Studier visar också att förutsättningarna för att samordna utredningar av brottslighet med stor geografisk

¹⁷ De år som studerades var 2006, 2010 och 2013.

¹⁸ Ett ytterligare brott där anmälningarna ökat under perioden är utnyttjande av barn för sexuell posering – från mindre än 100 per år före 2009 till över 900 per år i genomsnitt under 2012–2015. Det är ett allvarligt brott som har hög prioritet och som är komplicerat att utreda. Även där kan ökningen länkas till tekniska förändringar som ökar tillfällena till brott.

spridning har förbättrats över tid (t.ex. Brå 2016:9). Att få en bättre samordning av upprepad brottslighet och brottslighet med stor geografisk spridning har också varit ett uttalat mål under arbetet med att genomföra polisens omorganisation (Genomförandekommittén för nya Polismyndigheten 2014). Detta utvecklingsarbete har sannolikt bidragit till att mer brottslighet av organiserad natur upptäcks, samt även sådan brottslighet som är spridd över landet och därmed omfattande.

Ett annat exempel är att arbetet med särskild inriktning mot den organiserade brottsligheten successivt har utvecklats. År 2006 inleddes en satsning där Rikspolisstyrelsen öronmärkte 120 miljoner kronor för regionala projekt mot organiserad brottslighet, som sedan avlöstes 2007 av en nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten. År 2009 inleddes en myndighetsgemensam satsning mot grov organiserad brottslighet i samverkan mellan Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen och Tullverket. Under efterföljande år har även Försäkringskassan (2010), Migrationsverket (2013) och Arbetsförmedlingen (2014) anslutit sig till satsningen (Brå 2009:19, Brå 2011:20).

Sedan 2009 bestäms inriktningen för satsningen årligen av ett samverkansråd bestående av myndighetschefer från de samverkande myndigheterna. Inom satsningen finns även ett operativt råd, som beslutar om vilka operativa insatser som ska genomföras och vilken myndighet som ska leda insatsen.¹⁹ Den strategiska inriktningen för satsningen har sedan 2009 i huvudsak fokuserat på företag i brottslig verksamhet, otillåten påverkan samt våld och hot. (Brå 2011:20, Polismyndigheten 2014, 2015, 2016). Eftersom satsningen innebär att mer resurser riktas mot grov organiserad brottslighet är det rimligt att anta att detta får som konsekvens att antalet stora och komplicerade förundersökningar och brottmål ökar.

Tidsåtgången per slutredovisat ärende har ökat

Som redovisades i avsnittets inledning har antalet slutredovisade ärenden till åklagare minskat sedan 2009. En möjlig förklaring skulle kunna vara att den tid polisen lägger ner på att utreda brott har minskat. Så är dock inte fallet. Antalet resurstimmar som polisen ägnar åt utredningsverksamheten har ökat under större delen av perioden. Antalet resurstimmar ligger 25 procent högre 2015 än 2006. Hur dessa resurstimmar fördelats mellan mer eller mindre omfattande utredningar finns det emellertid inga

¹⁹ Operativa rådet består av chefer från de samverkande myndigheterna, som har mandat att fatta beslut om resurser på respektive myndighet, när dessa krävs för en insats.

uppgifter om. Brås utvärdering av satsningen på 20 000 poliser tydde dock på att ökningen av utredningsresurserna främst gick till olika specialistfunktioner och särskilda satsningar, och i liten utsträckning till mängdbrottsutredare (rapport 2013:12, s. 39).

Det finns alltså inga uppgifter om det genomsnittliga antalet resurstimmar per inledd utredning, uppdelat på olika typer av ärenden. Däremot presenterar Polisen i sina årsredovisningar ett mått som enbart rör de ärenden som slutredovisats, nämligen antalet *slutredovisade ärenden per 1 500 utredningstimmar*. Under perioden 2006–2015 har antalet ärenden som redovisats till åklagare per 1 500 utredningstimmar minskat successivt, från 23 år 2006 till drygt 15 år 2015. Utan närmare uppgifter om hur polisens utredningsresurser fördelas är det dock inte helt enkelt att säga hur detta resultat ska tolkas, till exempel om en delförklaring kan vara att de slutredovisade ärendena blivit mer resurskrävande.

Utvecklingen av förundersökningarnas omfång och komplexitet hos åklagarväsendet

Åklagarväsendet består av Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Båda myndigheterna samlar statistik och redovisar verksamhetens resultat med avseende på antalet ärenden och brottsmisstankar. Till skillnad från polisen, där ett ärende som regel motsvarar en polisanmälan, motsvarar ett ärende hos Åklagarmyndigheten respektive Ekobrottsmyndigheten som regel en förundersökning. Både Åklagarmyndighetens och Ekobrottsmyndighetens verksamhetsstatistik baseras på uppgifter som registreras i myndigheternas ärendehanteringssystem, Cåbra. Cåbra infördes 2007 och ersatte då det tidigare ärendehanteringssystemet Brådis. Eftersom Cåbra bygger på delvis annorlunda registreringsprinciper än Brådis ska jämförelser mellan 2008 och tidigare år göras med försiktighet (jfr Åklagarmyndigheten 2009).

Utvecklingen av inkomna ärenden skiljer sig mellan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten

Tabell 1 redovisar antalet inkomna ärenden för Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten under perioden 2006–2015 enligt myndigheternas årsredovisningar. Eftersom de inkomna ärendena till Åklagarmyndigheten i stort sett motsvaras av de ärenden som slutredovisas av polisen, följer antalet ärenden hos Åklagarmyndigheten i huvudsak samma utvecklingsmönster som polisens redovisade ärenden. Det sker en ökning under första delen av den undersökta perioden, som sedan följs av en minskning mellan 2011 och 2015. År 2015 är de inkomna ärendena ungefär 25 000 färre än år 2006 – en minskning med 13 procent.

Tabell 1. Antal inkomna ärenden hos Åklagarmyndigheten (ÅM) och Ekobrottsmyndigheten. 2006–2015. Källa: Åklagarmyndighetens respektive Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar.

	2006	2007	2008	2009	2010
ÅM	197 088	197 088	202 738	211 430	208 985
Ekobrotts- myndigheten	4 186	4 160	4 485	4 782	4 374

	2011	2012	2013	2014	2015
ÅM	210 692	202 346	185 702	179 044	171 839
Ekobrotts- myndigheten	4 545	4 591	6 369	5 573	6 357

Antalet inkomna ärenden ligger på en mycket lägre nivå hos Ekobrottsmyndigheten, samtidigt som utvecklingen av ärendeinflödet skiljer sig från Åklagarmyndighetens. För Ekobrottsmyndigheten följer antalet inkomna ärenden en ökande trend under hela perioden 2006–2015. År 2015 är antalet inkomna ärenden drygt 50 procent fler än år 2006.²⁰

Successiv ökning av andelen komplicerade ärenden vid Åklagarmyndigheten – men antalet ligger ganska stabilt

Åklagarmyndigheten redovisar inte sina verksamhetsresultat utifrån en indelning av hur resurskrävande ärendena är att utreda. I syfte att få en förbättrad kunskap om detta har Åklagarmyndigheten (2015) utvecklat en kartläggningmetod för att bedöma hur komplicerat ett ärende är att utreda utifrån tre indikatorer – ärendets straffvärde, antalet brott i ärendet respektive antalet misstänkta i ärendet. För varje handlagt ärende²¹ under åren 2008–2014 gjordes en bedömning av varje indikator utifrån graderna enkelt, normalt eller komplicerat. Ärendets slutgiltiga kategorisering som ett enkelt, normalt eller komplicerat ärende baserades sedan på den indikator som bedömts ha högst grad

²⁰ En del av ökningen i Ekobrottsmyndighetens ärendeinflöde beror på att myndigheten den 1 juli 2013 fick ett nationellt ansvar för samtliga brottstyper som myndigheten handlägger. Dessförinnan hade myndigheten främst ett regionalt ansvar för ekobrottsbekämpningen i de tre storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Myndigheten hade då ett nationellt ansvar bara för vissa brottstyper, bland annat finansmarknadsbrott och EU-bedrägerier (jfr Ekobrottsmyndigheten 2013).

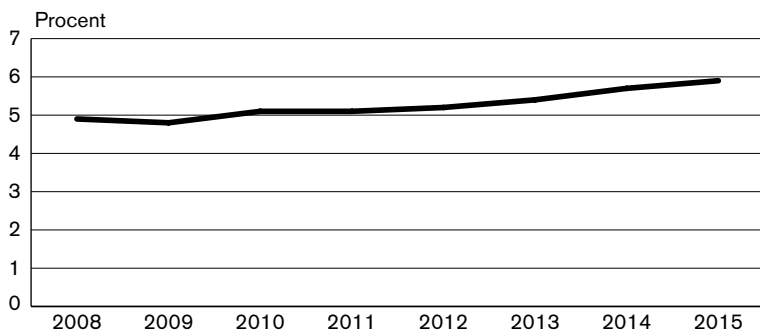
²¹ Urvalet bestod av de utredningsärenden där en brottsmisstanke hade beslutats.

av komplexitet.²² Ett komplicerat ärende har antingen högt straffvärde (ärendet innehåller minst ett brott med minimum ett års fängelse i straffskalan), hög brottsvolym (ärendet innehåller minst 70 brott) eller hög personvolym (ärendet avser minst 5 misstänkta personer). I bilagan återfinns en beskrivande tabell (B1) över hur varje indikator definierats på de tre graderna.

Under perioden 2008–2015 har utvecklingen av det totala antalet handlagda ärenden följt samma mönster som den för det totala antalet inkomna ärenden, med en ökning i början av perioden följt av en successiv minskning efter 2011 (se tabell B2 i bilagan). De enkla ärendena har minskat med 22 procent och de normala med 17 procent. Minskningen är inte lika stor för de komplicerade ärendena, som minskat med 7 procent. Skillnaderna i minskningstakt ger en successiv ökning över tid i de komplicerade ärendenas andel av de handlagda ärendena, från fem procent i början av perioden till närmare sex procent i slutet (se figur 2). Denna utveckling indikerar rimligen att en större andel av Åklagarmyndighetens utredningsresurser successivt har fått ägnas åt utredningar av mer komplicerad brottslighet.

Att andelen komplicerade ärenden hos Åklagarmyndigheten gradvis ökat tyder på att inflödet från polisen har ändrat karaktär och att ärendena från polisen i något större utsträckning utgörs av komplicerade fall. Det skulle också tala för att polisens minskade produktivitet i form av färre slutredovisade ärenden i större utsträckning rör mängdbrott än grövre eller på andra sätt komplicerade brott.

Figur 2: Andel komplicerade ärenden av samtliga handlagda ärenden hos Åklagarmyndigheten, åren 2008–2015. Procent.

Om man ser till *antalet* komplicerade ärenden som handlagts på Åklagarmyndigheten har dessa dock inte ökat i särskilt stor ut-

²² Om ett ärende innehåller ett brott med högt straffvärde blir det således kategoriserat som komplicerat även om det finns bara ett brott och en misstänkt person i ärendet. Ett ärende med många brott blir kategoriserat som komplicerat oavsett brottens straffvärde eller antalet misstänkta i ärendet.

sträckning, utan legat ganska stabilt (knappt 9 200 ärenden 2008 och drygt 9 500 ärenden 2015). Det finns emellertid inga uppgifter om hur många resurstimmar som i genomsnitt går åt till ett komplicerat ärende i jämförelse med andra ärenden, eller om de komplicerade ärendena krävt fler resurstimmar över tid.

Ny indikator för att följa utvecklingen av de allra mest krävande ärendena

För att i någon mån åtgärda den ovan nämnda bristen på uppgifter, har Åklagarmyndigheten utvecklat en ny indikator som ska spegla hur resursåtgången för de mest krävande ärendena utvecklas över tid. Mätningen genomfördes för första gången 2015 och innebar att Åklagarmyndigheten månadsvis samlade in uppgifter om hur många åklagare som varit uppbundna med ett enda ärende närmast på heltid under minst fyra veckor i följd. Enligt Åklagarmyndighetens sammanställning av resultaten var det under 2015 i genomsnitt 31 åklagare per månad som var uppbundna med ett enda ärende på detta sätt. Dessa långtidsuppbundna åklagare hade handlagt sammanlagt 58 olika ärenden under året.²³

Ökning av ”särskilt krävande” ärenden hos Ekobrottsmyndigheten

Ekobrottsmyndighetens utredningsarbete är framför allt inriktat mot skattebrott och bokföringsbrott, men även mot andra brott som till exempel vissa typer av bedrägerier, brott mot aktiebolagslagen och finansmarknadsbrott. Inkomna ärenden indelas i tre olika ärendekategorier: *mängdärenden*, *projektärenden* och *särskilt krävande ärenden*. Ett mängdärende kan utredas och lagföras med begränsad utredningstid, medan projektärenden kräver fler utredningsåtgärder och resurser. Särskilt krävande ärenden avser omfattande, komplicerad och svårutredd brottslighet, ofta med många misstänkta. De särskilt krävande ärendena har dessutom ofta internationella kopplingar och utreds vanligen av en utredningsgrupp under ledning av åklagare (Ekobrottsmyndigheten 2008, 2009). Ärenden som bedrivs inom ramen för den myndighetens gemensamma satsningen mot organiserad brottslighet bedöms i princip alltid vara så komplicerade att de bör hamna inom denna kategori. Samtidigt varierar omfattningen av de särskilt krävande ärendena. Den undre gränsen för att ett ärende ska klassificeras som särskilt krävande är att den förväntas kräva mer än 80 timmar i utredningstid.²⁴

²³ Uppgifter från Åklagarmyndigheten.

²⁴ Ekobrottsmyndigheten har haft som målsättning att genomströmningstiden för särskilt krävande ärenden, det vill säga tiden från anmälan till beslut om lagföring, ska vara högst 365 dagar, jämfört med 180 dagar för projektärenden och 50 dagar för mängdärenden (Ekobrottsmyndigheten 2013).

Fram till 2009 redovisades inte Ekobrottsmyndighetens verksamhet separat för särskilt krävande ärenden i myndighetens årsredovisningar, utan dessa slogs ihop med projektärenden. Från och med 2010 särredovisas de särskilt krävande ärendena. Tabell 2 redovisar utvecklingen för avslutade ärenden för respektive ärendekategori enligt Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar. Eftersom varje ärende kan innehålla flera olika brott redovisas även antalet beslutade brottsmisstankar.²⁵

Tabell 2. Antal avslutade ärenden och beslutade brottsmisstankar hos Ekobrottsmyndigheten 2006–2015.²⁶

	2006	2007	2008	2009	2010
Avslutade ärenden					
Mängdärenden	2 729	1 912	2 059	1 972	1 768
Projekt	2 323	2 522	2 682	2 873	2 483
Särskilt krävande					105
Summa	5 052	4 434	4 741	4 845	4 356
Beslutade brottsmisstankar					
Beslutade brottsmisstankar totalt	15 457	15 763	25 573	36 984	34 681
Särskilt krävande ärenden					3 196
	2011	2012	2013	2014	2015
Avslutade ärenden					
Mängdärenden	2 004	1 962	2 436	2 689	3 233
Projekt	2 448	2 424	3 048	3 350	3 028
Särskilt krävande	112	97	122	193	188
Summa	4 564	4 483	5 606	6 232	6 449
Beslutade brottsmisstankar					
Beslutade brottsmisstankar totalt	39 976	32 294	45 690	58 122	46 311
Särskilt krävande ärenden	5 859	4 444	7 809	16 756	6 904

Antalet avslutade ärenden hos Ekobrottsmyndigheten har ökat från cirka 5 000 ärenden 2006 till närmare 6 500 ärenden 2015. Antalet särskilt krävande ärenden ökade från 105 år 2010 till 188 år 2015. Särskilt tydlig är ökningen av antalet särskilt krävande ärenden åren 2014 och 2015. Andelsmässigt har de legat ganska stabilt på knappt tre procent av ärendena. Enligt Ekobrottsmyndigheten (2016) beror den antalsmässiga ökningen

²⁵ Ekobrottsmyndigheten använder beslutade brottsmisstankar som ett prestationsmätt avseende myndighetens utrednings- och lagföringsverksamhet, då volymen beslutade brottsmisstankar ger en bild av hela det arbetsmaterial som har granskats och bedömts av myndigheten under året (Ekobrottsmyndigheten 2013).

²⁶ Källa: Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar.

bland annat på att myndigheten arbetar med många ärenden inom den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet, samt med annan grov ekonomisk brottslighet.²⁷

Antalet brottsmisstankar per ärende hos Ekobrottsmyndigheten har ökat

Tabell 2 visar också att antalet beslutade brottsmisstankar hos Ekobrottsmyndigheten har ökat betydligt mer än antalet avslutade ärenden, från drygt 15 000 brottsmisstankar 2006 till 46 000 brottsmisstankar 2015. Att bygga en tolkning av ärendenas tyngd på antalet beslutade brottsmisstankar är emellertid problematiskt, eftersom antalsräkningsregler för olika brottstyper innebär att vissa ärenden, exempelvis bedrägerier, kan få en stor inverkan på genomsnittet utan att det enskilda ärendet nödvändigtvis kräver en lika stor utredningsinsats.²⁸ Med detta förbehåll så tyder redovisningen ändå på att de förundersökningar som handläggs av Ekobrottsmyndigheten blivit mer omfattande över tid.

Ekobrottsmyndigheten har redovisat antalet beslutade brottsmisstankar per ärendekategori sedan 2010. Det genomsnittliga antalet beslutade brottsmisstankar i Ekobrottsmyndighetens särskilt krävande ärenden varierar, men ligger på en betydligt högre nivå än i projekt- respektive mängdärendena. Sedan 2010 har det genomsnittliga antalet beslutade brottsmisstankar varit cirka 4 per avslutat ärende för mängdärenden, 9 för projektärenden och 55 för särskilt krävande ärenden.

Utvecklingen av brottmålen omfång i tingsrätt

Under åren 2006–2015 har antalet inkomna och avgjorda brottmål vid Sveriges tingsrätter följt samma generella mönster som för antalet ärenden som handlagts hos Åklagarmyndigheten. Det sker en ökning mellan 2006 och 2010, följt av en minskning fram till 2015.²⁹ Samtidigt har det skett förändringar under perioden, både när det gäller hur många brottmål som avgörs efter huvudförhandling och i form av genomsnittligt antal förhandlingstimmor per mål.

²⁷ Enligt Polismyndigheten (2016) har ekonomisk brottslighet utgjort det huvudsakliga fokusområdet för den myndighetsgemensamma satsningen under de senaste åren.

²⁸ År 2014 utreddes exempelvis ett fåtal ovanligt omfattande ärenden på Ekobrottsmyndigheten, som bidrog till en kraftig ökning av antalet beslutade brottsmisstankar under året, bland annat ett stort bedrägeriärende som innefattade över 9 000 beslutade brottsmisstankar (Ekobrottsmyndigheten 2016).

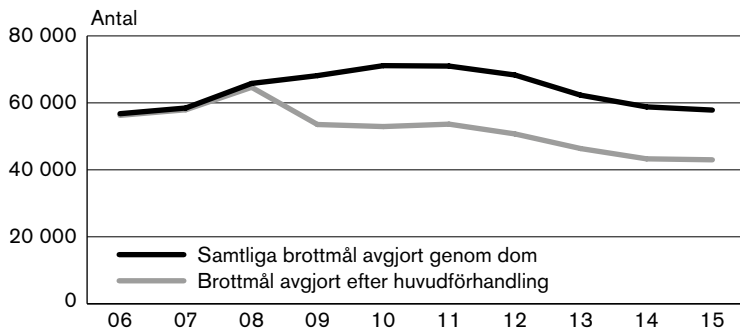
²⁹ Uppgifter från Domstolsstatistik.

EMR-reformen har medfört att färre mål går till huvudförhandling

Den 1 november 2008 infördes den så kallade EMR-reformen³⁰ som gav domstolarna möjlighet att avgöra enklare brottmål genom så kallat förenklat förfarande. Ett brottmål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter kan efter reformen avgöras i sak utan huvudförhandling, om inte huvudförhandling begärs av någon av parterna eller behövs av utredningsskäl (jfr SOU 2013:17).

Av figur 3 framgår att reformen fick en tydlig effekt på andelen brottmål som avgjordes genom dom efter huvudförhandling under de första åren efter att den genomförts, från närmare 100 procent år 2007 till drygt 74 procent år 2010. Enligt en utvärdering av EMR-reformen som genomfördes av Domstolsverket (2010) ledde den här delen av reformen till påtagliga resursbesparingar, eftersom antalet mål med huvudförhandling minskade kraftigt.

Figur 3. Utveckling 2006–2015 för samtliga brottmål i tingsrätt som avgjorts genom dom respektive för brottmål som avgjorts efter huvudförhandling.³¹

Reformen tycks ha fått sin fulla effekt redan under 2009, det första året efter att den infördes. Antalet brottmål som avgjorts efter huvudförhandling minskar i och för sig även efter 2009, men minskningen är då inte större än för brottmål utan huvudförhandling. Sett över perioden 2010–2015 har andelen dömda brottmål som avgjorts genom förenklat förfarande legat stabilt (25,6 procent år 2010, 25,7 procent år 2015).

De brottmål som går till huvudförhandling har blivit mer omfattande

Under perioden 2006–2015 har drygt en halv miljon mål avgjorts i tingsrätten efter huvudförhandling. Antalet var som högst 2008

³⁰ EMR står för En modernare rättegång (se vidare prop. 2004/05:131).

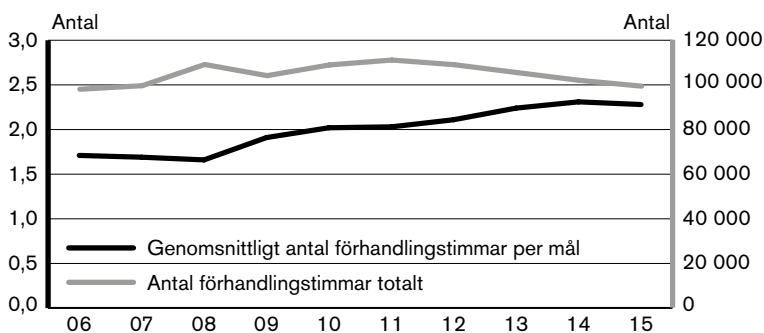
³¹ Uppgifter från Domstolsverket.

(cirka 65 800 mål), innan EMR-reformen fick sitt genomslag, och har därefter minskat fram till 2015 (cirka 43 500 mål). Införandet av EMR-reformen innebar en ökad hantering av enklare brottmål utan huvudförhandling. En tidigare analys från Brå visar att EMR hade stor inverkan på bötesmålen genom att andelen bötesmål som avgjordes utan huvudförhandling ökade från några procent till att utgöra en majoritet av fallen (Brå 4/2016). Samtidigt finns indikationer på att de brottmål som inte kan hanteras genom förenklat förfarande har blivit mer omfattande över tid.

Den totala förhandlingstiden utgör en bra övergripande indikator på utvecklingen av de resurser som domstolarna lägger ner på handläggningen av brottmålen. För de brottmål som går till huvudförhandling består den totala förhandlingstiden i huvudsak av tid i huvudförhandling, men den inkluderar också den tid som tas i anspråk av häktningsförhandlingar och olika typer av förberedande möten.³² Måttet är inte heltäckande – det fångar exempelvis inte upp den ökade administrativa arbetsbördan som ett brottmål med många tilltalade, målsägare eller vittnen innebär, eller att det sker en fördubbling av ordinarie domare vid mål med över 60 timmar i huvudförhandling. Men enligt Brås kontakter på Domstolsverket utgör förhandlingstid ett bra sammanfattande mått på ett brottmåls relativa omfattning och komplexitet – ju mer förhandlingstid ett mål tar i anspråk, desto mer omfattande och komplext kan målet antas vara.

Figur 4 redovisar utvecklingen av den totala förhandlingstiden för de brottmål som avgjorts efter huvudförhandling i tingsrätter under perioden 2006–2015, respektive den genomsnittliga förhandlingstiden per mål för dessa.³³ Av figuren framgår att det

Figur 4. För brottmål avgjorda efter huvudförhandling, antal förhandlingstimmar totalt per år (höger axel), respektive genomsnittligt antal förhandlingstimmar per mål (vänster axel). Åren 2006–2015.

³² År 2006 svarade huvudförhandlingstid för 90 procent av den totala förhandlingstiden i tingsrätten, en andel som därefter har minskat marginellt, till knappt 89 procent 2015.

³³ Se även tabell B3 i bilagan.

totala antalet förhandlingstimmar i stort sett följer kurvan för antalet brottmål som avgjorts genom dom, oavsett om det varit en huvudförhandling eller ett förenklat förfarande (se figur 5). Antalet förhandlingstimmar har ökat totalt fram till 2011 – med undantag för en tillfällig minskning under 2009 (det första året efter EMR-reformen) – för att därefter minska fram till 2015.

Det svarta strecket i figuren visar *den genomsnittliga förhandlingstiden per mål som avgjorts efter huvudförhandling*. Den tiden minskar något mellan 2006 och 2008, för att sedan tydligt öka (med drygt 20 procent) under åren 2008–2010, det vill säga i direkt anslutning till EMR-reformen. Att ökningen är tydligast under åren i direkt anslutning till EMR-reformen beror på att ett stort antal enklare mål, med mycket korta förhandlingstider, inte längre går till huvudförhandling. Att de återstående målen har en längre genomsnittlig förhandlingstid är således en konsekvens av att de kortaste målen tagits bort.

Men figuren tyder också på att EMR-reformen inte kan förklara hela ökningen av den genomsnittliga förhandlingstiden per mål. Såsom framgår av den tidigare figur 5 avstannar nämligen effekten av EMR-reformen 2009. Trots detta fortsätter den genomsnittliga förhandlingstiden per mål att öka även efter 2009. Ökningen under åren 2010–2015 var närmare 13 procent.

Förhandlingstiden har ökat både i små och större mål

En viktig fråga i sammanhanget är om den genomsnittliga förhandlingstiden ökat endast i mindre mål eller om det även gäller större mål. Den besvaras om man, som i tabell 3, delar upp målen med huvudförhandling i två grupper – de med mindre respektive mer än 6 timmars förhandlingstid.³⁴ Tabellen bygger på grunduppgifter om hur lång tid de kortare respektive längre målen tog i genomsnitt 2006 jämfört med 2010 och hur lång tid målen tog i genomsnitt 2010 jämfört med 2015. Uppgifterna visar att den genomsnittliga förhandlingstiden ökat för både kortare och längre mål och den har ökat under båda tidsperioderna. Tabellen redovisar hur stor den procentuella ökningen i genomsnittstid varit i de olika kategorierna.

Tabellen visar att ökningen i den genomsnittliga förhandlingstiden är större från 2006 till 2010 än från 2010 till 2015. Ökningen är störst bland målen med mindre än sex timmar i förhandlingstid. Det är naturligt, eftersom EMR-reformen fick sitt genomslag under den tidigare perioden, vilket innebar att de enklaste målen inte längre avgjordes genom huvudförhandling.

³⁴ Uppdelningen grundar sig främst på att en förhandlingstid på sex timmar grovt sett kan likställas med ett mål som kräver en heldag i huvudförhandling.

Tabell 3. Procentuell ökning i den genomsnittliga förhandlingstiden för mål som avgjorts efter huvudförhandling, redovisad för mål med mindre respektive mer än sex timmar i förhandlingstid. Tidsperioden 2006 till 2010 respektive 2010 till 2015.

	2006–2010	2010–2015
Förhandlingstid		
< 6 timmar	16 %	10 %
> 6 timmar	3,5 %	4 %
Samtliga mål	18 %	13 %

Samtidigt sker en viss ökning i den genomsnittliga förhandlingstiden även i de mer omfattande målen redan under åren 2006–2010 (med 3,5 procent). Den ökningen torde inte förklaras av EMR, eftersom de mål som försvann i och med reformen inte skulle ha krävt sex timmar eller mer i förhandlingstid. Av intresse är också att den genomsnittliga förhandlingstiden fortsätter att öka även under den senare delen av tioårsperioden (2010–2015), såväl bland de mindre som de större målen, trots att effekten av EMR-reformen då avklingat.

Den fortsatta ökningen i förhandlingstid bland de mindre målen är rimlig eftersom enklare ärenden har minskat mer än komplicerade hos Åklagarmyndigheten. Det skulle innebära en förändring i sammansättningen av inflödet till tingsrätten, med en större andel mål som kräver mer förhandlingstid.

Fler större mål under perioden efter 2010

Det förra avsnittet beskrev utvecklingen av målens omfattning. Det visade att den genomsnittliga förhandlingstiden ökat i såväl de kortaste målen som de längre, både 2006–2010 och 2011–2015. Men en skärningspunkt på sex timmar säger inte så mycket om i vilken utsträckning antalet och andelen ”stora mål” har ökat, med tanke på att Brå i samråd med kontakter inom rättsväsendet definierat stora mål utifrån kriteriet om minst 60 timmar i huvudförhandling. I detta avsnitt bryts statistiken därför ner ytterligare, i mer förfinade tidsintervaller. Tabell 4 redovisar antalet mål som avgjorts efter huvudförhandling, uppdelat i olika intervaller av förhandlingstid och för perioden 2006–2010 respektive 2011–2015. Tabellen visar att antalet mål som avgjorts efter huvudförhandling minskat, i linje med vad som redovisats ovan. Den visar också att de kortare målen fortfarande är helt dominerande – runt 98 procent av målen i tingsrätt

tar högst två dagar.³⁵ Den typ av mål som ökat mest i antal är de som tar 24–60 timmar, det vill säga 4 till 10 dagar. Sådana mål var 250 fler under den senare femårsperioden jämfört med den tidigare – en ökning med 27 procent.

De största målen, det vill säga de som tar mer än 60 timmar, har ökat i antal från 150 de första fem åren till 187 under den senare perioden. Den övergripande trenden är således att de stora målen ökar, men om tabellen istället vore uppdelad på enskilda år skulle stora variationer ses från år till år. Det genomsnittliga antalet stora mål var 30 per år under perioden 2006–2010 och 37 per år under perioden 2011–2015.

Tabell 4. Antal mål som avgjorts efter huvudförhandling efter olika intervaller av förhandlingstid. Tidsperioden 2006–2010 respektive 2011–2015.

	2006–2010	2011–2015
< 6 timmar	273 101	223 192
6–12 timmar	12 472	12 248
12–24 timmar	3 670	3 878
24–60 timmar	916	1 166
60–100 timmar	102	109
> 100 timmar	48	78
Summa	290 312	240 672

Ökning i den genomsnittliga förhandlingstiden för de mest omfattande målen

Något som är av betydelse för analysen av hur de stora målen utvecklats är den genomsnittliga tiden i dessa mål. Brås beräkningar visar att den genomsnittliga förhandlingstiden för mål med 60–100 timmar i förhandlingstid har ökat med enbart en timme vid en jämförelse mellan 2006–2010 och 2011–2015, från 74 till 75 timmar. Däremot har det skett en tydligare ökning av den genomsnittliga förhandlingstiden i de mest omfattande målen (de med över 100 timmar i förhandlingstid), från 154 timmar per mål 2006–2010 till 177 timmar 2011–2015. I kombination med ökningen i antalet mål med över 60 timmar i förhandlingstid medför det att förhandlingstiden för denna typ av mål har ökat med nästan 50 procent från perioden 2006–2010 till perioden 2011–2015.

Sett i förhållande till samtliga mål som avgörs efter huvudförhandling, är de längre målen få till antalet. Samtidigt får den

³⁵ Målen som tar mer än två dagar har ökat sin andel med 0,5 procentenheter, vid en jämförelse mellan de två tidsperioderna. Trots att de bara utgör två procent av de mål som avgörs efter huvudförhandling står de för över 20 procent av den totala förhandlingstiden i tingsrätt (jfr Domstolsverket 2016).

ökning som skett mellan 2006–2010 och 2011–2015, i antalet mål i varje tidsintervall över 12 timmar, tolkas som en faktisk ökning i antalet omfattande och komplexa brottmål i tingsrätten. I förlängningen kan det också betraktas som en bekräftelse av att det skett en viss ökning över tid i antalet omfattande förundersökningar som bedrivits av Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten.

Sammanfattning

De tillgängliga indikatorerna om utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålen omfattning och komplexitet är få till antalet och de har sina begränsningar. Därtill kommer svårigheter att tolka innebörden av olika mått. En ytterligare komplikation i analysen är att bilden av hur de mer omfattande och komplicerade ärendena utvecklats blir olika beroende på om man fokuserar på andelen eller antalet sådana ärenden.

Om man ser till utvecklingen av de utredningar som polisen arbetar med, tycks mönstret vara att en större andel av de slutredovisade ärendena avser mer komplicerade ärenden mot slutet av perioden. Det tyder på att den minskning i antalet slutredovisade ärenden som har skett framförallt beror på en minskning av enklare mängdbrottsutredningar än mer komplicerade ärenden. Det är också ett faktum att polisen sedan 2006 haft en särskild satsning mot organiserad brottslighet, som resulterar i mer omfattande utredningar.

Det som talar mot att antalet komplicerade förundersökningar som slutredovisats till Åklagarmyndigheten har ökat under perioden, är att antalet komplicerade ärenden hos Åklagarmyndigheten i princip inte ökat, enligt myndighetens statistik (antalet handlagda komplicerade ärenden var cirka 9 200 ärenden 2008 och cirka 9 500 ärenden 2015).

Åklagarmyndighetens mått på ”komplicerade ärenden” är dock ganska omfattande, så det kan vara så att den grupp ärenden som är allra mest komplicerade och resurskrävande har ökat i antal. Tyvärr har Åklagarmyndigheten inget sådant mått som finns redovisat för hela perioden. Det enda som finns är uppgifter från 2015 om antalet ärenden som upptog en åklagares hela arbetstid under minst fyra veckor.

Ekobrottsmyndigheten har inte samma sätt att mäta antalet och andelen komplicerade ärenden som Åklagarmyndigheten, utan talar om ”särskilt krävande ärenden”, vilka definieras som att de förväntas kräva mer än 80 timmar i utredningstid. Dessa har ökat från drygt 100 ärenden 2010 till närmare 200 ärenden 2015. Eftersom Ekobrottsmyndighetens ärenden ökat totalt sett

är andelen särskilt krävande ärenden dock relativt oförändrad, knappt tre procent. Ekobrottsmyndighetens redovisning av antalet beslutade brottsmisstankar per år visar också en kraftigare ökning än antalet ärenden, vilket tyder på att förundersökningarna blivit mer omfattande.

När det slutligen gäller utvecklingen hos tingsrätterna påverkas den av EMR-reformen, som inneburit att antalet mål som tar högst en dag minskat. De något längre målen, som inte torde påverkas av EMR-reformen, har ökat i antal, särskilt de som tar 2–5 dagar. Antalet mål som tog minst 12 timmar (två dagar) har ökat från 835 mål 2006 till 972 mål 2015. Detta är en tydlig ökning, som också indikerar att antalet särskilt tidskrävande ärenden hos Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten har ökat under perioden. Samtidigt framstår ökningen av mer omfattande förundersökningar och mål i domstol som relativt måttlig, i relation till åklagarnas och domstolarnas verksamhet totalt sett. Men även om ökningen av antalet mer omfattande ärenden är begränsad, måste man samtidigt komma ihåg att vart och ett av de allra mest omfattande ärendena kan kräva mycket stora resurser. Målen med minst 100 förhandlingstimmar kräver i genomsnitt 30 förhandlingsdagar, och den tiden har gradvis ökat under perioden.

De stora ärendenas karaktär

I detta kapitel besvaras den delen av Brås regeringsuppdrag som handlar om vilka egenskaper som utmärker stora ärenden, det vill säga både förundersökningar och de efterföljande brottmålen. Till skillnad från det föregående kapitlet, där syftet var att analysera den totala utvecklingen av förundersökningars och brottmåls storlek, är det i detta kapitel enbart de stora ärendena som är föremål för analys.

Analysen baserar sig på statistik från domstolsverket om samtliga brottmål i tingsrätt under åren 2006–2015 där huvudförhandlingstiden har varit 60 timmar eller mer, domarna i dessa brottmål, samt intervjuer med poliser, åklagare, försvarsadvokater och domare som arbetat med några av dessa brottmål. Analysen av domarna belyser på ett kvantitativt sätt vilka brottskategorier som karaktäriserar de stora brottmålen i tingsrätter, vilket beskrivs inledningsvis i kapitlet. Intervjuerna bidrar sedan med en fördjupning av den kvantitativa beskrivningen av de stora målen och de föregående förundersökningarna. Intervjupersonernas erfarenheter har varit värdefulla för att kunna få en mer ingående förståelse av vad som kännetecknar stora ärenden och varför de är tidskrävande.

Brottsligheten i de stora målen

I analysen av de stora brottmålen har Brå tagit fram uppgifter om de 250 domar där huvudförhandlingstiden i tingsrätt har varit 60 timmar eller mer under åren 2006–2015.³⁶ Analysen har fokuserat på vilka brottskategorier som har varit mest framträdande samt hur parter och bevispersoner fördelat sig inom de olika brottskategorierna. I de domar som ingår i materialet är

³⁶ Notera att dessa uppgifter därmed skiljer sig från de uppgifter om brottmålen *totala* förhandlingstid som ligger till grund för beskrivningen av brottmålen utveckling i termer av omfattning..

det vanligt att de innehåller en rad olika brottsrubriceringar som sinsemellan är orelaterade; det kan exempelvis röra sig om mål gällande narkotikasmuggling där den tilltalade även döms för lindrig misshandel eller rattfylleri. För att få fram vad som är den *huvudsakliga* brottsligheten i varje dom har Brå därför gått igenom domsmaterialet manuellt.³⁷ Denna information har sedan sorterats in under sju större brottskategorier: ekobrott inklusive bedrägerier, våldsbrott, narkotikabrott, sexualbrott, människohandel/människosmuggling, stöldbrott samt övriga brott.

Ekobrott och våldsbrott dominerande brottskategorier

Analysen av de stora brottmålen visar att ekobrott är den vanligaste brottskategorin (42 procent av domarna), följt av våldsbrott (21 procent av domarna) och narkotikabrott (14 procent av domarna). Dessa tre kategorier utgör således den huvudsakliga brottsligheten i knappt 80 procent av de 250 tingsrättsdomarna. I tabell 5 ges en kortfattad redogörelse av de vanligast förekommande brottsrubriceringarna inom de sex brottskategorierna.

Tabell 5. Huvudsakliga brottskategorier för stora brottmål i tingsrätt åren 2006–2015.

Dominerande brottskategorier	Antal mål	Andel av samtliga	Vanligt förekommande brottslighet
Ekobrott inklusive bedrägerier	104	42 %	Skattebrott, bokföringsbrott, bedrägeri, bidragsbrott
Våldsbrott	53	21 %	Mord, rån, misshandel
Narkotikabrott	35	14 %	Brott mot narkotikastrafflagen (framställning, innehav, försäljning), dopningsbrott, narkotikasmuggling
Sexualbrott	23	9 %	Våldtäkt, koppleri, barnpornografibrott, utnyttjande av barn för sexuell posering, kontakt med barn i sexuellt syfte
Människohandel/människosmuggling	16	6 %	Människohandel för sexuella ändamål (även koppleri), människosmuggling
Stöldbrott	12	5 %	Stöld, inbrott, häleri
Övriga	7	3 %	Mål där brottsligheten inte innefattas av övriga brottskategorier ³⁸

³⁷ Om ett åtal för mord i samband med en kriminell uppgörelse mellan två konkurrerande gäng till exempel även innehåller åtal för trafikbrott och vapenbrott, har domen kodats som att den handlar om våldsbrott, eftersom mordet är den huvudsakliga brottsligheten som ärendet gäller.

³⁸ Det handlar t.ex. om brott mot jaktlagen, brott mot fiskelagen och brott mot alkohollagstiftningen

I genomsnitt många parter och bevispersoner i de stora brottmålen

I tabell 6 nedan presenteras medianvärden för antalet tilltalade, målsägare som är part, bevispersoner (målsägare att höra och vittnen) och huvudförhandlingstimmar för de olika brottskategorierna. Redovisningen är uppdelad på tidsperioderna 2006–2010 och 2011–2015 för att visa utvecklingen över tid av dessa egen-skaper hos brottmålen.

Tabell 6. Medianantal³⁹ tilltalade, målsägare, bevispersoner och huvudförhandlingstimmar per brottskategori för tidsperioderna 2006–2010 respektive 2011–2015.

	Tiltalade		Målsägare		Bevispersoner		HF-timmar	
	2006–2010	2011–2015	2006–2010	2011–2015	2006–2010	2011–2015	2006–2010	2011–2015
Ekobrott	8	6	1	1	26	37	81	97
Våldsbrott	5	3	12	10	25	32	78	80
Narkotikabrott	10	17	1	1	12	25	88	101
Sexualbrott	2	1	8	18	20	15	100	107
Människohandel/ -smuggling	8	8	1	9	23	14	123	95
Stöldbrott	8	8	21	47	23	37	75	84
Övriga brott	6	6	12	6	15	7	76	101
Totalt (n = 250)	8	6	2	5	23	29	82	92

Sett till helheten har det inte skett några uppseendeväckande förändringar av antalet parter och bevispersoner i de stora brottmålen. Däremot är förändringar mer tydliga inom vissa brottskategorier. Som framgår av tabell 6 har det skett en ökning av medianvärden för antalet tilltalade och antalet bevispersoner i de stora mål som avser narkotikabrott. För antalet tilltalade är ökningen 70 procent, medan ökningen för antalet bevispersoner är cirka 100 procent. En tydlig ökning av antalet målsägare syns för sexualbrotten, människohandelsbrotten och stöldbrotten. Slutligen kan även en viss ökning ses för antalet bevispersoner särskilt i de mål som avser ekobrott respektive narkotikabrott.

Ekobrotten – stor ökning av bedrägeribrottslighet

En stor del av de stora brottmålen i Sverige under de senaste tio åren gäller ekonomisk brottslighet. Under perioden har dessutom ekobrottsmålen ökat i antal, från 44 mål under perioden

³⁹ Samtliga siffror som beskriver ett genomsnittsvärde i detta kapitel är medianvärden och gäller domar i tingsrätt, såvida inte annat anges. Anledningen till att medianvärden genomgående har valts istället för medelvärden är att det i varje brottskategori finns några enstaka domar i mål som är betydligt större än de övriga, vilket medför att medelvärdena blir missvisande.

2006–2010 till 60 mål under perioden 2011–2015, det vill säga med drygt 35 procent. Deras *andel* av de stora brottmålen har dock inte förändrats. Inom ekobrottskategorin är de vanligast förekommande brotten i de stora brottmålen skatte- och bokföringsbrott i kombination samt bedrägerier, även dessa ofta i kombination med skatte- och bokföringsbrott. I de brottmål där den huvudsakliga brottsligheten gäller skatte- eller bokföringsbrott handlar det typiskt sett om att det har skett en omfattande affärsverksamhet som inte har bokförts och såväl skatt som moms har därmed undvikits att betalas, att falska fakturor eller andra upplägg har använts i syfte att undvika arbetsgivaravgifter och annan skatt, samt olika upplägg involverande skalbolag. I de stora ekobrottsmålen förekommer också brott där den fria rörligheten inom EU utnyttjas på olika sätt, exempelvis genom brottsupplägg med svart arbetskraft samt moms- och skattebrott.

Uppläggen i de mål som framförallt handlar om bedrägeribrottslighet varierar kraftigt och kan rikta sig mot både privatpersoner, företag och staten. Ett tydligt resultat vad gäller karaktären på de stora ekobrottsmålen är att andelen mål som innefattar bedrägeribrottslighet har ökat, medan skatte- och bokföringsbrottens andel har legat stabilt under de senaste tio åren. Under perioden 2006–2010 förekom bedrägeribrottslighet i 35 procent av de stora ekobrottsmålen, medan bedrägerier under perioden 2011–2015 har förekommit i 55 procent av de stora ekobrottsmålen. Detta innebär att den antalsmässiga ökningen av samtliga ekobrott i de stora målen under de senaste tio åren till stor del förklaras av ett ökat inslag av bedrägeribrott. Att bedrägeribrotten ökar i samhället generellt har även tidigare studier visat,⁴⁰ men det kan också vara så att de överlag blir mer komplicerade. Bedrägeribrottsligheten i de stora brottmålen avser framförallt mer komplicerade brottsupplägg, till exempel omfattande kreditbedrägerier, bedrägerier mot staten (RUT- och ROT-bedrägerier, lönegarantibedrägerier, bedrägerier riktade mot Försäkringskassans olika bidrag), samt storskaliga fakturabedrägerier som drabbar både företag och privatpersoner.

Våldsbrotten – i huvudsak mord och rån

Inom kategorin våldsbrott har en majoritet av brottmålen rört åtal om mord⁴¹ (42 procent) eller rån⁴² (26 procent). I majorite-

⁴⁰ En tidigare rapport från Brå (2016:18) visar att andelen mycket svårutredda bedrägerier har ökat mellan 2006 och 2013. Brå har genomfört en omfattande kartläggning av bedrägeribrott som visar en kontinuerlig ökning av dessa brott sedan 2008, avseende både självrapporterad utsatthet och antal polisanmälda ärenden (Brå 2016:9).

⁴¹ Brottmål som omfattar mordåtal omfattar fullbordat mord, såväl som försök till mord och anstiftan till mord samt även folkmord.

⁴² Främst rör dessa mål storskaliga och grova rån.

ten av de brottmål där huvudåtalet gäller mord eller rån förekommer även en mängd andra brottsrubriceringar. Exempel på övriga åtalpunkter som är vanligt förekommande i dessa åtal är vapenbrott, misshandel, narkotikabrott, dopningsbrott, olaga hot, övergrepp i rättsak, utpressning och trafikbrott. Mängden och bredden på dessa brottsrubriceringar speglar att många av de tilltalade i dessa våldsbrottmål är tungt kriminellt belastade personer. Av målen i våldsbrottskategorin gäller 11 procent mord eller mordförsök i uppgörelser mellan kriminella. Även om dessa mål är få till antalet, har en ökning skett mellan perioden 2006–2010 (1 mål) och 2011–2015 (5 mål). I de brottmål som gäller mord är det oftast en person eller ett begränsat antal personer som är åtalade. När huvudbrottet är rån rör det sig istället ofta om många tilltalade. Detta är i linje med det förväntade, eftersom mord sällan förutsätter flera gärningspersoner, till skillnad från grövre rån, som exempelvis bank- och värdetransportrån. Övriga brottsrubriceringar som inryms i kategorin våldsbrott är grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning – men dessa utgör en mindre del av målen.

Narkotikabrotten – välorganiserade nätverk med omfattande narkotikabrottslighet

De stora brottmål där narkotikabrott har varit den huvudsakliga brottsligheten utmärks överlag av att de omfattar ett stort antal tilltalade. Det har dessutom skett en ökning med 70 procent av antalet tilltalade under den undersökta tioårsperioden, från medianvärdet 10 per år mellan 2006 och 2010 till 17 per år under åren 2011–2015. Ungefär hälften av de stora narkotikamålen innefattar narkotikasmuggling. Mål som rör narkotikasmuggling har av naturliga skäl omfattande internationella inslag, vilket tendererar att komplicera både utredning och huvudförhandling. De stora brottmålen som rör narkotikabrott är överlag mycket omfattande, eftersom åtalen ofta gäller såväl transport, hantering och försäljning, som köp och innehav. Det innebär att dessa mål i regel omfattar ett stort antal brottstillfällen och personer. Vidare är dessa åtal ofta uppbyggda för att påvisa den systematik och organisation som ligger till grund för brottsligheten.

Sexualbrotten – stor ökning av målsägare inom sexualbrott mot barn

Stora brottmål där sexualbrott har utgjort den huvudsakliga brottsligheten inbegriper framförallt koppleri, våldtäkt, våldtäkt mot barn, barnpornografi, utnyttjande av barn för sexuell posing och kontakt med barn i sexuellt syfte (så kallad grooming). I de mål där koppleri är den huvudsakliga brottsligheten är antalet

åtalade och målsägare oftast stort, på grund av brottets organiserade och seriemässiga natur. När det är mål där våldtäkt har varit den huvudsakliga brottsligheten har dessa främst handlat om antingen upprepade våldtäkter av samma gärningsperson eller om gruppvåldtäkter.

Ett framträdande resultat inom sexualbrottskategorin är det ökade antalet målsägare i de mål som rör sexualbrott mot barn.⁴³ I dessa brottmål är det vanligt att enbart en till två gärningspersoner är åtalade, samtidigt som antalet målsägare kan vara mycket stort. Antalet målsägare inom dessa typer av sexualbrott gick från medianvärdet 9 per mål (N = 6) under åren 2006–2010 till medianvärdet 49 per mål (N = 9) mellan 2011 och 2015. Ökningen speglar förmodligen en kombination av att dessa brott kan ha blivit fler och mer omfattande i och med den kommunikationstekniska utvecklingen, men också att det kan ha skett en förbättrad användning av och kompetens gällande de relativt nya lagar som finns inom området (lagen om utnyttjande av barn för sexuell posering tillkom 2005 och lagen om kontakt med barn i sexuellt syfte, så kallad gromning, 2009). Sexualbrottsmålen är relativt få till antalet, men några av brottmålen med de allra längsta huvudförhandlingstiderna återfinns inom denna brottskategori.

Människohandel och människosmuggling

Under den studerade tioårsperioden förekommer ett antal stora brottmål som avser människohandel och människosmuggling. Per definition har samtliga dessa brottmål internationella inslag. Ungefär hälften av brottmålen handlar om människosmuggling. Brottsligheten i dessa mål består huvudsakligen av att ett nätverk av flera gärningspersoner mot betalning och med användning av falska resehandlingar har smugglat in flyktingar illegalt i Sverige. Den andra hälften av brottmålen handlar om människohandel för sexuella ändamål, där personer har förts till Sverige i syfte att utnyttjas för prostitution, varvid målen även kan innefatta brottsrubriceringar som koppleri och våldtäkt. Det som karaktäriserar brottskategorins utveckling över tid är ett ökat medianvärde, från 1 målsägare per mål (N = 10) under perioden 2006–2010 till 9 per mål (N = 6) under perioden 2011–2015.

Stöldbrotten – stöldbrott dominerar kategorin

I de stora brottmål där stöldbrott utgjort den huvudsakliga brottskategorin, har brottsligheten bestått i att en serie likartade

⁴³ Framförallt handlar det om brottsrubriceringarna utnyttjande av barn för sexuell posering respektive kontakt med barn i sexuellt syfte, men även våldtäkt mot barn ingår i denna underkategorisering.

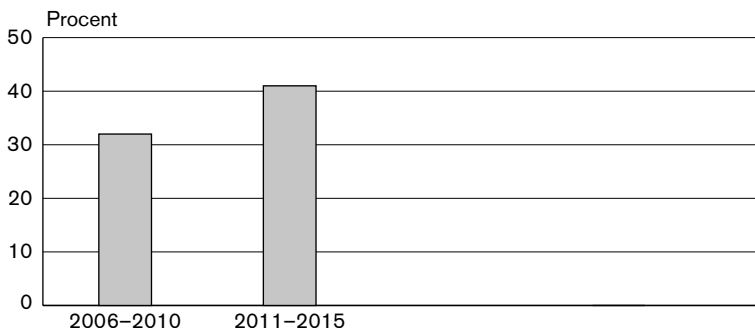
stölder har utförts av en grupp gärningspersoner. Dessa mål har således rört så kallade stöldligor som ägnat sig åt en typ av stölder som de har specialiserat sig på. Exempel på ett tillvägagångssätt är att man kontaktat äldre personer och utgett sig för att vara en viss person eller tillhöra en viss organisation som målsägaren kan antas lita på. Därigenom har man sedan berett sig väg in i bostaden och begått stöldbrotten. Andra exempel är fickstödslikor som stulit plånböcker eller bankomatkort, eller likor som ägnat sig åt en serie bostadsinbrott. De mål som rör stöldbrott och som har blivit stora brottmål i tingsrätt har blivit detta mot bakgrund av ett stort antal tilltalade, ett stort antal brottstillfällen och därmed även ett stort antal målsägare. Under de senaste tio åren har det skett mer än en fördubbling av medianvärdet på det antal målsägare som är part i målet i brottskategorin stöldbrott (från 21 till 47) samt även en ökning av antalet bevispersoner (från 23 till 37).

De stora brottmålen är ofta stora i både tingsrätt och hovrätt

Ytterligare ett utmärkande karaktärsdrag i de stora brottmålen är att de tenderar att bli stora både i tingsrätt och i hovrätt. Brå har genomfört specifika analyser för att se 1) hur stor andel av de stora brottmålen som blir stora även i hovrätt, 2) om det går att urskilja någon trend över tid i dessa mål, samt 3) vilka faktorer som är särskilt framträdande för de brottmål som blir stora i bägge instanser (över 60 timmar i huvudförhandling).⁴⁴

Som framgår av figur 5 kan en tydlig ökning ses för andelen stora brottmål i tingsrätt som även kommit att bli stora i hovrätt. Under åren 2006–2010 kom 32 procent av de stora brottmålen

Figur 5. Andel av stora brottmål i tingsrätt som även kom att bli stora i hovrätt för perioderna 2006–2010 respektive 2011–2015. Procent.

⁴⁴ Uppgifterna avser mål som avgjorts i hovrätt till och med den 31 december 2016.

i tingsrätt också att bli stora brottmål i hovrätt, medan motsvarande andel för åren 2011–2015 var 41 procent. Detta innebär att de stora målen har blivit mer resurskrävande för domstolsväsendet över tid, eftersom ett större antal kräver mer resurser i både tingsrätt och hovrätt.

Sett till brottsligheten i målen finns det inga märkbara skillnader mellan de mål som inte blev till stora hovrättsmål och de mål som resulterade i över 60 timmar i huvudförhandling även i hovrätten. Däremot kännetecknas de mål som blir stora i båda instanserna av särskilt långa huvudförhandlingstider i tingsrätt (tabell 7). Utifrån medianvärdet är den genomsnittliga skillnaden mellan dessa två grupper av mål 39 timmar, det vill säga ungefär två veckor i förhandling.

Tabell 7. Tid i huvudförhandling i mål som blivit stora i både tingsrätt och hovrätt respektive i mål som enbart varit stora i tingsrätt. Medianvärden.

	Stort i både tingsrätt och hovrätt (N = 95)	Enbart stort i tingsrätt (N = 155)
Huvudförhandlingstimmar	m = 118	m = 79

De stora förundersökningarnas karaktär

Med utgångspunkt i intervjuer med poliser, åklagare och försvarare som har arbetat med några av de stora brottmålen som beskrivits ovan, har Brå identifierat ett flertal egenskaper hos de stora ärendena som gör dem tids- och resurskrävande. Några av nyckelfaktorerna syns i tabell 6, nämligen att det kan vara många tilltalade, många målsägare eller många bevispersoner. Intervjupersonerna har också lyft fram att de stora förundersökningarna karaktäriseras av att det ingår många brott som ska utredas i samma ärenden samt att det kan vara ett mycket stort analysmaterial att gå igenom. Ytterligare en egenskap hos brottsutredningar som innebär att de pågår under lång tid är att de omfattar internationella inslag. Ju fler av dessa egenskaper som ingår hos ett ärende, desto mer komplext och resurskrävande upplevs det vara. En gemensam erfarenhet bland Brås intervjupersoner är att det som ofta kännetecknar de stora ärendena är att det är ”mycket av allt”. Resterande avsnitt belyser vilka följder dessa utmärkande drag för med sig i det rättsliga arbetet.

Enligt Brås fördjupade analys av brottmål som har tagit 60 timmar eller mer i tingsrätt har dessa brottmål föregåtts av förundersökningar som enligt ett medianvärde har pågått 1–2 år.⁴⁵ Under dessa år pågår enligt Brås intervjupersoner ett intensivt och om-

⁴⁵ Se vidare kapitlet om resursåtgång för stora ärenden.

fattande utredningsarbete med många personer som arbetar med förundersökningen på olika sätt, till exempel åklagare, utredande poliser, poliser i spaningsarbete, it-analytiker, administratörer, ekonomiska utredare och forensiker.

Många misstänkta, många målsägare och många vittnen

En utmärkande egenskap hos de stora förundersökningarna är att de omfattar antingen ett stort antal misstänkta, ett stort antal målsägare eller ett stort antal vittnen; ofta omfattar de ett stort antal av samtliga dessa kategorier. Såväl intervjuerna som analysen av domarna visar att det finns en variation i antalet misstänkta som är kopplad till olika typer av brott. De intervjuade poliserna och åklagarna lyfter fram att förundersökningarna tenderar att bli mycket omfattande när det gäller att utreda välorganiserade, stora brottsupplägg. De komplicerade brottsuppläggen relaterar intervjupersonerna i hög grad till ekonomisk brottslighet av olika slag, inte minst storskaliga bedrägerier. De menar även att polisutredningar som riktar in sig på nätverk som sysslar med köp och försäljning av narkotika många gånger blir mycket stora. En åklagare beskriver detta på följande sätt:

Att det blir stort, det är ju för att du har en pyramid, av, olika personer gör olika saker i den här [...] organisationen. Så på så sätt blir det en organiserad brottslighet, inte en gärningsman, utan det finns en smart gärningsman uppåt som låter underbyggare göra olika jobb.

I intervjuerna menar en del av de rättsliga aktörerna att anledningen till att det blir så många misstänkta i vissa förundersökningar är att ambitionen att komma åt de kriminella nätverken och särskilt dess ”ledare” har höjts bland polis och åklagare. Detta innebär i förlängningen även en stor mängd bevismaterial.

Bland andra typer av brott är det istället det stora antalet målsägare som gör att förundersökningarna blir stora och resurskrävande. När det gäller exempelvis utnyttjande av barn för sexuell posering handlar det i vissa fall om över hundra barn som har utsatts för brott. I dessa brott är det typiskt sett enbart en eller två förövare, men eftersom dessa förövare ofta har haft omfattande illegala nättaktiviteter under flera års tid blir utredningsmaterialet mycket omfattande. Vidare beskriver en åklagare att det kan krävas stora utredningsresurser för att identifiera samtliga offer utifrån bilder som har hittats hos en misstänkt. När de utsatta väl har identifierats behöver de ofta höras flera gånger, dels för att denna typ av utsatthet ofta är svår att berätta om, dels för

att försvaret ska få möjlighet att ställa frågor.⁴⁶ Det är dessutom vanligt att målsägarna är spridda över hela landet, vilket gör att såväl polis som åklagare kan behöva resa till olika delar av landet för att bedriva förundersökningen.

Ett stort antal bevispersoner förlänger en förundersökning på samma sätt. Brås analys av domarna i stora brottmål visar att det är särskilt vanligt med många bevispersoner i mål som avser ekobrott, stöldbrott och våldsbrott. Längden på förundersökningen kan relateras till att samtliga bevispersoner först måste identifieras och sedan höras, ofta flera gånger. En annan likhet är att det kan bli aktuellt med resor för att genomföra förhör. En domare berättar om ett fall där det under förundersökningen hållits förhör med ett femtiotal vittnen i ett annat land och där varje förhör ofta kunde ta en dag att genomföra på grund av researrangemang, behov av tolkar samt att förhören blev långa för att få nödvändig kulturell förståelse för brottkontexten. Förutom poliser och åklagare var även försvarsadvokater och lokala poliser med under förhören, varpå det adderades mycket tid för att administrera det praktiska.

Avancerad utredningsteknik genererar stor mängd analysmaterial

Ytterligare en egenskap som karaktäriserar de stora förundersökningarna är att det ofta finns en stor mängd utredningsmaterial som ska användas i bevisningssyfte. Särskilt vanligt är detta i ärenden med stora it-inslag och i ärenden där hemliga tvångsmedel har använts. Telefonavlyssning kan till exempel generera 10 000-tals ”händelser” som ska analyseras och värderas som bevisning. En åklagare och en polis som tillsammans utredde ett mycket stort ärende berättar att en av de svåraste sakerna med utredningen var att hantera den enorma mängden analysmaterial. I det aktuella ärendet handlade det om mellan 300 000 och 400 000 inspelade händelser, varav det mesta dessutom behövde översättas. Ett sådant utredningsmaterial är utmanande att hantera och få grepp om.

Vidare menar Brås intervjupersoner att analysen av utredningsmaterial tar särskilt lång tid när avlyssning har riktats mot högaktiva kriminella där det ofta finns en mängd händelser som måste kopplas ihop till olika brottstillfällen, snarare än information om ett brott vid ett specifikt tillfälle. Intervjupersonerna beskriver att det i dessa förundersökningar är svårt att veta huruvida de olika analysmaterialen kan kopplas ihop till samma

---

⁴⁶ Det är ovanligt att barn under 15 år vittnar om sin utsatthet under rättegång. Vid rättegångar spelas istället polisförhören med barnen upp, vilket ställer särskilda krav på att försvaret ska ha fått möjlighet att ställa frågor vid polisförhören.

ärendet i slutändan. Det handlar helt enkelt om att lägga ett stort pussel utan att ha klart för sig hur det färdiga pusslet ska se ut.

En annan aspekt av hur avancerade utredningsmetoder för med sig att förundersökningarna växer tidsmässigt, handlar om att det skapas "flaskhalsar" när vissa specialiserade enheter eller myndigheter ska genomföra själva analyserna. Erfarenheterna bland de åklagare och poliser som Brå har intervjuat är att förundersökningar som omfattar it-forensiska eller rättsmedicinska undersökningar kan drabbas av utdragna ledtider. Som Brå har visat i en tidigare rapport (Brå 2016:17) finns det inte tillräckligt med it-undersökare för att täcka utredningsbehoven, och de it-undersökare som finns används inte heller på ett effektivt sätt.

Förundersökningar med många brott är tidskrävande

Som intervjuerna har visat karakteriseras vissa av de stora förundersökningarna framförallt av att de innehåller stora mängder brott. Själva mängden brott skapar ofta ett stort och omfattande arbete för att spåra och säkra bevisning. I ekonomiska brott handlar det ibland om många olagliga transaktioner under lång tid som innebär att pengatransaktioner mellan konton, banker och länder måste spåras en och en. I relation till en förundersökning gällande bedrägerier som hade pågått under flera år berättar en polis följande:

Komplexiteten för att spåra pengarna var ju enorm. Jag vet inte hur många kontoförfrågningar [vi gjorde]; vi hade ju nästan en Swedbankkille på heltid. Och vi var fyra utredare på heltid.

I denna förundersökning behövde samtliga transaktioner spåras mellan huvudmannen och de andra i nätverket, och utredningsarbetet komplicerades ytterligare av att pengarna flyttades runt bland många konton för att försvåra upptäckt. Den intervjuade polisen framhåller att enbart kontoanalysen i detta ärende tog flera månader att färdigställa.

Av intervjuerna framgår att förundersökningar som omfattar en stor mängd brott också kan vara väldigt krävande på ett administrativt plan på grund av mängden brottsanmälningar. En åklagare som arbetat med ett stort bedrägerifall berättar till exempel att det var tusentals polisanmälningar som skulle hanteras och skrivas in i ärendehanteringssystemet eftersom varje målsägare måste ha en separat brottsanmälan. En av de poliser som arbetade med samma förundersökning påpekar att det krävs 98 knapptryckningar per polisanmälan. Om något fylls i fel säger systemet till men berättar inte var felet ligger. Sedan ska varje polisanmälan eftergranskas noggrant. I det här fallet var den aktuella utredningsenheten tvungen att ta hjälp av andra enheter i

hela regionen för att kunna klara detta arbete. Ett annat exempel på brottstyper där det ofta blir ett omfattande arbete med att hantera alla enskilda brott är försäljning av narkotika, i de fall där en aktiv langare åtalas.

Internationella inslag i brottsligheten förlänger utredningstiden

En utmärkande egenskap hos stora ärenden är att en relativt stor andel har internationella inslag,⁴⁷ närmare bestämt 37 procent av de stora brottmålen i materialet. När det förekommer internationella inslag medför det överlag längre huvudförhandlingstider (i dessa mål är medianvärdet 96 timmar, jämfört med 86 timmar för mål där sådana inslag inte har ingått). Sett till brottskategorier är internationella inslag mest vanligt förekommande i de stora människohandels- och smuglingsmålen (100 procent), narkotikabrottmålen (46 %), ekobrottmålen (39 %) och våldsbrottmålen (21 %).

Den främsta anledningen till att internationella inslag gör förundersökningar längre eller mer arbetskrävande är enligt Brås intervjupersoner att det är nödvändigt att använda sig av internationell rättshjälp. Grövre ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet kompliceras ofta av en mängd internationella finansiella transaktioner som det krävs internationell rättshjälp för att kunna följa. Samtidigt är erfarenheterna att det kan ta mycket lång tid att få denna hjälp, och att detta påverkar förundersökningarnas längd. Av intervjuerna framgår att det, när en förfrågan om internationell rättshjälp skickas till ett annat land, kan ta ett halvår bara att få ett svar, och att det sedan kan dröja ännu längre innan den begärda informationen kommer. Ett par intervjupersoner ansåg att det knappt är någon idé att begära internationell rättshjälp från vissa länder, antingen för att det saknas upparbetade former för samarbete eller för att tidigare samarbeten brustit. Samtidigt verkar den internationella aspekten av brottsligheten ha vuxit kontinuerligt under de senaste tio åren.⁴⁸ Åklagarmyndigheten har noterat att antalet svenska ansökningar om rättslig hjälp från en nordisk stat, EU-stat och annan stat totalt sett har ökat med 22 procent mellan 2008 och 2014 (Åklagarmyndigheten, 2015).

Intervjuerna synliggör även andra anledningar till att internationella inslag förlänger brottsutredningarna och gör dem mer

⁴⁷ Med internationella inslag menas att en del av utredningen har behövt ske i utlandet alternativt att det har behövts internationell rättshjälp. Brås skatting av internationella inslag baserar sig på uppgifter som framkommer uttryckligen i domarna. Det är således troligtvis en underskattning.

⁴⁸ Se vidare kapitlet om förklaringar bakom stora ärendens utveckling.

krävande. En försvarsadvokat lyfter fram att vittnesförhör kan bli dubbelt så långa när tolkar behöver översätta det som sägs. Detta adderar tid under utredningsskedet men också under rättegången, när målsägaren och alla vittnen måste höras igen. Ytterligare en aspekt som intervjuerna belyser är att det ibland är mycket svårt att hitta tillräckligt många tolkar och översättare, vilket kan innebära att förundersökningen förlängs. Om en del av förundersökningen dessutom behöver bedrivas i utlandet ska resor administreras, och ofta behöver flera aktörer följa med, till exempel tolkar och försvarsadvokater. I vissa fall måste dessa resor även göras under rättegången, vilket innebär att hela rätten kan behöva resa iväg. Detta kräver enligt intervjupersonerna åtskilligt med tid och resurser att planera.

De stora brottmålen karaktär

I intervjuerna har det även lyfts fram vad som specifikt gör att de stora brottmålen får långa förhandlingstider. Detta liknar i stor utsträckning de faktorer som kännetecknar de stora förundersökningarna. Ett stort antal tilltalade, målsägare och vittnen gör inte bara att förundersökningarna blir omfattande, utan leder även till att den efterföljande rättegången blir stor. De mest framträdande egenskaperna som utmärker stora brottmål kan sammanfattas i att de omfattar ett stort antal personer som ska höras under huvudförhandlingen samt en stor mängd bevisning som ska presenteras. En av de åklagare som Brå har intervjuat berättade att det tog cirka tio dagar att enbart läsa upp sakframställan i ett mål som hen var förundersökningsledare för. Brås intervjupersoner menar också att dagens rättegångsbalk inte är anpassad för stora mål, och att detta utgör ytterligare en anledning till att vissa rättegångar blir så långa.

Många att höra under huvudförhandlingen

Ett tydligt, genomgående drag i de stora brottmålen är att ett stort antal personer ska höras vid dessa huvudförhandlingar. I intervjuerna framhåller de rättsliga aktörerna att antalet parter och bevispersoner i målet har en direkt påverkan på rättegångens längd. En försvarsadvokat som försvarat en klient som stod anklagad för internetrelaterade sexualbrott mot barn berättar att, eftersom det både var fråga om många brott mot varje målsägare och brott som är svåra att berätta om, kunde rätten höra eller spela upp polisförhör med max en eller två målsägare per rättegångsdag. I dessa typer av sexualbrott, där det finns flera exempel på mål med 60–70 målsägare, är det inte ovanligt att rättegången blir som en serie minirättegångar som i sammanlagd huvudförhandlingstid överskrider 30 dagar. I andra fall är det

antalet tilltalade som bidrar till rättegångens längd. Såväl antalet målsägare som antalet tilltalade påverkar i sin tur hur många andra personer som närvarar vid rättegången. En åklagare med erfarenhet av ett mycket stort brottmål berättade att tingsrätten var helt fullsatt:

Det var så mycket människor i lokalen. Vi hade två häktespersonal per häktad, så det var 40 stycken, och så hade alla varsin advokat och vissa hade två med sig. Vi hade tio målsägarebiträden och flera målsägare som satt med i olika omgångar, och sedan var vi flera åklagare. Sedan hade vi en uppsättning poliser, för vi visste inte vad som skulle hända när de träffades tillsammans där inne. Så för att kunna skydda rätten och åklagarna och advokater så hade de ytterligare – jag vet inte hur många uniformerade poliser där nere. Så det var trångt där nere i säkerhetsalen när vi satte igång [...] Det gjorde att det var begränsat hur mycket man hann med varje dag.

Som citatet belyser kan det i de särskilt stora brottmålen röra sig om 100–200 personer som är inblandade i rättegången. I de största målen kan det till exempel vara ett tjugotal tilltalade och därför även ett tjugotal försvarsadvokater, ett tiotal målsägare och deras målsägarebiträden samt ett femtiotal till hundratal bevispersoner att höra. Utöver detta tillkommer nämndemän och nämndemänsersättare, två domare,⁴⁹ en till två notarier och fyra till fem åklagare. Ibland förekommer även ett flertal vittnesstöd och tolkar. Sammantaget fodrar dessa omständigheter en noggrann planering från tingsrättens sida. Av intervjuerna framgår det att de domstolar som haft de största rättegångarna ofta har behövt tillsätta en heltidstjänst med administrativ personal för att organisera rättegången.

Rättsliga grundprinciper gör stora brottmål större

Svenska domstolar och svensk straffprocess lyder under ett flertal grundläggande rättsliga principer. De tre principer som intervjupersonerna har lyft fram som de mest relevanta när det gäller att förstå vad som karaktäriserar och försvårar stora rättegångar är omedelbarhetsprincipen, muntlighetsprincipen och principen om skyndsamhet vid förundersökning, specifikt när misstänkta sitter häktade. Dessa principer är lagreglerade genom den nuvarande rättegångsbalken från 1948 och är centrala för att säkerställa rättssäkerheten i det svenska rättsväsendet.

Enligt omedelbarhetsprincipen får rätten enbart lägga vikt vid de bevisfakta som har tagits upp under rättegången, vilket i praktiken innebär att sådant som framkommit under förunder-

⁴⁹ För brottmål med över 60 timmar i huvudförhandlingstid tillsätts ytterligare en domare.

sökningen inte beaktas som bevismaterial om inte detta upprepas vid huvudförhandlingen. Omedelbarhetsprincipen syftar till att rätten ska få goda förutsättningar att överblicka hela bevismaterialet och kunna värdera bevisningen i ett sammanhang. Muntlighetsprincipen avser att vittnen och parter ska höras muntligen under en huvudförhandling och medför att uppgifter från ett tidigare förhör endast får läsas upp och återopas vid huvudförhandlingen om den hörda personen inte vill eller kan yttra sig eller om han eller hon avviker från vad de tidigare har berättat. Även om muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna har mjukats upp genom ett flertal ändringar genom åren⁵⁰ menar de flesta av Brås intervjupersoner att den nuvarande utformningen av dessa två rättsprinciper förlänger huvudförhandlingarna och att detta är särskilt påtagligt i de särskilt stora brottmålen.

Principen om skyndsamhet vid förundersökning regleras i rättegångsbalken 24 kap. 4 §, och kraven på skyndsamhet tillkom som en viktig del i arbetet för att säkra brottsmisstänkta rättigheter. En aspekt av skyndsamhetskraven avser fall där de misstänkta har häktats, och detta krav har särskilt aktualiserats i samband med att Sverige har kritiserats av FN för sina långa häktetider (CAT 2014). Principen om skyndsamhet vid häktning innebär att rättegången bör starta inom en skälig tid från det att en misstänkt har blivit häktad. Följande avsnitt tar upp tre egenskaper som karaktäriserar stora rättegångar som en följd av dessa principer.

Förundersökningen fortsätter under rättegången

Ett karaktäristiskt drag för de stora brottmålen som nämnts av flera intervjupersoner är att förundersökningen inte är avslutad när huvudförhandlingen börjar, utan i stor utsträckning fortlöper under rättegången. En av anledningarna till detta relaterar Brås intervjupersoner till principen om skyndsamhet vid förundersökning. I intervjuerna framkommer att även om principen är utformad som ett skydd för att misstänkta ska slippa långa häktningstider, kan det innebära att förhandlingstiderna istället blir längre. Det specifika problem som uppstår i relation till skyndsamhetsprincipen är att misstänkta ofta måste häktas i ett tidigt skede vid allvarlig brottslighet för att inte försvåra utredningen, varpå åklagarsidan många gånger behöver väcka åtal i ett skede när utredningen är långt ifrån klar. För de involverade rättsliga aktörerna innebär detta en mycket tung arbetsbelastning, där olika delar av rättsprocessen är aktiva parallellt. En åklagare beskriver hur detta inverkar på deras arbete på följande sätt:

⁵⁰ I samband med *Rättegångsutredningen* (prop. 1988/89:95), betänkandet *En modernare rättegång* (SOU 2001:103) samt inom ramen för *Straffprocessutredningen* (SOU 2013:17).

Oftast är det också så att, vilket ju jag tycker börjar förändras mer och mer, att det gamla sättet – polisen gör en utredning, lämnar till åklagare, polisen går vidare – det funkar inte längre. Särskilt i de stora målen. Här har vi det istället så att det bedrivs förundersökning ända fram till att vi har en dom i hovrätten. [...] Man måste ha poliser och utredare tillgängliga för alla saker som händer. I den bästa av världar skulle man vilja ha en utredare med sig varje dag i rätten.

Som citatet belyser upplever flera av de intervjuade poliserna och åklagarna att förundersökningen fortgår långt in i rättegången, vilket leder till flera problem: att de utredande poliserna måste finnas tillgängliga under längre tid, att försvarsadvokaterna inte hinner förbereda försvaret ordentligt, samt att det blir svårare att få vitsordanden. Den yttersta konsekvensen av att förundersökningen fortsätter under huvudförhandlingen är enligt de intervjuade att domstolsprövningen i tingsrätten blir mer av en preliminär prövning av bevisen och att den ”riktiga” rättegången sker först i hovrätten. Vissa åklagare lyfter fram att förundersökningen ibland kan fortsätta även under hovrättsförhandlingarna. Tidigare i detta kapitel beskrivs också att fler brottmål som är stora i tingsrätten idag även blir stora mål i hovrätten jämfört med tidigare (figur 5). Resonemangen i intervjuerna kan möjligen fördjupa förståelsen av orsakerna bakom denna trend.

Försvarsadvokaterna hinner inte förbereda sig

En konsekvens av att förundersökningarna fortsätter under rättegången är att försvarsadvokaterna inte hinner förbereda sitt försvar av klienten under utsatt tid innan rättegången startar. Som rättegångsbalken är utformad ska åklagaren som förundersökningsledare driva förundersökningen, och när förundersökningen är avslutad ska den som är misstänkt delges information om detta. I samband med slutdelgivningen får den misstänkte tillsammans med försvararen möjlighet att gå igenom materialet i förundersökningen och kan då begära ytterligare utredning och kompletteringar. Av intervjuerna framkommer att vissa åklagare anser att försvarsadvokaterna inte sätter sig in i materialet under den avsatta anståndstiden. Istället läser de in sig när själva rättegången har börjat, för att då komma med invändningar och begäran om kompletteringar. Åklagarna beskriver hur detta förfarande leder till en ökad arbetsbörda under stora rättegångar, eftersom de då ska förbereda nästa dags förhandlingar samtidigt som de måste sitta varje kväll och skriva svar på frågor från försvarssidan, göra kompletteringar av förundersökningen och ibland även ge direktiv om nya utredningsåtgärder till polisen.

Samtidigt vittnar de intervjuade försvarsadvokaterna om en stor arbetsbörda även för dem. De menar att de som försvarsad-

vokater nästan alltid arbetar ensamma med ett mål, och att de arbetar oerhört hårt för att hinna läsa in sig på de omfattande förundersökningsmaterial som de stora målen bygger på, ibland upp till 30 000 sidor. Försvarsadvokaterna lyfter även fram att det faktum att förundersökningarna ofta fortsätter under själva rättegången innebär att de inte får den tänkta anståndsperioden för att läsa in sig på förundersökningsmaterialet, utan att deras inläsning får basera sig på nya delprotokoll som kommer från åklagarna ”var och varannan dag”. Detta är enligt försvararna en av anledningarna till att kraven på kompletteringar av utredningen kommer från dem först när rättegången har startat.

Svårigheter att få vitsordanden innebär att mer bevisning måste läggas fram

En annan aspekt som de nämnda rättsprinciperna leder till enligt Brås intervjupersoner är att de upplevs minska möjligheterna att få omständigheter i åtalet vitsordade⁵¹ av de tilltalade. Den samlade erfarenheten bland de rättsliga aktörerna är att mycket få omständigheter vitsordas i förväg och att det gör att förhandlingarna i rätten blir mycket omfattande. En del av problemet kan härledas till muntlighetsprincipen, som medför att den tilltalade inte är bunden vid det som har framkommit i förhör under förundersökningen. En åklagare utvecklar betydelsen av detta i relation till rättegången:

Det ligger lite i det här med muntlighets- och omedelbarhetsprincipen också. Vet de att de har ingenting att tjäna på att ge något medgivande, eller ens läsa in ärendet innan vi går till rättegång då åklagaren presenterar ärendet och visar all sin bevisning. [...] Sen säger klienten att nu vill jag berätta hur det är. För då har han hela bevisningen klar för sig, så här har alla sagt, det är så här de har tänkt sig. Och så kommer det en ny berättelse då, och det är då förundersökningen tar riktig fart och vi måste motbevisa allt det här.

Denna bild är i stort samstämmig i intervjuerna och bekräftas av både domare och försvarsadvokater. För åklagarsidan innebär bristen på vitsordanden att de först i samband med rättegången får möjligheten att finna de bevis som behövs för att styrka eller avstyrka de tilltalades berättelser. Detta utmärkande drag för de stora brottmålen hänger således samman med att förundersökningarna fortsätter under rättegången. Principen om skyndsamhet vid häktning påverkar också möjligheten att få vitsordanden i förväg, i och med att denna princip för med sig att rättegångar

⁵¹ *Vitsordande* betyder att försvaret ger sin inställning till vissa av omständigheterna i målet som åklagaren sedan inte behöver ta upp bevisning för under rättegången, till exempel att den tilltalade har befunnit sig på brottsplatsen, har ringt ett visst samtal, åkt i en viss bil etc.

ibland börjar innan förundersökningen är helt klar. Under dessa omständigheter kan det vara osannolikt att förvänta sig att de tilltalade i den grova brottslighet som det ofta gäller i dessa mål ska göra medgivanden när de inte vet hur bevisningen ser ut.

En anledning till att de rättsliga aktörer som Brå har intervjuat lyfter fram bristen på vitsordanden som ett problem är att vitsordanden kan förkorta rättegångar i de stora brottmålen betydligt. En åklagare som arbetat med ett stort ekobrottmål berättade att hen hade varit beredd på att de tilltalade genom sina försvarare inte skulle vilja vitsorda några av de faktiska omständigheterna och att hen hade därför lagt ner ett enormt jobb på att täcka upp för alla eventuella brister i den kringliggande bevisningen som inte gällde uppsåtsfrågan. I detta fall fick åklagaren dock ett vitsordande av de faktiska omständigheterna av försvarsadvokaterna, vilket innebar att rättegången kunde förkortas med halva tiden, och blev drygt 20 dagar lång istället för drygt 40 dagar.

Muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna innebär att vissa mål inte kan delas upp

Muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna innebär som tidigare nämnts att förhör från förundersökningen inte godkänns som bevisning utan att alla tilltalade, målsägare och vittnen måste höras igen under rättegången. När det gäller stora brottmål med många tilltalade, målsägare eller vittnen orsakar dessa principer en ansenlig tidsåtgång. De intervjuade är överens om att man vill undvika att det blir stora rättegångar, men anser att det i praktiken inte alltid är möjligt. Med tanke på hur krävande de intervjuade rättsliga aktörerna upplever att det är att ha många tilltalade i en rättegång, är det viktigt att förstå varför de inte har delat upp ärendet i flera mindre rättegångar istället.

Att dela upp åtal mot många tilltalade på flera rättegångar och deldomar har varit regeringens önskemål, vilket har kommit till uttryck bland annat i betänkandet Brottmålsprocessen (SOU 2013:17). Genom den efterföljande propositionen 2013/14:170 antogs sedan lagändringar som ökade möjligheterna att meddela deldomar mot åtalade personer. I propositionen föreslås att om åtal har väckts mot flera personer ska åtalen endast handläggas samlat i *en* rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det. Men Brås intervjupersoner menar att muntlighetsprincipen gör det svårare att dela upp åtal mot personer i samma nätverk eller brottsupplägg i flera rättegångar. En av de intervjuade åklagarna berättar varför:

Eftersom man har muntlighetsprincipen, det tror jag är en av orsakerna till att det blir så många tilltalade. [...] Det går inte att dela upp förhandlingarna och ta en sak i taget med dagens rättegångsbalk. För då måste du ta om hela bevisningen. Är

det skriftliga handlingar så är det väl en sak. Men om det handlar om vittnesmål då måste du kalla det här vittnet gång på gång på gång.

Citatet ger en bakgrund till varför det ibland upplevs som ett sämre alternativ att dela upp en rättegång med många åtal på flera mindre rättegångar. Dels skulle det innebära en orimlig situation för målsägaren och vittnen att kallas till rätten om och om igen, dels är det inte troligt att ett uppdelat åtal skulle förkorta den sammanlagda tiden i förhandling. När det rör kriminella nätverk menade en åklagare att det kan vara nödvändigt med en större, sammanslagen rättegång mot flertalet tilltalade för att få offer och vittnen att våga vittna. I det fall som hen arbetat med ville ingen vittna så länge någon i nätverket var på ”fri fot”, eftersom de skulle kunna utsätta dem för allvarliga brott för att de vittnat.

Systematiska och välorganiserade brottsupplägg kräver att många åtalas samtidigt

I intervjuerna framkommer även andra grunder för att vissa typer av mål inte lämpar sig för vare sig avgränsningar eller uppdelningar i flera mindre rättegångar. Detta gäller framförallt när åklagaren måste bevisa att det är frågan om ett systematiskt handlande istället för en enstaka brottslig handling. Det kan till exempel vara fallet när det gäller viss ekonomisk brottslighet där många har samarbetat men där det inte räcker att bevisa att vissa handlingar har skett, till exempel överföringar mellan konton, utan allt hänger på att bevisa ett brottsligt uppsåt. I de satsningar som har skett mot grov organiserad och grov ekonomisk brottslighet ingår en uttalad ambition att få fler fällande domar mot huvudmännen bakom ett kriminellt brottsupplägg eller kriminellt nätverk. Ur en juridisk synpunkt kan det i sådana fall vara nödvändigt att åtala alla parter som har varit involverade i ett brottsupplägg samtidigt, för att kunna visa att de brottsliga handlingarna har varit systematiska och välorganiserade av huvudmännen bakom. En domare förklarar det bakomliggande resonemanget:

Som jag förstår det så var omständigheterna i det här målet, som var över 70 huvudförhandlingsdagar, att det som gjorde det så långt var att det rörde organiserad brottslighet. Då är det näst intill omöjligt att inte ta in väldigt många misstänkta i processen. Det bygger ju på att man ska få en struktur och förstå, där byggde ju nästan hela åtalet på telefonavlyssning och sms. Då var det viktigt, det var cirka 20 åtalade. Från ledaren och neråt, till soldaterna. Man menar ju att det finns samma struktur som inom företag inom sådana här kriminella organisationer. Då var det nödvändigt att ta in, att det blev så stort.

Bland de åklagare som Brå har intervjuat uppger flera att det kan vara svårt att veta hur många i nätverket eller brottsupplägget som behöver åtalas för att få en fällande dom mot huvudmännen. Ytterligare en aspekt som har tagits upp är att åklagaren ibland har haft svårt att avgöra exakt vilken handling som varje person har utfört i ett gemensamt brott. Det kan till exempel vara fallet i en dödlig misshandel som flera personer har utfört gemensamt men där det inte går att avgöra vem som har utfärdat det dödande slaget. Åklagaren har då en möjlighet att bevisa att samtliga misstänkta har varit på brottsplatsen och de ”tillsammans och i samförstånd” har utfört de brottsliga handlingarna. En försvarsadvokat beskriver sin upplevelse av sådana mål:

Men en bov i dramat är nog också att åklagarna nuförtiden använder sig av ”tillsammans och i samförstånd”, alltså man klumpar ihop tilltalade och det gör ju att det blir, istället för att man är väldigt exakt med vad varje person är tilltalad för, det här har den gjort och den gjort. Istället åberopas all bevisning mot alla personer och då går det inte att hacka upp målen. Det blir krångligt med många inblandade helt enkelt. Det blir meckigt och tungrott. Och måste man göra om det blir det ju katastrof.

När åklagarna har breda bevisteman som riktas mot många tilltalade i ett mål måste ofta samtliga försvarsadvokater sitta med på alla rättegångsdagar, trots att de flesta dagarna fokuseras på andra tilltalade än deras klient. Det beror på att det kan komma fram information som är relevant för den egna klientens försvar. De måste också läsa hela förundersökningsprotokollet noggrant istället för att kunna fokusera på endast den del som tydligt gäller vad deras klient är anklagad för. Flera av de intervjuade påpekar också att sådana mål blir väldigt dyra för staten vad gäller ersättningen till försvarsadvokaterna.

Det har också lyfts fram att det ur ett arbetsmiljöperspektiv är problematiskt med mycket långa brottmål eftersom det i princip upplevs som omöjligt för de inblandade åklagarna, försvarsadvokaterna och domarna att vara hemma på grund av sjukdom eller barnens sjukdom, att planera resor och semestrar eller andra längre aktiviteter.

Sammanfattning

I Brås uppdrag har ingått att beskriva och analysera vad som kännetecknar stora ärenden och varför dessa egenskaper utmynnar i att de blir både arbetskrävande och tidskrävande. Brå har inledningsvis i denna del analyserat domarna i de brottmål som under de senaste tio åren har tagit minst 60 huvudförhandlingstimmor i anspråk och undersökt vilka kvantitativa variabler

som utmärker dessa. Analysen visar att ekonomisk brottslighet står för den största delen av brottsligheten i de stora brottmålen (42 procent). Inom denna brottskategori har både antalet och andelen mål som innefattar bedrägeribrottslighet ökat. Den näst största brottskategorin i de stora brottmålen är våldsbrottslighet (21 procent), där framförallt mord och rån dominerar. I den tredje vanligaste brottskategorin, narkotikabrottslighet, är rättegångarna överlag mycket långa, och de tenderar att innehålla en stor mängd tilltalade. Några av de längsta rättegångstiderna återfinns i brottmål som avser internetrelaterade sexualbrott mot barn, där det ofta finns ett stort antal målsägare. Slutligen visar analysen att det under de senaste tio åren har skett en ökning av andelen stora brottmål i tingsrätt som blir stora även i hovrätten. De mål som har blivit stora även i hovrätten karaktäriseras av särskilt långa huvudförhandlingstider i tingsrätt.

Brå har också genomfört intervjuer med åklagare, poliser och försvarsadvokater som har arbetat med några av de stora brottmålen, för att erhålla en fördjupad förståelse av varför vissa karaktäristiska drag gör dem tids- och arbetskrävande. Brås analys i denna del har visat att komplexiteten i stora ärenden beror på att det antingen är många misstänkta, många målsägare, många bevispersoner, många brott, mycket utredningsmaterial eller i vissa fall en kombination av samtliga egenskaper. Detta får som konsekvens att många förhör med misstänkta, målsägare och vittnen måste hållas och en stor mängd analys- och bevismaterial utredas och administreras. Det kräver givetvis att det finns en ansevärd mängd tid och resurser till förfogande. I rättegångarna ska sedan samtliga parter höras och all bevisning läggas fram. Ytterligare en viktig orsak till att utredningar och rättegångar växer är de internationella inslag som ofta finns som ett integrerat inslag i dagens brottslighet.

För att förstå vad som gör att rättegångar blir stora finns det också andra faktorer än de ovan nämnda som spelar in. Framförallt har intervjupersonerna lyft fram att dagens rättegångsbalk inte är anpassad till stora brottmål. Problemen beskrivs framförallt gälla principen om skyndsamhet vid förundersökning när misstänkta personer är häktade, samt principerna om omedelbarhet och muntlighet vid rättegångar. Den sammanlagda konsekvensen av dessa principer när det gäller stora brottmål är att förundersökningarna ofta fortsätter trots att rättegången har startat, och att försvarsadvokaterna inte hinner läsa in sig ordentligt på förundersökningsprotokollen och förbereda sitt försvar. Vidare är det svårt att dela upp åtal mot flera tilltalade om fällande domar ska kunna uppnås. Det bedöms inte heller vara mer resurseffektivt än att hålla en sammanhållen rättegång, eftersom all bevisning och samtliga tilltalade, målsägare och bevispersoner måste kallas till varje ny rättegång, även om åtalen delas upp.

De stora ärendenas resursåtgång

Detta kapitel syftar till att försöka besvara uppdragets fråga om resursåtgången i stora förundersökningar respektive stora brottmål. Kapitlet innehåller också en diskussion av de stora ärendenas eventuella effekter på rättsväsendets resultatutveckling.

För att kunna genomföras har analyserna av de stora ärendenas resursåtgång avgränsats till åren 2013–2015. Det har överlag varit svårt att få fram tillförlitliga uppgifter som ger en komplett bild av resursåtgången i stora förundersökningar och stora brottmål. En fullgod beskrivning av resursåtgången i de stora ärendena behöver ta hänsyn till de resurser som dessa ärenden tar i anspråk under olika stadier i rättsprocessen. Det avser kostnader för polisen, åklagarväsendet och övriga brottsbekämpande myndigheter såväl som kostnader för domstolarna samt ersättning till försvarsadvokater och målsägarebiträden. Helst vill man också kunna få en bild av både vad de stora brottmålen totalt sett kostar och vilka *merkostnaderna* är för dessa förundersökningar och domstolsförhandlingar, i jämförelse med kostnaderna för att utreda och döma en motsvarande mängd brott uppdelade på flera utredningar eller mål. För att fullt ut kunna värdera resursåtgången i stora brottmål skulle man också behöva veta i vilken utsträckning de använda resurserna lett till fällande domar.

Av dessa olika stadier i rättsprocessen har det varit möjligt att ta fram information som ger en rimlig skattning av de *särskilda* kostnader som tingsrättsavgöranden av stora brottmålen innebär (det vill säga merkostnaderna) samt av de kostnader som de stora brottmålen medför i form av ersättning till offentliga försvarare och målsägarbiträden. Däremot saknas uppgifter om de totala faktiska kostnaderna för dessa tingsrättsavgöranden.

När det gäller den resursåtgång som de stora förundersökningarna innebär inom polisen eller åklagarväsendet saknas det i stort sett underlag för att på ett tillförlitligt sätt beskriva detta. Som nämnts tidigare i rapporten beror det framför allt på att det i

regel inte sker någon tidsredovisning på ärendenivå inom polisen eller åklagarväsendet.

För att undersöka resursåtgången i stora förundersökningar har det endast varit möjligt att utgå från uppgifter som belyser vissa tidsmässiga aspekter av förundersökningsarbetet. För att ge en så heltäckande bild som möjligt används tre olika underlag. Det första underlaget avser beräkningar av hur lång tid som förundersökningar har bedrivits i ärenden som resulterat i stora brottmål under åren 2013–2015. Dessa beräkningar baseras på uppgifter om tiden från första registrerade brottsmisstanke till åtalsbeslut och omfattar ärenden som handlagts av Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten. Det andra underlaget är Åklagarmyndighetens uppgifter om så kallade bundna åklagarresurser, det vill säga antalet åklagare per år som under minst en månads tid närmast uteslutande har arbetat med ett enda ärende. Det tredje gäller Ekobrottsmyndigheten redovisade kostnader för handläggning av myndighetens *särskilt krävande ärenden*.

För att beskriva de särskilda resursanspråk som de stora brottmålen innebär på tingsrättsnivå används uppgifter och beräkningsunderlag från Domstolsverket. Beräkningsunderlaget avser den särskilda kompensationsersättning som är beräknad för tingsrätter som handlagt brottmål med längre huvudförhandlingar. För att beskriva advokatkostnader i stora brottmål redovisas en uppskattad beräkning för detta, baserad på beviljade ersättningsarvoden till försvarare och målsägarebiträden utifrån ett urval av domar i stora brottmål under åren 2013–2015.

De stora förundersökningarnas resursåtgång

Som framgår ovan har det utifrån befintliga data inte varit möjligt att belysa polisens och Åklagarmyndighetens kostnader för de stora förundersökningarna i kronor. Brå har därför istället undersökt tidsåtgången i de förundersökningar som under åren 2013–2015 ledde fram till ett brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling. Det handlar om sammanlagt 89 brottmål.

Förundersökningen i stora brottmål tar ofta minst ett år

Resultatet av Brås analys visar att dessa förundersökningar i regel har pågått under lång tid. Mediantiden för de förundersökningar som resulterat i brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling under 2013–2015 uppgår till 15 månader. Här bör det dock framhållas att detta får ses som ”minimitider”. Detta eftersom beräkningen av förundersökningarnas längd avser tiden mellan datum för den första registrerade brottsmisstanken och datum

för det sista åtalsbeslutet i respektive ärende. Tingsrättsdomarna visar att utredningsarbetet i flera ärenden har föregåtts av ett omfattande spaningsarbete, som har pågått i flera månader före den första registrerade brottsmisstanken.

Tabell 8 presenterar den genomsnittliga tidsåtgången för de förundersökningar som resulterat i stora brottmål under 2013–2015, uppdelat efter vilken typ av åklagare (Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten) som varit förundersökningsledare.⁵² I vissa förekommande fall har åtal väckts av åklagare från både Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten. Det handlar till exempel om mål där Ekobrottsmyndigheten har utrett de delar av brottsligheten som avser skatte- och bokföringsbrott, medan åklagare från en allmän åklagarkammare eller en internationell åklagarkammare har utrett andra aspekter, exempelvis bedrägerier eller bidragsbrott. I dessa fall har separata beräkningar av förundersökningstiden gjorts för respektive ärende hos Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten.⁵³

Tabell 8. Antal ärenden och förundersökningstiden i månader (median), i brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling åren 2013–2015, efter myndighet och kammare.⁵⁴

Myndighet	Antal ärenden	Förundersökningstid i månader (Median)
Ekobrottsmyndigheten	23	24
Åklagarmyndigheten: allmän åklagarkammare	53	12
Åklagarmyndigheten: internationell åklagarkammare m.fl. ⁵⁵	21	17
Samtliga ärenden	97	15

Tabellen visar att de längsta förundersökningarna är de som bedrivits av Ekobrottsmyndigheten. Därefter kommer de förundersökningar som bedrivits av de internationella åklagarkamrarna, som framför allt arbetar med ärenden rörande den gränsöverskri-

⁵² Redovisningen bygger enbart på de ärenden som avser den huvudsakliga brottsligheten i respektive brottmål. Det förekommer ofta flera åklagarärenden i samma brottmål, bland annat eftersom en eller flera av de tilltalade varit föremål för brottsmisstankar i flera parallella förundersökningar. Bedömningen av vilket ärende som avsåg den huvudsakliga brottsligheten i respektive mål har gjorts med utgångspunkt i en genomgång av stämningansökningarna.

⁵³ Av denna anledning summerar antalet förundersökningar som redovisas i tabell 8 till 97, trots att urvalet enbart innehåller 89 brottmål.

⁵⁴ De flesta ärenden i denna grupp avser förundersökningar som bedrivits av åklagare vid hågon av Sveriges tre internationella åklagarkamrarna. Det ingår dock även ett mindre antal förundersökningar som letts av åklagare från riksenheten för korruption respektive riksenheten för miljö- och arbetsmiljömål.

dande organiserade brottsligheten.⁵⁵ De kortaste genomsnittliga förundersökningstiderna återfinns bland de ärenden som bedrivits av åklagare vid de allmänna åklagarkamrarna.

Den genomsnittliga förundersökningstiden är dock ett trubbigt mått på förundersökningarnas resursåtgång. Det finns en stor variation i längden på de aktuella förundersökningarna, både mellan förundersökningar som avser olika typer av brottslighet och mellan ärenden som avser brottslighet av likartad karaktär. Det finns förundersökningar som enligt de genomförda beräkningarna har pågått i mindre än sex månader, medan en del ärenden har varit under utredning i flera år. Av de granskade domarna framgår vidare att materialet innehåller förundersökningar som har lagts ner och sedan återupptagits efter en period. Brås intervjuer med åklagare och poliser bekräftar denna stora variation.

Därtill kommer att redovisningen inte fångar hur många personer, inom polisen och Åklagarmyndigheten respektive Ekobrottsmyndigheten, som varit sysselsatta med förundersökningen under den tid den pågått. Brås intervjupersoner och övriga kontakter i rättsväsendet har också beskrivit att resursåtgången varierar under olika faser av utredningsprocessen och att förundersökningstiden förlängs av att man ibland måste vänta med delar av förundersökningsarbetet tills de nödvändiga resurserna görs tillgängliga.

Genom Brås intervjuer har det varit möjligt att få en djupare förståelse av hur förutsättningarna varierar för att hantera stora utredningar på allmänna åklagarkammare jämfört med specialåklagarkammare, respektive på vanliga polisenheter jämfört med polisenheter som i högre utsträckning arbetar med grova brott. De åklagare som arbetar på de internationella åklagarkamrarna, samt de utredande poliser som är kopplade till deras utredningar, menar att det hos dem finns tillräckliga resurser för att hantera de stora ärendena. De har också under en längre tid arbetat fram ett erfarenhetsbaserat arbetssätt som förenklar och effektiviserar hanteringen av dessa ärenden. Exempelvis kan ett och samma ärende ofta hanteras av flera samarbetande åklagare, varav en då har möjligheten att inta en ”back-office-funktion” som underlättar arbetet betydligt under rättegången. Några åklagare på en av de internationella åklagarkamrarna påtalar att de har ett mycket effektivt kansli som hjälper till med de administrativa delarna. De menar även att de ärenden som är beslutade av Operativa rådet oftast är väldigt väl resurssatta på utredarsidan, hos polisen. Deras arbete underlättas också av att det inte samtidigt finns mängdärenden som ligger på hög och väntar på utredning. Deras

⁵⁵ De internationella åklagarkamrarna bedriver också förundersökningar i de insatser som beslutats av Operativa rådet, inom ramen för den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet.

organisation är helt enkelt uppbyggd för att hantera stora och komplicerade ärenden som ofta tar lång tid att utreda.

På de allmänna åklagarkamrarna och de vanliga polisenheterna framstår situationen som betydligt mer problematisk när det gäller utredningen av stora ärenden. De åklagare och poliser som arbetar på sådana enheter berättar att de måste lägga övriga uppgifter åt sidan när de hanterar ett stort ärende. Dessa andra uppgifter måste då hanteras av enheternas övriga personal, som i sin tur får betydligt svårare att hinna handlägga ärenden i samma omfattning som tidigare. Intervjupersonerna ger här en relativt samstämmig bild av att deras verksamhet påverkas negativt under den period då ett stort ärende tar mycket personalresurser i anspråk. En åklagare berättar:

Ja det är klart att en enhet som har 10 pers och hälften, inledningsvis var vi nog fler [...] det är klart att det påverkar ju våra balanser och resultat under den tiden.

Till skillnad från specialåklagarkamrarna har de allmänna åklagarkamrarna oftare problem med att de inte har tillräckliga resurser när de ska utreda stora ärenden. Framförallt kan det vara svårt att få tillräckligt med utredande poliser, men åklagarna måste också i högre utsträckning arbeta ensamma med de stora ärendena, varpå arbetsbelastningen blir mycket hög.

Indikatorer på resursförbrukning hos Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten

Åklagarmyndighetens uppgifter om långtidsuppbundna åklagare
Den enda indikator som i nuläget finns om hur mycket personalresurser som stora förundersökningar tar i anspråk hos Åklagarmyndigheten är de uppgifter om uppbundna åklagare som nämndes i kapitlet om utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålen omfång och komplexitet. Dessa uppgifter samlades in för första gången 2015 och avser antalet åklagare som närmast uteslutande arbetat heltid med ett enda ärende under minst fyra veckor i följd. Avsaknaden av grunddata för åklagarinsatser innebär att det inte går att uppskatta kostnaderna i kronor. Brås analyser kan ändå i viss mån ge en fördjupad förståelse av hur resurskrävande de stora förundersökningarna är i jämförelse med ”vanliga” ärenden.

Enligt en sammanställning från Åklagarmyndigheten var det under 2015 i genomsnitt 31 åklagare per månad som arbetade uteslutande med ett enda ärende på heltid. Dessa långtidsuppbundna åklagare hade arbetat med totalt 58 olika ärenden under året. Enligt Brås kontakter på Åklagarmyndigheten kan dessa uppgifter inte användas för att skatta den faktiska resursförbrukningen i de aktuella ärendena, eftersom det saknas uppgifter om

hur mycket arbetstid myndigheten lagt ner på ärendena under de delar av förundersökningstiden då en åklagare inte arbetat med dem på heltid i minst fyra veckor i sträck.

En grov minimiskattning enligt Åklagarmyndigheten skulle ändå vara att de 58 ärenden som de långtidsuppbundna åklagarna har arbetat med under året har krävt minst 35 åklagartjänster på heltid.⁵⁶ Det innebär att en åklagare som uteslutande arbetade med den här typen av stora förundersökningar som mest skulle hinna med 1,7 ärenden på ett år. År 2015 var antalet anställda åklagare som i sin tjänst arbetar med att handlägga brottmål cirka 880 och under året avslutades närmare 183 000 ärenden. I normalfallet handlades således 208 ärenden per åklagartjänst. Det betyder att de mest resurskrävande ärendena kräver mer än hundra gånger så mycket åklagarresurser som ett genomsnittligt åklagarärende.

Ekobrottsmyndighetens särskilt krävande ärenden kostar i snitt drygt 1 miljon kronor

Den enda tillgängliga indikatorn på resursåtgången i de stora förundersökningar som Ekobrottsmyndigheten driver, är de sammanställningar av kostnaderna för särskilt krävande ärenden som presenteras i myndighetens årsredovisningar. Eftersom Ekobrottsmyndigheten också redovisar antalet avslutade särskilt krävande ärenden på årsbasis, kan en grov skattning göras av kostnaden per ärende.

I tabell 9 redovisas Ekobrottsmyndighetens kostnader för utredning av särskilt krävande ärenden under åren 2013–2015 samt antalet avslutade ärenden. Som jämförelse redovisas även samma uppgifter för samtliga handlagda ärenden under perioden.

Tabell 9. Ekobrottsmyndighetens kostnader för utredning och lagföring, antal avslutade ärenden samt antal lagförda personer⁵⁷ per prestationsområde respektive för samtliga ärenden under åren 2013–2015.

Källa: Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar.

	Särskilt krävande ärenden	Projekt-ärenden	Mängd-ärenden	Samtliga ärenden
Totalkostnad för prestationsområde (tkr)	538 000	851 000	134 000	1 523 000
Antal avslutade ärenden	503	9 426	8 358	18 287
Antal lagförda personer	586	2 802	2 353	5 741
Genomsnittskostnad per avslutat ärende (tkr)	1 069	90	16	83
Genomsnittskostnad per lagförd person (tkr)	918	304	57	265

⁵⁶ Efter att hänsyn tagits till semesterledighet.

⁵⁷ Med lagföring menas här att åklagaren antingen väckt åtal eller meddelat ett strafföreläggande eller en åtalsunderlåtelse.

Ekobrottsmyndighetens sammanlagda kostnader för utredning och lagföring uppgår till 1,5 miljarder kronor under åren 2013–2015, vilket ger en genomsnittskostnad på drygt 80 000 kronor per avslutat ärende. Kostnaderna för utredning av de särskilt krävande ärendena har uppgått till 538 miljoner kr, med en genomsnittskostnad på cirka 1,1 miljoner kr per avslutat ärende. Resursförbrukningen för de särskilt krävande ärendena är således i genomsnitt 12 gånger högre, jämfört med ett genomsnittligt ärende hos Ekobrottsmyndigheten. Om fokus i stället riktas mot resurskostnaden per lagförd person, är resursförbrukningen i genomsnitt drygt tre gånger högre för de särskilt krävande ärendena än för ett genomsnittligt ärende.

Slutligen kan sägas att de förundersökningar som resulterat i brottmål med över 60 timmar i huvudförhandlingstid kan antas ha kostat betydligt mer än det genomsnittliga särskilt krävande ärendet.⁵⁸

De stora brottmålen resursåtgång

För att göra en grov uppskattning av de särskilda resurser som stora brottmål tar i anspråk, har Brå utgått från Domstolsverkets resursfördelningsmodell för tingsrätter (Domstolsverket, 2013). Modellen baseras huvudsakligen på antalet inkomna mål per tingsrätt och år, men omfattar även en särskild post som avser kompensationsersättning för handläggning av stora brottmål.

År 2013 reviderade Domstolsverket resursfördelningsmodellen så att den i större utsträckning tar hänsyn till de särskilda kostnader som stora brottmål medför för de enskilda tingsrätterna.⁵⁹ Uppskattningar baserade på den nya resursfördelningsmodellen utgår från schablonberäkningar för de extra kostnader som de stora brottmålen medför i form av nedlagd tid i rätten,⁶⁰ personalkostnader och övriga arvoden och ersättningar. I den tidigare modellen kompenserades samtliga brottmål med mer än 12 timmar i huvudförhandlingstid utifrån samma ersättningsnivå. I den reviderade modellen justeras ersättningsnivåer med utgångspunkt i följande intervall.⁶¹

⁵⁸ Som framgår av tabell 8, har 23 av Ekobrottsmyndighetens ärenden resulterat i ett brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling under 2013–2015, vilket skulle motsvara drygt 4 procent av samtliga avslutade särskilt krävande ärenden under perioden. Enligt kontakter på Ekobrottsmyndigheten är det i dagsläget inte möjligt att saredovisa kostnaderna för delmängder av de särskilt krävande ärendena efter skillnader i hur mycket resurser de tagit i anspråk.

⁵⁹ Resursfördelningsmodellen kompenserar även för antalet förtursmål.

⁶⁰ Med nedlagd tid menas här förhandling, förberedelse, dom samt efterarbete.

⁶¹ Dessa belopp räknas upp årligen för att följa pris- och löneutvecklingen.

Huvudförhandlingstid	Kompensationsnivå
18–30 timmar	64 104 kr
30–60 timmar	112 424 kr
60–100 timmar	314 283 kr
>100 timmar	778 127 kr

Under åren 2013–2015 avgjordes i svenska tingsrätter 89 stora brottmål (det vill säga mål med mer än 60 timmar i huvudförhandlingstid). I 40 av dessa mål översteg huvudförhandlingstiden 100 timmar. Det årliga antalet stora brottmål är relativt stabilt under dessa tre år; det rör sig om 14–18 brottmål med 60–100 timmar i huvudförhandlingstid respektive 13–17 brottmål med över 100 timmar i huvudförhandlingstid.⁶² Utifrån dessa uppgifter och Domstolsverkets resursfördelningsmodell, är det möjligt att beräkna en uppskattning av den särskilda resursåtgången för de stora brottmålen i tingsrätterna 2013–2015. Sammanlagt uppgår denna uppskattade beräkning av särskild resursåtgång för de stora brottmålen till 46,5 miljoner kr, det vill säga 15,5 miljoner kr per år. Av dessa estimerade kostnader avser 15,4 miljoner kronor ersättning för mål med 60–100 timmar i huvudförhandlingstid, medan dubbelt så mycket, 31,1 miljoner kronor, avser kompensation för mål med över 100 timmar i huvudförhandlingstid.

Det är i detta sammanhang viktigt att understryka att beräkningar baserade på resursfördelningsmodellen enbart ger ett mått på vad Domstolsverket anser är en rimlig kompensation för det merarbete som tingsrätters handläggning av stora brottmål bedöms medföra. Kompensationsnivån bygger således inte på den faktiska merkostnaden i de aktuella fallen och beräkningarna motsvarar heller inte faktiska kompensationsersättningar som tingsrätter erhåller i utbetalda pengar. För att en tingsrätt ska kunna få kompensation från något av intervallen ovan krävs det att tingsrätten i genomsnitt har haft minst ett långt mål per år i det intervallet under den senaste treårsperioden. Generellt är Domstolsverkets hållning att tingsrätterna ska klara enstaka långa mål på sin grundbudget, men det finns även möjlighet att få kompensation från en central budgetpost på Domstolsverket för mål med särskilt långa förhandlingstider. Det bör samtidigt noteras att dessa uppskattade beräkningar för de stora brottmålen särskilda resursanspråk inte tar hänsyn till de resurser som dessa mål också tar i anspråk i hovrätten och, i förekommande fall, i Högsta domstolen.

⁶² År 2013 avgjordes 14 brottmål med 60–100 timmar i huvudförhandlingstid och 13 brottmål med över 100 timmar i huvudförhandlingstid. Motsvarande siffror för 2014 är 17 respektive 17, och för 2015 är det 18 respektive 10 brottmål.

Geografisk fördelning av stora brottmål

De 89 stora brottmål som avgjordes under åren 2013–2015 är fördelade på 27 av landets 48 tingsrätter. I tabell 10 redovisas de 11 tingsrätter som handlagt minst 3 brottmål med över 60 timmar i huvudförhandling under 2013–2015. Dessa tingsrätter har tillsammans handlagt 72 procent av samtliga stora brottmål under perioden. Som framgår av tabellen är de stora brottmålen tydligt koncentrerade till landets tre storstadsregioner. De tre tingsrätter som toppar listan är Stockholm, Malmö och Göteborg, som tillsammans handlagt 36 procent av de stora målen i tingsrätten.

Tabell 10. De 11 tingsrätter som handlagt flest stora brottmål åren 2013–2015.

	> 60 timmar	Varav > 100 timmar
Stockholms tingsrätt	14	10
Malmö tingsrätt	10	5
Göteborgs tingsrätt	8	3
Helsingborgs tingsrätt	8	4
Solna tingsrätt	4	2
Södertörns tingsrätt	4	-
Södertälje tingsrätt	4	4
Attunda tingsrätt	3	1
Kalmar tingsrätt	3	1
Örebro tingsrätt	3	1
Värmlands tingsrätt	3	-
Totalt	64	31

Advokatkostnader på i snitt 6,6 miljoner i de stora målen

Rättsliga biträden syftar till att tillgodose rättssäkerheten för både tilltalade och brottsoffer, och till rättsliga biträden räknas bland annat offentliga försvarare, målsägarebiträden, rätts-
hjälpbiträden och tolkar. Staten har en särskild utgiftspost för att ersätta dessa grupper för deras arbete. Nyligen genomfördes en statlig utredning för att undersöka kostnaderna för rättsliga biträden, *Rättsvisans pris* (SOU 2014:86). Utredningen motiverades av att de sammantagna kostnaderna för de rättsliga biträdena ökade med 1,3 miljarder kronor från år 2000 till år 2013.

I betänkandet framgår att andelen avgjorda brottmål där en offentlig försvarare blivit förordnad har legat stabilt under perioden (cirka 60 procent). Däremot har de belopp som har utbetalats i ersättning till offentliga försvarare ökat med 65 procent från 2003 till 2013. År 2013 uppgick statens utgifter för ersättning till offentliga försvarare till drygt 1 miljard kronor. Utredningen för fram att förordnanden av offentliga försvarare i stora brottmål

utgör en väsentligt bidragande orsak till de ökade kostnaderna. En tydlig ökning noteras även i utvecklingen för målsägarebiträden, både sett till andelen mål där målsägarebiträden blir förordnade (från cirka 11 procent 2003 till cirka 18 procent 2013) och de sammantagna utgifter som ersättning till målsägarebiträden utgör (från cirka 88 miljoner 2003 till 217 miljoner 2013).

Ersättningsfrågor för försvarare regleras i rättegångsbalken 21 kap. 10 §. Där anges att försvarare är berättigade till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen baseras på de uppgifter som försvarare lämnar in till domstolen. Domstolen gör därefter en bedömning av dessa uppgifters rimlighet i relation till det avhandlande målets art och omfattning. I mål som är särskilt omfattande, för att de kräver genomgång av ett synnerligen omfattande material eller pågår under en längre tid, kan försvarare vara berättigade att begära förhöjd ersättning. Denna extra kompensation tar hänsyn till det faktum att arbetet med särskilt omfattande mål ofta innebär att försvarare är uppbundna vid det enskilda målet under en längre tid, vilket i sig kan ha ekonomiska konsekvenser för deras verksamhet, eftersom de inte har möjlighet att ta sig an nya uppdrag och riskerar att mista tidigare etablerade klientkontakter.

För att beskriva vad de stora brottmålen kostar i termer av ersättning till offentliga försvarare och målsägarebiträden har Brå summerat beviljade ersättningar till advokater i ett slumpmässigt urval av stora brottmål i tingsrätt under åren 2013–2015.⁶³ Urvalet omfattar 31 av de totalt 89 stora brottmål som avgjorts i tingsrätt under åren 2013–2015.⁶⁴

Den totala ersättningen till offentliga försvarare som framgår av domarna i dessa 31 stora brottmål uppgår till närmare 204 miljoner kronor. Motsvarande kostnad för ersättning till målsägarebiträden uppgår till drygt 36 miljoner kronor. Det ger en genomsnittlig försvarskostnad motsvarande cirka 6,6 miljoner kronor per mål och en genomsnittlig kostnad för ersättning till målsägarebiträden motsvarande cirka 1,2 miljoner kronor per mål.⁶⁵

⁶³ Dessa uppgifter baseras således enbart på den information om beviljad ersättning som finns tillgänglig i respektive dom. Ersättning till målsägarebiträden utgick i 14 av de totalt 31 stora brottmål som ingick i Brås urval.

⁶⁴ I de mål där de åtalade har blivit ålagda att personligen stå för en del av försvarskostnaden har detta tagits med i beräkningen, och denna del har följaktligen subtraherats från den summerade försvarskostnaden.

⁶⁵ Det bör noteras att det observerade variationsintervallet för ersättning till offentliga försvarare är brett, från cirka 620 tusen kronor som minst till över 90 miljoner kronor som mest.

Enligt en grov skattning skulle då den totala resursåtgången för ersättning till offentliga försvarare och målsägarebiträden i samtliga 89 stora brottmål som avgjorts i tingsrätt under åren 2013–2015 uppgå till drygt 689 miljoner kronor, det vill säga 230 miljoner kronor per år.⁶⁶ På samma sätt som i redovisningen av uppskattade kompensationsersättningar för tingsrätternas handläggande av stora brottmål, bör det även i detta sammanhang noteras att denna skattning inte tar hänsyn till de ersättningskostnader som de stora målen sedan också tar i anspråk i hovrätten och eventuellt även i Högsta domstolen.

Stora ärendens påverkan på rättsväsendets resultatutveckling

Brås analyser talar sammantaget för att det har skett en viss förskjutning över tid, mot ett ökat antal mer omfattande ärenden i rättsväsendets utrednings- och lagföringsverksamhet. En fråga som ställs i regeringens uppdrag till Brå är vilka effekter denna utveckling kan ha på rättsväsendets resultatutveckling, så som den kommer till uttryck i kvantitativa indikatorer. Det finns flera tänkbara kvantitativa indikatorer på rättsväsendets resultatutveckling, men i följande diskussion ligger fokus på personupplärade brott och lagförda personer. Den fråga som diskuteras i detta avsnitt är således i vilken mån en förskjutning av resurser mot ett större fokus på mer omfattande ärenden kan påverka utvecklingen av dels antalet personupplärade brott, dels antalet lagförda personer.

Som nämnts i kapitlet om utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålen omfång och komplexitet, är det polisen som genomför större delen av rättsväsendets utredningsarbete, vilket innebär att rättsväsendets resultatutveckling i hög grad styrs av hur polisens utredningsresurser fördelas mellan olika typer av brottslighet. Avsaknaden av data när det gäller hur polisens utredningsresurser fördelas mellan mindre och större utredningar innebär att det saknas möjlighet att direkt beskriva hur resultaten totalt sett kan ha påverkats under perioden sedan 2006. En rimlig slutsats av Brås analyser av ärendenas utveckling i termer av omfång är dock att en något ökad andel av polisens resurser över tid har kommit att ägnas åt utredning av mer omfattande och komplicerad brottslighet.

Analyserna av de större ärendenas resursåtgång har visat att de mest omfattande förundersökningarna tar betydande resurser i anspråk jämfört med enklare ärenden. I ett system med begrän-

⁶⁶ Givet den stora variationen i ersättningsarvodet till offentliga försvarare bör denna uppskattning betraktas som mycket grov.

sade resurser skulle en omfördelning av rättsväsendets utredningsresurser mot ett större fokus på de mer krävande ärendena generellt förväntas leda till en minskning i antalet handlagda ärenden totalt sett. Det beror på att de resurser som de mest krävande ärendena tar i anspråk annars skulle räcka till att utreda ett mycket större antal mindre krävande ärenden.

Möjliga effekter på utvecklingen av antalet personupplärade brott

När det gäller att göra en bedömning av hur denna utveckling kan påverka antalet personupplärade brott blir grundfrågan om de stora ärendena kan förväntas leda till fler eller färre upplärade brott jämfört med ett större antal mindre krävande ärenden.

Här finns det flera aspekter att ta hänsyn till. Den ena är att det finns en stor variation i hur många enskilda brott som utreds i de stora ärendena. Ett omfattande bedrägeriärende kan exempelvis inrymma flera tusen brott, medan ett särskilt komplext och resurskrävande mordärende i princip kan avse ett enda brottstillfälle. Det innebär att en omfördelning av resurser till vissa typer av stora ärenden skulle förväntas ge en positiv effekt i antalet personupplärade brott, medan samma omfördelning till andra typer av stora ärenden istället skulle ha en negativ effekt på utvecklingen. Anorlunda uttryckt: Om stora polisresurser satsas på en omfattande bedrägerihärva, där många brott klaras upp, ger det en positiv effekt på antalet upplärade brott, medan en komplicerad, resurskrävande mordutredning kanske endast leder till ett upplärat brott.

En annan aspekt, som komplicerar bedömningen, är att användningen av förundersökningsbegränsning kan variera mellan stora och mindre omfattande ärenden. Förundersökningsbegränsning innebär att åklagaren eller polisen av processekonomiska skäl beslutar att inte utreda klart samtliga brottsmisstankar i en utredning. Vid upprepad brottslighet eller seriebrottslighet är det nämligen så att de enskilda brotten i en utredning får allt mindre betydelse för den utdömda påföljden ju fler brott som gärningspersonen gjort sig skyldig till.⁶⁷ Det skulle vara rimligt att förundersökningsbegränsning tillämpas i större utsträckning i stora ärenden som avser många brottstillfällen än i mindre omfattande utredningar, vilket i så fall skulle dämpa den ovan beskrivna po-

⁶⁷ Det beror på att det i svensk påföljdspraxis tillämpas en så kallad straffrabatt vid upprepad brottslighet. I praktiken innebär det att domstolen utgår från straffvärdet för det allvarigaste brottet i domen och därefter lägger till en procentandel av straffvärdet för de övriga brotten, enligt en fallande skala (jfr SOU 2013:85, s. 82f).

sitiva effekten som vissa typer av stora ärenden kan få på antalet personupplärade brott.⁶⁸

En tredje aspekt är att de riktigt stora ärendena överlag är få till antalet, i förhållande till rättsväsendets verksamhet totalt sett, och de ärenden som avser ett mycket stort antal brott utgör endast en mindre del av dessa. Det är således endast en mindre del av de stora ärendena som har potential att ge ett positivt utslag i statistiken om personupplärade brott.

En samlad bedömning skulle vara att en förskjutning mot fler stora ärenden förväntas innebära en negativ effekt på utvecklingen av de personupplärade brotten. Detta eftersom de stora ärenden som avser särskilt många brott är relativt få. Samtidigt kan de stora ärendenas effekter på utvecklingen variera, beroende på sammansättningen av den brottslighet som utreds i dessa ärenden. Ju fler ärenden som avser ett mycket stort antal brottsfall, desto mindre blir den negativa effekten på antalet personupplärade brott.

Mindre utrymme för variationer i effekten på utvecklingen av antalet lagförda personer

En annan möjlig påverkan som fler stora ärenden kan få gäller utvecklingen av antalet lagförda personer. Här finns det ännu mindre utrymme för de stora ärendena att ha en positiv effekt på utvecklingen än vid de personupplärade brotten. Även om de stora ärendena kan inrymma relativt många misstänkta personer, är variationen i antalet gärningspersoner inte alls lika stor mellan de förundersökningar som har störst respektive minst antal misstänkta, som variationen i antalet brott mellan de största och de minsta ärendena.

Ekobrottsmyndighetens årsredovisningar ger en inblick i skillnaderna i den relativa kostnaden per lagförd person för myndighetens mängdärenden respektive särskilt krävande ärenden (se tabell 9 ovan). Den genomsnittliga kostnaden per lagförd person är cirka 15 gånger högre vid de särskilt krävande ärendena än vid mängdärenden. Det saknas motsvarande uppgifter för de ärenden som handläggs av Åklagarmyndigheten, men det är rimligt att anta att det råder ett liknande förhållande mellan kostnaderna per lagförd person för de enklare ärenden som myndigheten handlägger respektive de ärenden som kräver en åklagares arbete på heltid under flera veckor i sträck.

⁶⁸ Samtidigt framgår av både tidigare studier (t.ex. Brå 2016:9) och Brås intervjuer i den här studien, att det finns vissa typer av brott, exempelvis sexualbrott mot barn och bedrägeribrott mot äldre, där åklagare är obenäpna att tillämpa förundersökningsbegränsning på grund av det starka målsägareintresset vid dessa brott.

En förskjutning av rättsväsendets resursfördelning mot ett större fokus på de mest krävande ärendena skulle därmed förväntas ge en negativ effekt på utvecklingen av antalet lagförda personer.

Konsekvenserna för tingsrätterna balanseras av ökade resurser och minskning av antalet inkomna mål

Brås intervjuundersökningen visar att det finns vissa konsekvenser för enskilda tingsrätter när det gäller utvecklingen av fler stora ärenden. Flera av de domare som intervjuats menar att det sker en stor påverkan på mindre tingsrätter, där det blir i princip omöjligt att hinna med lika många huvudförhandlingar som vanligt när ett stort brottmål tar upp en stor del av tingsrättens samlade resurser. Enligt intervjuarna mildras däremot denna effekt av att tingsrätter tar in pensionerade domare eller förstärkningsdomare för att hantera de stora brottmålen så att de ordinarie domarna kan fortsätta med den reguljära verksamheten.

På ett mer övergripande plan styrs resultatutvecklingen hos domstolarna framför allt av antalet mål i inflödet från åklagarväsendet. Som nämnades i kapitlet om förundersökningarnas och brottmålen utveckling följer utvecklingen av antalet avgjorda mål i tingsrätten samma mönster som utvecklingen av antalet inkomna och bearbetade ärenden hos Åklagarmyndigheten. Ett större antal omfattande brottmål i tingsrätt skulle bara förväntas påverka utvecklingen av tingsrättens resultat om det inte fanns tillräckligt med resurser att handlägga de inkomna målen. Detta skulle då också komma till uttryck i ett växande antal brottmål i balans.⁶⁹ Enligt domstolsstatistiken ökade antalet brottmål i balans hos tingsrätterna successivt under perioden 2006–2010, trots effekten av EMR-reformen, då det skedde en kontinuerlig ökning av antalet ärenden i inflödet från åklagarväsendet. Antalet mål i balans har dock därefter minskat fram till 2015, trots den beskrivna ökningen av antalet stora brottmål som gått till huvudförhandling, allteftersom antalet ärenden i inflödet från åklagarväsendet har minskat.

Enligt Sveriges Domstolars årsredovisningar har det under perioden efter 2010 också skett en viss ökning av antalet årsarbetskrafter på tingsrätterna. För tingsrättens del tycks således de extra resurser som krävts för hanteringen av de stora målen ha funnits tillgängliga, dels tack vare en viss resursförstärkning, dels på grund av ett minskande inflöde av mindre krävande brottmål.

⁶⁹ Det vill säga i antalet inkomna brottmål som inte hunnit till ett avgörande under året.

Sammanfattning

Det finns idag inga tillfredsställande indikatorer för att analysera resursåtgången för specifikt *stora* förundersökningar och brottmål fram till domstolsprocessen. Detta beror på att varken Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten regelmässigt har tidsredovisning på ärendenivå. Brå har i möjligaste mån försökt att genom olika metoder göra uppskattningar som belyser vissa aspekter av resursåtgången för stora förundersökningar. Samtliga dessa metoder är dock behäftade med brister, och resultaten bör tolkas med försiktighet. Det finns något bättre möjligheter att uppskatta tingsrätternas särskilda kostnader för stora brottmål, men enbart utifrån vad Domstolsverket i sin resursfördelningsmodell har beräknat som en rimlig kompensation för det merarbete som tingsrätters handläggning av stora brottmål bedöms medföra. Det finns ingen tillgänglig statistik på faktiskt utbetalade medel till tingsrätterna. Det har inte heller varit möjligt att ge en heltäckande bild av advokatkostnaderna för de stora brottmålen under de senaste tio åren, eftersom varken Advokatsamfundet eller Domstolsverket i dag har möjlighet att redovisa advokaters ersättning utifrån storleken på brottmålen. Brå har dock manuellt analyserat ett urval av de stora brottmålen under åren 2013–2015, för att skatta advokaternas ersättningar i dessa mål.

De förundersökningar som har föregått dessa brottmål har i snitt pågått i 1–2 år, men en del har pågått betydligt längre. Skattningar baserade på uppgifter från Åklagarmyndigheten beträffande åklagare som varit uppbundna med ett enda ärende i minst fyra veckor i följd, tyder i sin tur på att de största förundersökningarna kräver åklagarresurser som grovt räknat skulle räckta till handläggning av över 100 genomsnittliga ärenden. En liknande jämförelse för Ekobrottsmyndigheten visar att kostnaden för handläggning av de särskilt krävande ärendena är drygt tio gånger högre än kostnaden för ett genomsnittligt ärende.

Resultaten av Brås analyser visar att de stora brottmålen har varit fördelade på cirka hälften av Sveriges tingsrätter under åren 2013–2015, med en stor koncentration till landets tre storstadsregioner. Tingsrätterna beräknas under samma period ha haft en sammanlagd extra resursåtgång på 46,5 miljoner kronor för mål med minst 60 timmar i huvudförhandlingstid, således 15,5 miljoner extra per år. Till detta kan läggas Brås uppskattning, att den totala resursåtgången för ersättning till offentliga försvarare och målsägarebiträden i tingsrätternas stora mål under samma tidsperiod har varit drygt 689 miljoner kronor, det vill säga cirka 230 miljoner kronor årligen.

Sammanfattningsvis tyder Brås uppskattningar på att kostnaderna för de stora förundersökningarna och brottmålen sannolikt är mycket höga jämfört med kostnaden för myndigheternas genomsnittliga ärenden. Den viktigaste slutsatsen är dock att avsaknaden av en systematisk redovisning av resursåtgången för de stora ärendena hos de berörda myndigheterna innebär att säkra siffror om den verkliga resursåtgången i nuläget inte går att ta fram. Det innebär också att det inte har varit möjligt att ge ett definitivt svar på regeringens uppdrag till Brå i den del som gäller utvecklingens eventuella konsekvenser för rättsväsendets resultatutveckling. Med utgångspunkt i de tillgängliga indikatorerna är en rimlig slutsats att en förskjutning mot fler stora ärenden troligen skulle innebära en minskning i antalet lagförda personer och personupplärade brott. De stora ärendenas eventuella konsekvenser för antalet personupplärade brott skulle dock förväntas variera beroende på sammansättningen av den brottslighet som utreds.

Förklaringar bakom stora ärendens utveckling

Rapportens tidigare kapitel visar att stora ärenden är relativt få i förhållande till det totala antalet ärenden som rättsväsendet hanterar. Analysen visar samtidigt att de mest omfattande och komplicerade ärendena har ökat under perioden 2006–2015. Kartläggningen av hur de stora ärendena har utvecklats i omfång och komplexitet väcker frågor om vad denna utveckling beror på.

I detta kapitel beskrivs de bakomliggande förklaringar som de intervjuade åklagarna, poliserna, domarna och försvarsadvokaterna själva lyfter fram som viktiga orsaker till att fler ärenden inom rättsväsendet över tid har blivit mer omfattande och krävande. På en strukturell nivå kan ökningen av stora ärenden i rättsväsendet förklaras av den tekniska utvecklingen, den ökade internetanvändningen och internationaliseringen. Dessa sammankopplade faktorer inverkar såväl på brottslighetens struktur som på rättsväsendets möjligheter att bekämpa brott. Vidare belyser intervjuerna en rad institutionella förändringar inom rättsväsendet, till exempel nya satsningar mot grov brottslighet samt en kompetenshöjning inom rättsväsendets professioner, som också kan bidra med en djupare förståelse av utvecklingen av stora ärenden.

Teknisk utveckling och ökad internetanvändning bidrar till fler större ärenden

I likhet med de omvälvande förändringar som den tekniska utvecklingen har inneburit för samhället i stort, har dessa förändringar även genomgripande förändrat såväl sätten att begå brott som sätten att bekämpa brott. Den ökade användningen av internet medför att internet har blivit ett allt vanligare brottsverktyg och Brås intervjupersoner kopplar samman denna del av den tekniska utvecklingen med ökningen av de stora ärendena. Dels menar de att internet skapar kontaktytor som gör det möjligt

för gärningspersoner att hitta många brottsoffer på kort tid, dels pekar de på att internet möjliggör avancerade former av bedrägerier som tidigare knappt existerade. Överlag återkommer Brås intervjupersoner till att den tekniska utvecklingen på olika sätt underlättar för kriminella aktörer att utföra sin brottslighet mer effektivt och storskaligt. En åklagare sätter den tekniska utvecklingen i ett längre tidsperspektiv och framhåller:

Tittar vi tjuugo år tillbaka, då fanns det knappt mobiltelefoner, det fanns knappt internet. De i MC-miljön, de kanske hade någon målvakt som satt i något bolag [...] men det var ändå relativt enkla upplägg. Men i takt med den tekniska utvecklingen [...] då bygger de upp nya strategier med specialister och nu är det ganska hög teknologisk nivå. Man använder sig knappt av mobiltelefoner längre, man använder sig av internetbaserade telefontjänster som är i princip omöjliga att avlyssna. Man använder sig inte längre så mycket av traditionella bankkonton utan nu börjar man använda sig av bitcoins som är svåra att upptäcka. Man använder sig kanske av konton utomlands så att det blir svårare och svårare och svårare för oss. [...] Och då är det klart att det blir stora ärenden och det tar mycket resurser.

I likhet med åklagaren i citatet ovan lyfter många av Brås intervjupersoner fram svårigheterna med att utreda den brottslighet som följer av den tekniska och it-relaterade utvecklingen i samhället. Dessa brott beskrivs som svåra att upptäcka, och krävande att utreda när de väl upptäcks. Samtidigt lämnar dessa brott digitala spår som är möjliga att följa upp och utreda när resurser och rätt kompetens finns. Men det kräver ofta omfattande utredningsinsatser. Såväl komplexiteten i själva brottsligheten som möjligheterna att faktiskt upptäcka och utreda dessa brott kan förstås som en bakomliggande orsak till de stora ärendenas utveckling.

I intervjuerna tar de rättsliga aktörerna även upp att en tänkbar orsak till att förundersökningarna har växt i omfattning är att spaningsarbetet idag kan riktas mot fler misstänkta personer tack vare den tekniska utvecklingen inom brottsbekämpningen. I dag finns det större möjligheter till analyser av datorer och telefoner än tidigare, både tekniskt och juridiskt sett. En polis beskriver hur det påverkar utredningsarbetet:

Det här fallet hade tagit en helt annan vändning om vi inte hade kommit vidare till de hemliga tvångsmedlen. Vi hade varit begränsade till frontfigurerna, men inte de bakom. De möjligheter som finns att söka efter de spår man loggar in på banker etcetera, eller använder datorer överhuvudtaget.

Under de senaste åren har rättsväsendet har också fått utökade möjligheter att använda sig av hemliga tvångsmedel (SFS

2014:1419; prop. 2013/14:237), vilket de intervjuade poliserna och åklagarna menar ger dem bättre möjligheter att upptäcka och utreda allvarliga brott. Samtidigt som förutsättningarna att utreda dessa brott på flera plan upplevs ha ökat, menar en del av Brås intervjupersoner att anledningen till att de stora ärendena inte har ökat ännu mer är att det saknas resurser för att utreda de mest komplicerade brottsuppläggen. Ett område som särskilt tas upp i intervjuerna är den brottslighet som sker på internet, där flera av de intervjuade menar att polisens kunskaper och resurser behöver öka. Detta har också flera tidigare rapporter från Brå visat (t.ex. Brå 2015:6, Brå 2016:9, Brå 2016:17).

Ytterligare en aspekt som kan bidra med en förklaring till utvecklingen av stora ärenden över tid är att polis och åklagare upplever att det ställs högre krav på att all teknisk bevisning som är möjlig att ta fram bör användas i förundersökningarna. I relation till detta säger en åklagare:

Nu förväntas man ha teknisk bevisning från telefoner och datorer i allt. [...] Kraven kommer underförstått från att vi har kunnat föra bevisning i vissa mål med fynd i datorer, [...] om det inte finns något i datorer kan det vändas emot oss. [...] Det är ungefär som för femton år sedan, när det kom mer och mer med dna-spår. När jag började som åklagare -98 då hade vi inte så tydliga dna. Då kunde man ju sitta med en tjuv som hade gjort brytmärken och gjort inbrott, grips hundra meter från brottsplatsen med en kofot och det stämmer hyfsat med färgavskrap. Ja, då är det styrkt, han har varit där. Nu behöver vi nästan ha något blodstänk eller dna-spår att han har varit inne i byggnaden eller ett skospår, för nu finns tekniken att ta fram skospår och dna:t. [...] Det höjer kvaliteten samtidigt som det höjer kraven på bekostnad att vissa mål som tidigare kanske hade gått bra då, nu väcks tveksamheter kring.

Som citatet belyser upplever åklagare och polis att förväntningarna på den tekniska bevisningen har höjts och kan innebära en outtalad norm för utredningsarbetet.⁷⁰ Åklagaren tar upp ytterligare en aspekt vad gäller teknikutvecklingen, nämligen att det i många fall handlar om en positiv utveckling för rättssäkerheten på ett övergripande plan, samtidigt som denna utveckling också adderar ytterligare tid under utredningsskedet.

⁷⁰ Som nämnts tidigare har Brå i ett annat regeringsuppdrag undersökt om beviskraven höjts i följande brottstyper, misshandel mellan obekanta, olaga hot och våldtäkt (Brå 2016:19). I denna studie kunde ingen sådan tendens beläggas; samtidigt avser studien i högre grad "mängdbrott".

Skiftat fokus inom organiserad brottslighet

Ett brottsområde där den nya tekniken och internetutvecklingen upplevs ha fått särskilt stora konsekvenser är den organiserade brottsligheten. Det som framförallt har framkommit i intervjuerna är att de kriminella grupperingar som förut främst sysslade med utpressning, prostitution, narkotikabrott, vapenhandel och grova rån har ändrat fokus, och i allt högre utsträckning ägnar sig åt ekonomisk brottslighet och bedrägerier.

Om vi tittar på den organiserade brottsligheten, då har man gått ifrån grova rån, och vi gör nu företagsfusk och välfärdsfusk på ett helt annat sätt. [...] Sen behåller du lite narkotikahandling för den genererar enormt mycket pengar. Men jag skulle säga att du styr mot bedrägerier, enormt mycket.

Denna uppfattning om en ökande andel ekobrott hos kriminella nätverk har stöd i tidigare studier som Brå har genomfört (Brå 2016:10 och Brå 2016:12). De intervjuade åklagarna och poliserna uppfattar att denna förändrade inriktning bland kriminella bland annat handlar om att det finns mycket pengar i denna typ av brottslighet samt att den är förhållandevis lätt att dölja. Dessutom påtalar de att straffen för ekonomisk brottslighet är betydligt lägre än för de typer av grova brott som dessa grupperingar tidigare ägnade sig åt.

I linje med att kriminella nätverk upplevs ha gått över till att utföra mer ekobrott menar flera intervjupersoner att denna övergång har åtföljts av en sorts ”kompetensutveckling” hos de kriminella nätverken. Med detta avses till exempel att de döljer sin brottslighet bättre, använder sig av olika typer av experter och organiserar sig mer och bättre. Samtliga intervjupersoner menar att denna avancerade ekonomiska brottslighet är betydligt mer krävande att både upptäcka, utreda och leda i bevis än dödligt våld, grova rån eller narkotikabrott. En åklagare beskriver att det ofta utvecklas komplexa brottsliga upplägg kring ekobrotten:

De här som har ekonomisk brottslighet som en affärsidé, att tjäna pengar på det och leva gott på det, det är ju stora organisationer. De har ju specialister som hjälper dem med olika saker, med att skaffa bolag och skaffa målvakter, riggar grejer runt omkring så att det ska vara svårt att upptäcka. De döljer det och låter olika personer fronta i olika led. Så att själva sitter de i ganska tryggt bo långt bak. Och för att komma åt de som sitter längst in eller på toppen måste man lägga ner väldigt mycket resurser.

I intervjuerna beskrivs avancerade former av ekonomisk brottslighet där de kriminella grupperingarna via företag använder sig av legala strukturer för att begå brott (som exempelvis i skat-

tebrott, storskaliga bedrägerier, omfattande välfärdsbrott etc.). Komplexiteten som gör att det krävs omfattande utredningar handlar bland annat om att det i det brottsliga upplägget ingår en stor mängd olika bolag, varav vissa är rena papperskonstruktioner som frontas med målvakter. Användningen av företag i brottsupplägg har belysts tidigare av Brå (Brå 2016:10, 2016:9, 2011:4). Det betraktas som en relativt ny och bekymmersam trend, som också förklarar utvecklingen av stora ärenden.

Det är viktigt att påpeka att en del av denna ökning av komplicerade ekobrott troligen beror på att rättsväsendet sedan 2009 har riktat särskilda satsningar mot ”företag i brottslig verksamhet” i samband med den allmänna satsningen mot grov organiserad brottslighet.

En ökad internationalisering leder till längre ärenden

En annan bidragande orsak till allt fler större och komplexa ärenden är, enligt många av Brås intervjupersoner, utvecklingen mot en ökad internationalisering i form av öppnare gränser och större rörlighet av arbetskraft och tjänster. Även detta är en strukturell samhällsförändring som har skett under lång tid och som kontinuerligt förändrar villkoren för såväl brottsligheten som rättsväsendet. I praktiken innebär den ökade internationaliseringen en ökad komplexitet utredningsmässigt, eftersom de svenska myndigheternas möjligheter att utreda brott utomlands är begränsade och beroende av hjälp från de andra ländernas brottsbekämpande myndigheter. Som en åklagare kort och kärnfullt uttrycker det: *De kriminella bryr sig inte om gränserna, men det judiciella bryr sig ju fortfarande.*

Den ökade internationaliseringen samverkar i hög utsträckning med den tekniska utvecklingen. Exempelvis menar de åklagare som arbetar med ekonomisk brottslighet att det i dag är mer regel än undantag att konton utomlands ingår i deras brottsutredningar. Den höga komplexiteten i dessa ärenden relaterar de intervjuade åklagarna och poliserna till att det ofta rör sig om en ansenlig mängd pengatransaktioner mellan olika länder som behöver spåras. Komplicerade brottsupplägg med svart arbetskraft och moms- och skattebrott som bygger på den fria rörligheten inom EU utgör också en stor del av dagens riktigt stora ekobrottmål, enligt Brås analys av de stora brottsmålen i denna rapport. Denna förklaringsvariabel betyder inte nödvändigtvis att det blir fler stora mål över tid, men att rättsväsendet har fått större utmaningar när det gäller att utreda brott och att förundersökningarna därmed förlängs. Även rättegångarna förlängs när det är omfattande internationella inslag i målet, eftersom det

ofta innebär att det behövs tolk under rättegången och i undantagsfall att hela rätten måste resa till ett annat land för att besöka en brottsplats.

Satsningen mot grov organiserad brottslighet resulterar i fler stora ärenden

Som nämnts tidigare i rapporten, inleddes 2009 en myndighetsgemensam satsning mot grov organiserad brottslighet i Sverige. I satsningen finns ett samverkansråd som ansvarar för den myndighetsgemensamma strategiska styrningen av satsningen och ett operativt råd som sammanträder var fjortonde dag och beslutar om vilka insatser som ska genomföras. Flera av de poliser och åklagare som har intervjuats beskriver på vilket sätt satsningens tillkomst kan ha haft en viktig effekt på utvecklingen av stora ärenden.

För det första innebär satsningen att det finns betydande resurser för spaning och användande av hemliga tvångsmedel mot de allra mest brottsaktiva personerna i Sverige. Detta kan innebära att man numera upptäcker mer av den riktigt grova brottsligheten som tenderar att resultera i stora förundersökningar och brottmål. För det andra är den typ av brottslighet som dessa mycket brottsaktiva personer i regel ägnar sig åt både allvarlig och organiserad, vilket innebär att den är komplex i sig, och därmed även kräver mycket resurser i både tid och pengar att utreda. För det tredje innebär satsningens myndighetsgemensamma metod att spaningsdelen och inhämtandet av brottsbevisning blir mer omfattande, eftersom det är många myndigheter som vill inhämta information som är anpassad efter deras eget utredningsfokus. Det innebär exempelvis att Skatteverket och Ekobrottsmyndigheten samlar information som pekar på skattebrott och andra ekonomiska brott, medan Polisen fokuserar på information om till exempel våldsbrott och narkotikabrott, och så vidare. Att fokusera på de grovt kriminella från flera håll är en del av satsningens metod. Spaning och hemliga tvångsmedel riktas därmed åt flera håll samtidigt, och utredningen blir både bredare och djupare. En polis berättar:

Bygger man upp en myndighetsgemensam metod, vilket har visat sig vara väldigt effektivt, tycker jag, då bygger du också upp ett antal behov från tolv myndigheter. Alltså är det bara polisen som kör så är det bara polisens behov. [...] Men om du ska ha myndigheter från Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Skatteverket, Tullen, allt det här, så dyker det upp behov från alla. Och det gör att det blir en mycket bredare, djupare inhämtningsdel som du också måste hantera i paketet. För det här ska ju inte då paketeras i tio stuprör, utan det här ska

man försöka få ihop i en massa. Och det gör att det blir mer komplext att hantera sådana ärenden. Men effekten blir också väsentligt mycket bättre.

Senare i intervjun lyfter samma polis även fram sin bedömning att många stora och komplicerade brottshärvor helt enkelt inte hade blivit utredda om det inte hade varit för de betydligt större resurser som de ärenden som beslutas av Operativa rådet kan få. Hen relaterar det till de höga beviskraven för den nya sortens ekonomiska brottslighet som kriminella nätverk har gått över till, till exempel avancerade bedrägerier. Det medför att förundersökningarna blir väldigt stora och resurskrävande. På ett liknande sätt resonerar en av de intervjuade åklagarna kring ett specifikt ärende som hen arbetat med.

Så länge ärendet var på [åklagarekammare] så sa chefsåklagaren där att "Det här är ett nedlägningsärende". Han kunde inte se hur de med de resurserna där skulle kunna komma vidare. Det fanns ju ingen bevisning där. Det är liksom bara att inse. Så gör man. Vi kan inte lägga ner resurser på kammaren och ta fokus från alla andra mål. Utan går det inte att utreda så lägger vi ner det. Hur allvarligt det än är. Och genom att Operativa rådet då lovade resurserna så kunde man jobba på en så bred front att man visste att nånting kommer vi att hitta mot några i alla fall. Sen blev det lyckligtvis så att det räckte för att åtala för mord och att vi kom åt dem.

Det ärende som åklagaren talar om blev sedermera ett mycket stort brottmål när den myndighetsgemensamma satsningens resurser kunde användas, och citatet visar vilken skillnad resurser från Operativa rådet kan göra för möjligheterna att utreda komplicerad och grov brottslighet. Intervjuerna visar därmed förhållandevis tydligt på satsningens betydelse för möjligheten att driva vidare vissa större förundersökningar som annars hade riskerat att läggas ned på grund av bristande resurser. Citatet synliggör även att de riktigt stora ärendena är så pass resurskrävande att de inverkar på möjligheten att utreda annan brottslighet på de enskilda åklagarkamrarna och polisområdena. Utifrån detta perspektiv kan förekomsten av många stora mål lyftas fram som ett tecken på att satsningen på resurser mot grov kriminalitet ger resultat i form av åtal som annars inte hade varit möjliga. Införandet av en myndighetsgemensam satsning mot grov brottslighet kan förstås som en institutionell förändring inom rättsväsendet som innebär ökade möjligheter att bedriva stora och komplexa utredningar både resurs- och kunskapsmässigt sett.

Höjda ambitioner att åtala ledarna i kriminella nätverk

I de senaste årens satsningar mot grov organiserad och grov ekonomisk brottslighet ingår en uttalad ambition att få fler fällande domar mot huvudmännen bakom kriminella brottsupplägg eller kriminella nätverk. Ett mål för Operativa rådets insatser har i linje med detta varit att rikta in sig på de tyngst kriminellt belastade personerna i Sverige. Sett till utredningsarbetet berättar Brås intervjupersoner om en strävan att komma åt de som sitter högst upp i hierarkin i ett kriminellt nätverk. Det medför också att det i många utredningar om ekonomisk brottslighet inte är möjligt att tillämpa förundersökningsbegränsning, om man ska kunna få fällande domar mot huvudmännen. Detta kan således också delvis förklara ökningen över tid av antalet stora brottmål, och inte minst ekobrottsmålen. Bland de personer som Brå har talat med menar en del att den höjda ambitionsnivå som kommit med den myndighetsgemensamma satsningen avspeglas som en mer generell strävan även bland poliser och åklagare som inte ingår i satsningen mot grov organiserad brottslighet. Även denna aspekt kan lyftas fram som en delförklaring till utvecklingen av de stora ärendena.

Högre kvalitetskrav på förundersökningar

Av intervjuerna framkommer det att flera av de rättsliga aktörerna upplever att kraven på välunderbyggda, robusta brottsutredningar har ökat idag jämfört med för tio år sedan. Denna förändring menar de har att göra med den tekniska utvecklingen på ett generellt plan. Det har också beskrivits tidigare i kapitlet att såväl åklagare som poliser upplever att det ställs högre krav idag på att förundersökningar ska innehålla teknisk bevisning, även om den övriga bevisning som ett ärende innehåller hade varit tillräcklig för tio år sedan. En annan aspekt som de lyfter fram har mer att göra med ett övergripande krav på ”robusthet” i förundersökningar. Med robusthet menas i korthet att förundersökningarna ska vara ”vattentäta” i bevisningen och att inget led i bevisningen ska bygga på indicier.

Utvecklingen mot ökad robusthet relaterar många av de intervjuade till att arbetssättet bland försvarsadvokater har förändrats det senaste decenniet. En uppfattning som förs fram av både åklagare och försvarsadvokater är att det har blivit vanligare bland försvarsadvokater att granska och ifrågasätta hur själva förundersökningen har bedrivits, genom att föra fram olika typer av processuella invändningar under huvudförhandlingarna. Denna typ av invändningar upplevs dessutom vara särskilt förekommande vid de stora målen. Det för också med sig en tyngre

arbetsbelastning under rättegångarna för åklagare och utredande poliser, eftersom de bevismaterial som brottsutredningen grundar sig på många gånger är mycket omfattande.

Försvarsadvokaternas förändrade arbetssätt ska inte främst förstås som en orsak till ett större antal stora ärenden, utan som en orsak till att ärenden som redan är stora kan bli ännu större. Det är inte enbart åklagarna som lyfter fram denna utveckling, utan flera av försvarsadvokaterna anser att det förekommer fler processuella invändningar mot förundersökningens bedrivande idag. Detta citat från en försvarsadvokat kan illustrera utvecklingen:

Försvarsadvokaten letar ju med ljus och lykta efter något som kan tänkas vara felaktigt i förundersökningen, det är det ingen tvekan om. Han säger till exempel att har den här telefonavlyssningen varit laglig? Finns det åklagarbeslut på att de här telefonerna ska avlyssnas? Kan ni visa ett papper på att det beslutet är taget innan avlyssningen började? Och så vidare, va.

Försvarsadvokaternas metod att ifrågasätta robustheten i förundersökningarna, genom att komma med processuella invändningar under rättegången, har nästan samtliga åklagare beskrivit. Många av dem som har haft stora brottmål i rätten delar erfarenheten av att utredningsarbetet därför tar ny fart i samband med att huvudförhandlingen i tingsrätten inleds. En del åklagare beskriver att de, för att försöka förebygga att en sådan situation ska uppstå igen, försöker täcka upp för varje tänkbar vinkel under själva förundersökningen, varpå den växer med fler förhör och mer bevisunderlag och tar längre tid att genomföra. De intervjuade åklagarna är även av uppfattningen att en del försvarsadvokater i dag väntar med att framföra sina invändningar mot hur brottsutredningen har genomförts tills själva domstolsprocessen börjat, medan de tidigare själva tog kontakt med åklagaren före rättegången, för att få tag på någon handling de saknade eller för att ställa någon fråga. Det är rimligt att anta att denna utveckling bland försvarsadvokater påverkar mellanstora utredningar på så sätt att poliser och åklagare arbetar för att göra dem mer robusta, för att undvika eventuella invändningar eller krav på kompletteringar från försvarsadvokaterna längre fram. Betydelsen av denna mekanism förklarar en åklagare i följande citat:

De [försvarsadvokaterna] menar att ”utredningen måste vara robust”. Det är ett uttryck som många slänger sig med. De menar att robustheten i utredningen inte är tillräckligt stor, att det finns för mycket luckor och frågetecken [...] På något sätt att många riktar in sig på att det är brister i utredningen. Får man då ogillade domar måste man ju utreda ännu djupare och ännu mer ingående. Och då är det klart att utredningarna blir ännu större och tar längre tid, tar mer resurser och rättegång-

arna blir längre för att man sitter och babblar och ältar om detaljer hit och dit.

Intervjuerna ger också intryck av en framväxande och bekymmersam fientlig stämning mellan åklagarsidan och försvararsidan under vissa rättegångar som en konsekvens av ett större antal processuella invändningar. I intervjuerna framkommer att denna fientlighet många gånger är påtaglig i de särskilt stora ärenden där mycket står på spel. En försvarsadvokat påpekar att de processuella invändningarna ofta kommer som önskemål från deras klienter, som i de stora målen ofta är väldigt insatta i sina rättigheter och ställer krav på försvararna att göra så många invändningar som möjligt.

En trend som kan öka rättssäkerheten

Även om många av de intervjuade åklagarna och försvarsadvokaterna menar att de processuella invändningarna innebär ett tungt arbete under rättegången, är det viktigt att lyfta fram att några åklagare, och inte minst försvarsadvokaterna, anser att denna trend av fler processuella invändningar i grunden är att betrakta som en önskvärd kompetenshöjning. I intervjuerna berättar många att försvararnas invändningar i flera fall kan relateras till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, framförallt gällande artikel 6, som reglerar brottsmisstänkta och tilltalades rätt till en rättvis rättslig prövning.⁷¹ Dessa processuella invändningar upplevs således bidra till att öka rättssäkerheten för den tilltalade, och flera av försvarsadvokaterna påpekar att det faktiskt tillhör deras uppgift att göra allt för att säkra de tilltalades försvar. En försvarsadvokat säger:

Det är möjligt att man är bättre påläst idag. Det kan vara en sak som kan spela in. Vi har ju sedan några år tillbaka utbildningskrav som försvarsadvokater, arton timmar per år. [...] Där finns utbildningar som ska vässa försvarsadvokaternas förmåga i processhänseende, i bevisfrågor och så vidare. Så det kan göra att man på det sättet blir mer "up to date".

I intervjuerna nämns även en rad andra aspekter som tolkas som tecken på en kompetenshöjning hos försvarsadvokater, till exempel att det kan ha blivit vanligare att de lägger fram fler egna utlåtanden som bevis till stöd för tilltalade, kallar in fler egna experter samt gör egna utredningsåtgärder. En försvarsadvokat

⁷¹ Artikel 6 i den europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (den så kallade Europakonventionen) reglerar till exempel rätten till en rättvis rättegång inom rimlig tid och anger också vissa minimirättigheter för den som har anklagats för brott. Konventionen antogs av Sverige 1995, då lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna trädde i kraft.

nämner att det har blivit allt vanligare att anlita pensionerade poliser med egna konsultfirmor som hjälper till att granska förundersökningar och vidtar en del kompletterande utredningsåtgärder. En konsekvens av den ökade kompetensen bland försvarare är, enligt Brås intervjupersoner, att rättegångarna tar längre tid, bland annat för att rätten behöver ha enskilda överläggningar för att fatta beslut kring de invändningar försvararen har kommit med. Åklagare och domare uppfattar också att det har skett en kompetenshöjning även på åklagarsidan, där det nu kommer en yngre och väldigt driven generation, samtidigt som Åklagarmyndigheten satsar mer på vidareutbildning av olika slag, och allt fler åklagare specialiserar sig på vissa brottsområden.

Den mest positiva tolkningen av att de stora ärendena har blivit fler och större under perioden 2006–2015 är att såväl försvarare som åklagare arbetar på ett sätt som i förlängningen ökar rättsäkerheten. Denna förklaring, som de intervjuade personerna lyfter fram, sätter utvecklingen av de stora ärenden i ett delvis annat perspektiv än vad förståelsen av de strukturella förändringarna enskilt kan bidra med.

Sammanfattning

Genom intervjuerna har Brå fått en fördjupad bild av utvecklingen av stora ärenden, genom de förklaringar som några av rättsväsendets professioner ser. På ett större plan skulle dessa förklaringar kunna delas in tematiskt, i olika slags förändringar. En typ av förändringar, som förklarar att både förundersökningar och brottmål blir stora, är *strukturella förändringar*. Detta gäller till exempel den tekniska utvecklingen, den ökande internetanvändningen och den kontinuerliga internationaliseringen i samhället. Andra förklaringar kan istället betraktas som faktorer som gäller *förändringar i brottslighetens karaktär* på ett mer övergripande plan. Detta gäller främst uppfattningen att den organiserade brottsligheten har blivit mer välorganiserad och genomgått en ”kompetensutveckling” samt att en större andel av Sveriges organiserade och allvarliga brottslighet rör sig mot ekobrottsfältet. Slutligen framkommer också *institutionella förändringar inom rättsväsendet* som ett betydelsefullt tema, och här kan tillkomsten av en myndighetsgemensam satsning mot grov organiserad brottslighet samt en kompetensutveckling hos både offentliga försvarare och åklagare lyftas fram. Intervjustudien visar att de rättsliga aktörerna överlag upplever att det idag ställs högre krav på förundersökningarnas räckvidd och kvalitet – det som inom den rättsliga sfären ofta kallas ”robusthet”.

Många av förklaringarna är faktorer som de rättsliga aktörerna har svårt att påverka, utan enbart får försöka att anpassa sig

till. De tenderar dessutom att föra med sig både svårigheter och fördelar, utifrån rättsväsendets perspektiv. Detta gäller till exempel den tilltagande internationaliseringen och it-utvecklingen. Andra förklaringar gäller sådant som rättsväsendet kan påverka, som till exempel hur mycket resurser som satsas på att upptäcka och lagföra grov organiserad brottslighet och hur regler för utredningar och rättegångar utformas. Av intervjuerna framkommer det att de stora ärendena också kan vara resultat av både satsningar och kompetensutveckling, och kan i detta perspektiv betraktas som en framgång för svenskt rättsväsende.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Penningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013). *Bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte*. Rapport 2013:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015). *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. Rapport 2015:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Användningen av bötesstraff – Omfattning, utveckling och möjliga förklaringar*. Kortanalys 2016/4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Bedrägeribrottsligheten i Sverige. Kartläggning och åtgärdsförslag*. Rapport 2016:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Kriminell infiltration av företag*. Rapport 2016:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Kriminella nätverk och grupperingar. Polisens bild av maktstrukturer och marknader*. Rapport 2016:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*. Rapport 2016:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016). *Förändrade krav på bevisningen? Delrapport inom regeringsuppdrag Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring*. Rapport 2016:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017). *Brottsutvecklingen*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

CAT (2014). *Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden*, CAT/C/SWE/CO/6-7, United Nations Committee against Torture / FN:s tortyrkommitté (CAT).

Domstolsverket (2010). *Resursfördelning efter EMR*. Domstolsverkets rapportserie 2010:3. Jönköping: Domstolsverket.

Domstolsverket (2013). *Beslut om förändringar i resursfördelningsmodellen för tingsrätter*. Diarienummer 1165-2013.

Domstolsverket (2016). *Brottmålens tyngd. En studie utifrån utvecklingen av statistiken under 2000-talet*. Internt PM. Jönköping: Domstolsverket, Sveriges Domstolar.

Domstolsverket (2015). *Budgetunderlag för år 2016–2018*. Diarienummer 2062–2014. Jönköping: Domstolsverket.

Ekobrottsmyndigheten (2016). *Årsredovisning 2015*. Diarienummer Ekobrottsmyndigheten A-2016/0138.

Ekobrottsmyndigheten (2015). *Årsredovisning 2014*. Diarienummer Ekobrottsmyndigheten A-2015/0133.

Ekobrottsmyndigheten (2014). *Årsredovisning 2013*. Diarienummer Ekobrottsmyndigheten A-2014/0070.

Ekobrottsmyndigheten (2013). *Årsredovisning 2012*. Diarienummer Ekobrottsmyndigheten A-2013/0088.

Ekobrottsmyndigheten (2012). *Årsredovisning 2011*. Diarienummer Ekobrottsmyndigheten A-2011/0447.

Genomförandekommittén för nya Polismyndigheten (2014). *Beslut om huvuddragen i den nya Polismyndighetens detaljorganisation*. Datum 2014-05-14. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Judiciary of England and Wales (2015). *Review of Efficiency in Criminal Proceedings*. UK 2015. <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2015/01/review-of-efficiency-in-criminal-proceedings-20151.pdf>

JuU2012/6639 *Uppdrag att utveckla rättsväsendets informationsförsörjning*.

LeSage, P. och Code, M. (2008). *Report of the review of large and complex criminal case procedures*. Attorney General of Ontario, Canada. https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/about/pubs/lesage_code/lesage_code_report_en.pdf

Polismyndigheten (2016). *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2015. Redovisning av resultatet av den*

särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten.
Stockholm: Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2015). *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2014. Redovisning av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten.*
Stockholm: Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2014). *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2013. Redovisning av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten.*
Stockholm: RPS.

Proposition 1988/89:95. *Om ändringar i rättegångsbalken m.m.*

Proposition 2004/05:131. *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.*

Proposition 2013/14:237. *Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott.*

NOU 2016:24. *Ny straffeprocesslov.* Norges offentlige utredninger. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon informasjonsforvaltning, Oslo. ISSN 0333-2306; ISBN 978-82-583-1305-9.

SFS 2014:1419. *Lag om ändring i rättegångsbalken.*
Stockholm: Svensk författningssamling.

SOU 2001:103. *En modernare rättegång.* Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2010:43. *Förundersökningsbegränsning.* Betänkande av Utredningen av förundersökningsbegränsning. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2012:34. *Nya påföljder.* Betänkande av Påföljdsutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2012:93. *En modernare rättegång II – en uppföljning.* Del 1. Betänkande av EMR-utredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2013:17. *Brottmålsprocessen.* Betänkande av Straffprocessutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2013:38. *Vad bör straffas?* Betänkande av Straffanvändningsutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2014:86. *Rättvisans pris.* Betänkande av Biträdeskostnadsutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Stockholms tingsrätt (2015). *Rapport från arbetsgruppen för effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål.*
Stockholm: Stockholms tingsrätt.

Svea hovrätt (2015). *En skräddarsydd rättegång – och vägen dit. Svea hovrätts projekt om handläggningen av stora och komplicerade brottmål.*

Åklagarmyndigheten (2016a). *Hanteringen av stora och komplicerade ärenden.* Rapport Dnr 2015/0514

Åklagarmyndigheten (2016b). *Åklagarmyndighetens årsredovisning 2015.*

Åklagarmyndigheten (2009). *Åklagarmyndighetens årsredovisning 2008.*

Åklagarmyndigheten (2015). *Komplicerade ärenden – finns det en mätbar ökning? Överåklagaren för samordning och analys. Snabbanalys 2015:1.*

Åklagarmyndigheten (2014). *Erfarenheter av stora mål vid de internationella åklagarkamrarna. Överåklagare med områdesansvar.*

Bilaga 1 Tabeller

Tabell B1. Åklagarmyndighetens indikatorer på utredningsärendenas komplexitet.

Indikator	Definition
Högt straffvärde	
Enkel	Det grövsta brottet i ärendet har maximum sex månaders fängelse i straffskalan
Normal	Samtliga ärenden som inte uppfyller kriterierna för enkel eller komplicerad
Komplicerad	Ärendet innehåller minst ett brott med minimum ett års fängelse i straffskalan
Hög brottsvolym	
Enkel	Ärendet innehåller 1–3 brott
Normal	Ärendet innehåller 4–69 brott
Komplicerad	Ärendet innehåller minst 70 brott
Hög personvolym	
Enkel	Ärendet avser en misstänkt person
Normal	Ärendet avser 2–4 misstänkta personer
Komplicerad	Ärendet avser minst 5 misstänkta personer

Tabell B2. Utvecklingen av komplexiteten i Åklagarmyndighetens utredningsärenden. 2008–2015.

Komplexitet	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Enkel	63 907	73 172	69 051	69 516	67 868	62 078	56 357	53 922
Normal	115 624	116 443	116 356	118 935	113 876	104 107	101 476	98 182
Komplicerad	9 170	9 495	9 877	10 226	9 884	9 536	9 472	9 515
Totalt	188 701	199 110	195 284	198 677	191 628	175 721	167 305	161 619

Tabell B3. Antalet förhandlingstimmar totalt i brottmål som avgjorts efter huvudförhandling⁷² genomsnittligt antal förhandlingstimmar totalt per mål, samt genomsnittligt antal huvudförhandlingstimmar per mål. 2006–2015.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Antalet förhandlingstimmar totalt	97 800	99 400	108 900	103 900	108 700	110 900	108 800	105 300	101 800	99 200
Genomsnittligt antal förhandlingstimmar per mål.	1,7	1,7	1,7	1,9	2,0	2,0	2,1	2,2	2,3	2,3
Genomsnittligt antal huvudförhandlingstimmar per mål	1,5	1,5	1,5	1,7	1,8	1,8	1,9	2,0	2,1	2,0

⁷² Siffrorna avrundade till närmaste 100-tal timmar.

Ett flertal olika instanser inom rättväsendet har under de senaste åren uppmärksammat att en del förundersökningar och brottmål blir mycket omfattande.

Denna rapport beskriver utvecklingen av förundersökningarnas och brottmålen omfång och komplexitet under åren 2006–2015 och vad som kan förklara utvecklingen. Rapporten redovisar även vad som utmärker stora förundersökningar och stora brottmål och beskriver deras resursåtgång. Rapporten vänder sig till regeringen och till rättsväsendets olika myndigheter.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • FAX +46 (0)8 411 90 75 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE